

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Vývoj čarodějnictva v Evropě v období neskorého středověku

The Transcending Development of Witchcraft in Late Medieval
Europe

Bc. Karolína Staňová

Praha 2024

Vedúcí práce: doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Pod'akovanie:

Týmto by som chcela vyjadriť svoju hlbokú vd'aku všetkým, ktorí prispeli k úspešnému ukončeniu tejto diplomovej práce. Osobitné pod'akovanie patrí školiteľovi práce doc. PhDr. Václavovi Drškovi, Ph.D. za jeho odborné vedenie, trpezlivosť a podporu počas celej doby písania tejto práce. Ďalej by som sa chcela pod'akovať rodičom, ktorí ma počas celej doby štúdia vo všetkom podporovali a tiež svojej sestre, ktorá mi pomohla s prekladom literatúry písanej v nemeckom jazyku.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu vypracovala samostatne, že som riadne uviedla citácie všetkých použitých prameňov a literatúry, a že táto diplomová práca nebola predložená v rámci splnenia študijných povinností iného štúdia alebo predložená na obhajobu v rámci inej univerzity, či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe dňa 25. 7. 2024

.....

Karolína Staňová

Abstrakt

Zámerom záverečnej práce, čerpajúcej z dostupnej literatúry a primárnych prameňov, je preskúmanie a fundamentálne predstavenie vývoja fenoménu čarodejníctva v období neskorého stredoveku na území dnešnej Európy. Hlavným cieľom autorky, využívajúc najmä vedeckú metódu komparácie či syntézy, je pomocou štúdia primárnych prameňov a dostupnej sekundárnej literatúry preskúmať vývoj čarodejníctva – rámcovo od 12. storočia až po vydanie azda najznámejšej knihy pojednávajúcej o čarodejníctve – *Malleus Maleficarum* (Kladivo na čarodejnice) koncom 15. storočia, ktoré bude podrobené kritickej analýze.

Kľúčové slová

čarodejníctvo, heréza, inkvizícia, mágia, stredovek

Abstract

The aim of this diploma thesis, drawing on available literature and primary sources, is to examine and fundamentally present the development of the phenomenon of witchcraft in the late medieval period in the territory of today's Europe. The main aim of the author, using mainly the scientific method of comparison or synthesis, is to use the study of primary sources and available secondary literature to examine the development of witchcraft – from the 12th century to the publication of perhaps the most famous book about witchcraft – *Malleus Maleficarum* (The Hammer of Witches) at the end of the 15th century, which will be subjected to a critical analysis.

Key words

witchcraft, heresy, inquisition, magic, middle ages

Obsah

1	Úvod	8
2	Pramene a literatúra	11
	2. 1 Pramene	11
	2. 2 Literatúra	14
3	Vývoj čarodejníctva do konca raného stredoveku	20
	3. 1 Predstavy o čarodejniciach v mytológii	20
	3. 2 Čarodejníctvo po oficiálnom prijatí kresťanstva	22
4	Inkvizícia	28
	4. 1 Biskupská inkvizícia	28
	4. 2 Pápežská inkvizícia	29
	4. 3 Prví inkvizítori	30
	4. 3. 1 Konrad von Marburg	30
	4. 3. 2 Robert Bulhar	31
	4. 4 Transformácia inkvizície	32
5	Čarodejníctvo v neskorom stredoveku	34
	5. 1 Prenesenie pozornosti z heretikov na čarodejnice	34
	5. 2 Prvé procesy s čarodejnicami a pápež Ján XXII.	35
	5. 3 Prvá vlna čarodejnických procesov	38
	5. 3. 1 <i>Formicarius</i>	46
	5. 4 Španielska inkvizícia	48
	5. 4. 1 <i>Directorium Inquisitorum</i>	49
	5. 4. 2 <i> Fortalitium Fidei</i>	52
6	Kladivo na čarodejnice a jeho analýza	55
	6. 1 Henrich Kramer a Jakob Sprenger	55
	6. 2 Štruktúra diela	57
	6. 3 Predložené argumenty	61
	6. 4 Úloha démonov	65
	6. 5 Nenávisť k ženám	68
	6. 6 Muži čarodejnici	70
	6. 7 Obrana proti čarodejniciam a kliatbam	71
7	Inkvizičný proces podľa Kladiva na čarodejnice	73
	7. 1 Svedkovia	75
	7. 2 Obvinené	76

7.3 Rozsudok a trest smrti	80
8 Vývoj čarodejníctva po vydaní Kladiva na čarodejnice	81
8.1 Druhá vlna čarodejníckych procesov	82
8.2 Posledné čarodejnícke procesy v Európe	83
9 Záver	85
10 Zoznam použitej literatúry	90

1 Úvod

Čarodejníctvo bolo v prostredí neskorostredovekej Európy hlboko zakorenené presvedčenie. Jedným z hlavných dôvodov viery v čarodejníctvo v stredovekej Európe bol strach z neznámeho. Ľudia v tom čase len obmedzene chápali prírodný svet a nevysvetliteľné udalosti (ako napr. prírodné katastrofy) často pripisovali nadprirodzeným silám. Čarodejnice boli v neskorom stredoveku považované za osoby, ktoré uzavreli zmluvu s diablom a využívali svoje sily na to, aby ublížili iným. Tiež sa verilo, že majú schopnosť ovládať počasie, spôsobiť choroby a prinášať smrť. Strach z čarodejníč ešte viac podporila cirkev, ktorá učila, že čarodejníctvo je formou uctievania diabla a že tí, ktorí ho praktizujú, budú naveky zatratení. Tí, ktorí boli obvinení z čarodejníctva, boli často vystavení tvrdým výsluchom a mučeniu s cieľom získať priznanie. Akonáhle bola osoba uznaná vinnou, bola potrestaná smrťou, zvyčajne upálením na hranici, nakoľko sa verilo, že oheň zabráni hriešnikom, aby boli v súdny deň spasení. Odhaduje sa, že v stredovekej Európe bolo z čarodejníctva obvinených, mučených a zabitých vyše desaťtisíc ľudí, z ktorých väčšinu tvorili ženy. Treba však poznamenať, že obvinenie z čarodejníctva sa netýkalo len žien (chudobných, starých či osamelých), ale aj mužov a niektorých majetných ľudí. Tiež sa to líšilo medzi jednotlivými štátmi či regiónmi.

Hlavným cieľom tejto diplomovej práce bude preskúmanie vývoja čarodejníctva a kritická analýza azda najvplyvnejšieho pojednania o čarodejníctve *Malleus Maleficarum* (Kladivo na čarodejnice) vydaného v 15. storočí. V prípade vývoja čarodejníctva som si za kľúčové určila zameranie sa na postupné zmeny v jeho kvalitatívnej podobe – teda ako na seba tento fenomén postupne nabaľoval jednotlivé znaky (ako napr. pakt s diablom, sabaty, diablove znamenie, atď.)¹, ktoré boli na konci tohto vývoja jeho neoddeliteľnou súčasťou. Primárne časové ohraničenie výskumu v tejto práci kopíruje časové ohraničenie neskorého stredoveku, teda približne od 13.-15. storočia. Geografické ohraničenie tejto práce bude sledovať hranice dnešnej západnej kontinentálnej Európy (teda krajín ako Nemecko, Francúzsko, Švajčiarsko, Taliansko a čiastočne aj Španielsko). Túto

---

¹ Pozornosť však v tomto diele nebude venovaná hlbšiemu vymedzeniu a definícii týchto jednotlivých znakov čarodejníctva (napr. ich etymológii, či vzniku), ale tie budú súčasťou širšieho okruhu aspektov, ktoré podobu čarodejníctva v prípade jeho vývoja popisujú.

oblasť som zvolila najmä z dôvodu zreteľného vývoja čarodejníctva a dostupnosti bohatého súboru historických prameňov. Územie Španielska a španielsku inkvizíciu som sa do tejto práce rozhodla okrajovo zaradiť najmä z dôvodu, že aj keď sa španielska inkvizícia v mnohých aspektoch od inkvizičnej praxe na území zvyšku kontinentálnej Európy líšila, priniesla diela ako *Directorium Inquisitorum* či *Fortalitium Fidei*, ktoré mali významný vplyv na formovanie inkvizície a na vnímanie čarodejníctva aj mimo španielskych hraníc.

Práca vychádza z historických prameňov, ako sú pápežské buly, listy a rôzne pojednania, ktoré opisujú alebo odkazujú na čarodejníctvo (či už okrajovo, alebo primárne), a ktoré sú v práci podložené výskumom uvedeným v sekundárnej literatúre. Tieto dokumenty sú kľúčové pre pochopenie, ako sa postoj spoločnosti k čarodejníctvu vyvíjal a menil, a ako sa menila samotná forma toho, čo čarodejníctvo ako také znamenalo. Pomocou analýzy týchto prameňov v súčinnosti so sekundárnou literatúrou sa pokúsím poskytnúť ucelený pohľad na čarodejníctvo (a to najmä v priebehu neskorého stredoveku), a jeho percepciu a reguláciu v kontexte širších sociálnych, náboženských a právnych noriem.

Medzi hlavné metódy, ktoré budú v tejto práci využité patrí metóda komparácie, syntézy a analýzy. Komparatívna metóda bude v prípade tejto práce využitá na porovnanie čarodejníckych procesov v rámci vymedzenej geografickej oblasti, vďaka ktorej budeme môcť identifikovať spoločné prvky a špecifiká vo vnímaní a stíhaní čarodejníctva. Predpokladám, že porovnávaním prípadov z rôznych oblastí v chronologickom vývoji odhalíme, ako sociálne, náboženské a politické vplyvy formovali vývoj čarodejníctva. Táto komparácia by nám tiež mohla objasniť, ako sa menili a vyvíjali tresty a typy obvinení z čarodejníctva, ktoré v tomto kontexte považujem za kľúčové pre pochopenie samotného vývoja čarodejníctva. Metóda syntézy bude využitá na integráciu získaných informácií z komparatívnych porovnaní do uceleného obrazu o vývoji čarodejníctva. Cieľom syntézy bude komplexné pochopenie vývoja čarodejníctva, jeho príčin, dôsledkov a premien v chronologickom hľadisku. V tomto procese budeme zohľadňovať aj súvislosti medzi rôznymi faktormi, ako sú ekonomické, politické alebo technologické zmeny, ktoré mohli spôsobiť stíhanie čarodejníctva a jeho vývoj ovplyvniť. Metóda kritickej analýzy bude využitá najmä na preskúmanie diela Kladio na čarodejnice, kde budeme brať zreteľ najmä na historický kontext, v

ktorom bolo toto dielo napísané, ako aj na jeho autorov (ich motivácie a možné predsudky), tiež na použitý jazyk a argumentačné štruktúry, čím odhalíme, ako boli v tomto diele koncepty čarodejníctva reprezentované. Okrem toho sa táto analýza zamyslí aj nad dôsledkami publikácie tohto diela, najmä pokiaľ ide o jeho dopad na stíhanie čarodejníč, právne postupy proti čarodejniciam, šírenie strachu v spoločnosti a posilnenie inkvizície v jeho ďalšom vývoji. Kritická analýza nám tiež umožní posúdiť, do akej miery mohli byť názory vyjadrené v Kladive na čarodejnice ovplyvnené inými dielami, či súdobými politickými, náboženskými a sociálnymi faktormi.

Táto práca je rozdelená do deviatich kapitol, ktoré reflektujú štruktúru troch hlavných častí: úvod, jadro a záver. V úvode sa pozrieme na historické pramene a sekundárnu literatúru, ktoré budeme v práci využívať. Nasledovať bude krátky historický prehľad vývoja čarodejníctva od oficiálneho prijatia kresťanstva až do 12. storočia, ktorý bude tvoriť odrazový mostík pre vývoj čarodejníctva v neskorom stredoveku skúmanom v hlavnej časti práce. Jadro práce začína 4. kapitolou, ktorá skúma vznik a vývoj inkvizície, tiež pôsobenie prvých inkvizítorov a prechod k inkvizítorom z radov dominikánskych mníchov, čím sa sformovali základy pápežskej inkvizície (ktorá bola neskôr využívaná tiež na potieranie čarodejníctva). V 5. kapitole sa pozrieme na vývoj čarodejníctva a jeho charakteristík v priebehu neskorého stredoveku, vrátane jeho zmien v predstavách ľudí a právnych definíciách, až po vydanie Kladiva na čarodejnice v roku 1486. 6. kapitola ponúkne kvalitatívnu analýzu Kladiva na čarodejnice, ktorá sa zameria najmä na štruktúru diela, predložené argumenty autorov, ale aj na ďalšie Kladivom vymedzené vzťahy rôznych aspektov voči čarodejníctvu. V analýze tohto diela budeme pokračovať aj v 7. kapitole, ktorá na jeho základe opíše inkvizičný proces, vrátane postupov inkvizície, prístupov k svedectvám a obvineniam z čarodejníctva, a spôsobov vykonávania rozsudkov. V závere práce sa v krátkosti pozrieme na vývoj čarodejníctva po vydaní Kladiva na čarodejnice, a ako toto dielo tento vývoj ovplyvnilo.

2 Pramene a literatúra

2.1 Pramene

Najspoľahlivejším zdrojom pramenného materiálu, ak ho máme k dispozícii, sú archívne záznamy, správy o obvineniach, vyšetrovaní, výpovediach, priznaniach, súdnych konaniach, rozsudkoch a trestoch vyhotovované a uchovávané regionálnymi súdnymi orgánmi, ktoré čarodejnice súdili. Súdne spisy sa v rámci jurisdikčného kontextu, v ktorom sa zachovali, ťažšie interpretujú, pretože záznamy o čarodejnických procesoch sú súčasťou celkovej činnosti daného súdu a je nutné ich interpretovať v kontexte celej jeho činnosti. Archívny materiál sa niekedy objavuje aj v rozsiahlej literatúre, najmä zo 16. a 17. storočia, kde ho citovali alebo parafrázovali autori týchto traktátov pojednávajúcich o čarodejníctve.² Okrem súdnych záznamov sem s ohľadom na tému tejto diplomovej práce patria tiež oficiálne vyhlásenia a verejnoprávne listiny, ako napr. buly vydávané pápežom. Ďalším a rozsiahlejším druhom pramenného materiálu sú literárne pramene, ktoré zahŕňajú mimo iných aj dlhšie pojednania. Tie často naznačujú priamy vzťah medzi konkrétnym literárnym dielom a konkrétnou skupinou procesov na jednom mieste alebo v rámci vlastnej pôsobnosti autora ako sudcu či napr. inkvizítora.³

V snahe dôkladne preskúmať a následne predstaviť vývoj čarodejníctva v období neskorého stredoveku, bude táto diplomová práca využívať rôzne historické pramene, ktoré zahŕňajú nielen pápežské buly, ale aj listy pápežov, zachované rukopisy a relevantné diela pojednávajúce aj (príp. výlučne) o čarodejníctve. Tieto pramene sú kľúčové pre pochopenie náboženských, právnych, a spoločenských aspektov, ktoré formovali postoj k čarodejníctvu a jeho stíhaniu.

Pápežské buly poskytujúce informácie o oficiálnych cirkevných stanoviskách a metódach boja proti herézam a čarodejníctvu, mali značný vplyv na právne postupy a spoločenské vnímanie čarodejníctva ako takého. Medzi najdôležitejšie pápežské buly, ktoré o herézach a čarodejníctve pojednávajú, patrí

---

² Ako napr. autori Henrich Kramer a Jakob Sprenger v diele *Malleus Maleficarum*.

³ Ako príklad si môžeme uviesť dielo *Contra christianos* od autora Nicholasa Eymerica, či dielo *Malleus Maleficarum* od autorov Henricha Kramera a Jakoba Sprengera.

*Ad abolendam diversam haeresium pravitatem*⁴, vydaná vo Verone v roku 1184 pápežom Luciusom III. Táto bula predstavuje kľúčový moment v histórii boja proti herézam, nakoľko ustanovila špecifické opatrenia zamerané na zničenie herézy, ktoré vyústili mimo iného aj do založenia biskupskej inkvizície. Bula *Ad extirpanda*⁵, vydaná 15. mája 1252 pápežom Inocentom IV., poskytla inkvizícii právo používať mučenie pri vypočúvaní obvinených z herézy, čo predstavovalo dôležitý medziník vo vývoji a potieraní čarodejníctva.⁶ Ďalšou z pápežských búl, ktoré považujem za kľúčové pre túto prácu, je bula *Super illius specula*⁷ z roku 1326, v ktorej pápež Ján XXII. opísal tých, ktorí sa venujú čarodejníctvu. V tejto bule bolo čarodejníctvo oficiálne označené za herézu, a preto ho bolo možné súdiť v rámci inkvizície. Prvý pápežský dokument, ktorý bol v roku 1484 vytlačený, bola bula pápeža Inocenta VIII. *Summis desiderantes affectibus*⁸. Zaoberala sa prítomnosťou čarodejníctva vo Svätej rímskej ríši a povolila oficiálnu inkvizíciu týchto aktivít. Bolo to jedno z viacerých oficiálnych odsúdení heretikov a iných nepriateľov kresťanstva, skupín aj jednotlivcov, vydaných počas pontifikátu pápeža Inocenta VIII.

Listy pápežov a ďalších cirkevných predstaviteľov (ako napr. list *Vox in Rama*⁹, listy pápeža Eugena IV.¹⁰, atď.) a zachované rukopisy (napr. tie od Nicholasa Eymerica) nám poskytnú kontext a pomôžu bližšie ilustrovať reakcie na čarodejníctvo, zatiaľ čo diela, vrátane teologických traktátov, populárnych spisov a pojednaní, nám umožnia hlbšie pochopiť dobové predstavy spojené s čarodejníctvom (resp. s herézou). Medzi tieto diela patrí napr. *Directorium*

---

⁴ Lucius III. *Ad abolendam diversam haeresium pravitatem*. Documenta Catholica Omnia, 1184 [cit. 2023-01-05]. Dostupné na: https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1184-11-04__SS_Lucius_III__Ad_Abolendam_Diversam_Haeresium_Pravitatem__LT.doc.html.

⁵ Inocent IV. *Ad extirpanda*. Documenta Catholica Omnia, 1252 [cit. 2023-01-12]. Dostupné na: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1243-1254__SS_Innocentius_IV__Bulla_'Ad_Extirpanda'_%5BAD_1252-05-15%5D__LT.pdf.html.

⁶ Táto bula špecifikovala, že mučenie môže byť použité len v prípade, ak je inkvizítor presvedčený o vine obžalovaného, a s dôrazom na to, aby nedošlo k strate života alebo zraneniu. Okrem toho umožnila táto bula štátu skonfiškovať tretinu majetku odsúdených heretikov, pričom štát prebral zodpovednosť za vykonanie trestu vyplývajúceho z rozsudku cirkevného súdu. Tamže.

⁷ Ján XXII. *Super illius specula*, originál v latinskom jazyku v HANSEN, Joseph. *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns und der Hexenverfolgung im Mittelalter*. 1901 [cit. 2024-07-11]. s. 5-6. Dostupné na: <https://welcomecollection.org/works/z6jyx9wf/items>.

⁸ Inocent VIII. *Summis desiderantes affectibus*, originál v latinskom jazyku v HANSEN, *Quellen*, s. 24-27.

⁹ *Vox in Rama*, anglický preklad v KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 115-116.

¹⁰ HANSEN, *Quellen*, s. 17-19.

*Inquisitorum*¹¹ od španielskeho autora Nicholasa Eymerica, ktoré bolo vydané v roku 1376 a ktoré poskytuje podrobné usmernenia pre inkvizíciu, vrátane metód identifikácie, súdenia a trestania heretikov. Dielo *Fortalitium Fidei*¹² (konkrétne jeho V. kniha) vydané v priebehu rokov 1458-1459 španielskym autorom Alansom De Espina sa venuje démonom a čarodejniciam a poskytuje tak cenný zdroj informácií k tejto problematike. Dielo *Formicarius*¹³ od nemeckého autora Johannes Nidera, ktoré bolo publikované v prvej polovici 15. storočia (v priebehu rokov 1436-1438), už podáva pohľad na samotné čarodejníctvo, a ktoré mimo iného ovplyvnilo aj ďalšie diela vydané v neskoršom období.

Najvýznamnejším dielom pojednávajúcim o čarodejníctve je bezpochyby dielo *Malleus Maleficarum* (Kladivo na čarodejnice) od nemeckých autorov Henricha Kramera a Jakoba Sprengera, vydané v roku 1486 v Speyeri, ktoré systematicky popisuje, ako identifikovať, súdiť a trestať čarodejnice. Toto dielo malo obrovský vplyv na čarodejnícke procesy v nasledujúcich storočiach a stalo sa kľúčovým textom pre inkvizítorov a právne authority po celej Európe. V tejto práci budeme pracovať s lyonským vydaním Kladiva na čarodejnice, ktoré bolo vydané v roku 1669 ako posledné aktualizované vydanie, konkrétne s jeho českým prekladom od Jitky Lenkovej z roku 2005¹⁴, ktoré budeme analyzovať.

Spomenutý pramenný materiál síce ponúka bohaté množstvo informácií a analýz, no zároveň má aj svoje slabiny a limity, ktoré je pri výskume potrebné zohľadniť. Jedným z hlavných negatív je fragmentácia a neúplnosť historických záznamov. Mnohé záznamy z inkvizíčných procesov boli zničené alebo stratené, čo komplikuje vytvorenie komplexného obrazu o udalostiach danej doby. Ďalším problémom môže tiež byť zaujatý charakter mnohých prameňov. Väčšinu historických dokumentov, spisov a kroník napísali inkvizítori alebo cirkevní či

---

¹¹ EYMERICI, Nicolai. *Directorium inquisitorum R.P.F. Nicolai Eymerici ... cum scholiis ... Francisci Pegnae ... : Literae apostolicae diversorum romanorum pontificum pro officio sanctissimae Inquisitionis, ab Innoc. III ... usque ad haec tempora ... : Francisci Pegnae ... Disputatio de auctoritate seu robore, probatione et utilitate extravagantium seu literarum apostolicarum pro officio sanctissimae Inquisitionis contra haeticam pravitatem*. Romae 1578 [cit. 2023-05-19]. Dostupné na: <https://reader.library.cornell.edu/docviewer/digital?id=witchcraft045#mode/1up>.

¹² DE SPINA, Alphonsus. *Fortalitium Fidei*. Strassburg 1471 [cit. 2023-9-29]. Dostupné na: <https://digital.library.cornell.edu/catalog/witchcraft007>.

¹³ Anglický preklad na základe latinského vydania z Augsburgu z roku 1476 v KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 156-159.

¹⁴ LENKOVÁ, Jitka. *Malleus maleficarum: Kladivo na čarodějnice*. Praha 2006.

svetský predstavitelia, ktorí mohli mať tendenciu prezentovať čarodejníctvo a herézu v negatívnom svetle, a tieto pramene tak môžu obsahovať skreslenia. Z tohto dôvodu bolo pre túto prácu dôležité si jednotlivé tvrdenia overiť v rámci sekundárnej literatúry vo viacerých publikáciách.

2. 2 Literatúra

Moderné štúdium vývoja európskeho čarodejníctva započalo v 19. storočí. Pre účely tejto práce a v súvislosti s prístupom k primárnym prameňom je bezpochyby kľúčová zbierka *Cornell University Library's Division of Rare and Manuscript Collections*¹⁵, ktorá obsahuje viac ako 3 000 titulov dokumentujúcich históriu inkvizície a prenasledovania čarodejníctva, a to predovšetkým na území Európy, z ktorých určitá časť je dostupná aj v online databáze, ako napr. diela *Fortalitium Fidei*, *Directorium Inquisitorum*, viaceré vydania *Malleus Maleficarum*, ale aj neskôr vydané diela, ktoré táto práca nevyužíva, ako napr. *De la Demonomanie des Sorciers* Jeana Bodina, či *Daemonologie, in Forme of a Dialogue, Diuided into three Bookes* kráľa Jakuba I.¹⁶

Medzi cenné pramenné zbierky, ktoré som v priebehu písania práce využila, patrí dielo *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns und der Hexenverfolgung im Mittelalter*¹⁷ (Quellen = zdroje), ktoré publikoval začiatkom 20. storočia Joseph Hansen, významný nemecký historik. Toto dielo je cenným príspevkom k štúdiu primárnych prameňov, kde Hansen zozbieral a analyzoval množstvo dokumentov, ktoré využil tiež vo svojom druhom diele *Zauberwahn, Inquisition und Hexenprozeß im Mittelalter und die Entstehung der großen Hexenverfolgung*¹⁸. Ďalšou pre túto prácu kľúčovou zbierkou pramenných

---

¹⁵ Zbierka vznikla v 80. rokoch 19. storočia vďaka spolupráci Andrewa Dicksona Whitea, prvého prezidenta Cornellovej univerzity, a jeho prvého knihovníka Georgea Lincolna Burra.

¹⁶ *The Cornell University Witchcraft Collection*. Dostupné na: <https://rmc.library.cornell.edu/witchcraftcoll/>.

¹⁷ HANSEN, Joseph, *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns und der Hexenverfolgung im Mittelalter*, 1901.

¹⁸ HANSEN, Joseph. *Zauberwahn, Inquisition und Hexenprozeß im Mittelalter und die Entstehung der großen Hexenverfolgung*. Brémy 2019. Toto dielo predstavuje jednu z najdôležitejších historiografických prác o čarodejníctve a inkvizícii. V tomto diele Hansen analyzuje, ako sa v priebehu stredoveku postupy a prístupy inkvizície k čarodejnickým procesom vyvíjali a transformovali, čo v konečnom dôsledku viedlo k početným a systematickým čarodejnickým procesom. Hansen sa zameriava nielen na opis samotných procesov, ale aj na sociálne, politické a náboženské faktory, ktoré ovplyvnili ich vznik a eskaláciu.

dokumentov je dielo *Witchcraft in Europe, 400-1700: A Documentary History*¹⁹ od autorov Edward Peters a Alan Charles Kors. Toto dielo usporadúva pramenné dokumenty, ktoré sa týkajú vývoja čarodejníctva, približne v chronologickom poradí. Dielo začína úryvkami z diel svätého Augustína, obsahuje záznamy zo súdnych procesov, správy inkvizítorov, výpovede očitých svedkov a priznania čarodejníc, napokon sa prepracuje cez filozofické príspevky Tomáša Akvinského až po *Malleus Maleficarum*, a pokračuje až do obdobia novoveku.

Jednou z výziev v rámci tejto práce bola bezpochyby geografická a kultúrna rozmanitosť vymedzeného skúmaného prostredia. Prenasledovanie čarodejníc a inkvizičné praktiky sa líšili v závislosti od regiónu a tiež obdobia. To znamená, že výsledky výskumu v jednej oblasti nemuseli byť automaticky aplikovateľné na iné regióny či geografické oblasti. Z tohto dôvodu boli v tejto práci primárne využité diela a historické štúdie, ktoré pokryli geograficky a tiež časovo väčší rámec. Rozhodujúcim v rámci môjho výskumu bolo okrem diela od Hansena *Zauberwahn, Inquisition und Hexenprozeß im Mittelalter und die Entstehung der großen Hexenverfolgung* v druhej polovici 20. storočia vydané dielo charakteristické svojim širokým geografickým a chronologickým záberom, *Witchcraft in the Middle Ages*²⁰ profesora Jeffreyho Burtona Russella, ktoré pozostáva zo sumarizácie dovtedy známych poznatkov, z ktorých pomerne veľké množstvo sa v anglickom jazyku práve tu objavuje po prvýkrát.

V 70. rokoch 20. storočia vznikli ďalšie dôležité diela: napr. dielo *European Witch Trials: Their Foundations in Popular and Learned Culture, 1300-1500*²¹ od Richarda Kieckhefera, profesora religionistiky na Northwestern University v USA, či dielo *The Magician, the Witch, and the Law*²² od profesora Edwarda Petersa, ktoré sa podrobne zaoberá problematikou vzťahu čarodejníkov a čarodejníc od neskorej antiky až po začiatok 16. storočia z hľadiska ich klasifikácie v rôznych spoločenských a právnych systémoch. Túto problematiku preskúmal o niečo hlbšie Richard Kieckhefer vo svojom ďalšom diele *Magic in the Middle Ages*²³. Tu sa

---

¹⁹ KORS, Alan Charles, PETERS, Edward. *Witchcraft in Europe, 400-1700: a documentary history*. Philadelphia 2001.

²⁰ RUSSELL, Jeffrey Burton. *Witchcraft in the Middle Ages*. New York 1972.

²¹ KIECKHEFER, Richard. *European Witch Trials: Their Foundations in Popular and Learned Culture, 1300-1500*. California 2021.

²² PETERS, Edward. *The Magician, the Witch, and the Law*. Pennsylvania 1982.

²³ KIECKHEFER, Richard. *Magic in the Middle Ages*. Cambridge 2000.

Richard Kieckhefer okrem iného venuje aj definícii hranice medzi čarodejníctvom a náboženstvom, ktorá miestami stráca význam a stáva sa až priepustnou – napríklad pri opise pohanských rituálov, ktoré sprevádzali kresťanské modlitby či liturgické úkony inak vykonávané počas omše.

Medzi ďalšie diela charakteristické širokým geografickým a chronologickým záberom patrí koncom 90. rokov 20. storočia vydané dielo považované za jeden z najlepších všeobecných prieskumov v angličtine *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*²⁴ (prvé vydanie vyšlo v roku 1987, druhé vydanie v roku 1995) od amerického historika a emeritného profesora na Yaleovej univerzite Briana P. Levacka, ktoré navyše obsahuje rozsiahlu bibliografickú príručku; či dielo *Witch Hunts in the Western World*²⁵ profesora histórie na King's College Briana Alexandra Pavlaca zastrešujúce vývoj od vzniku stereotypu démonickej čarodejnice na konci stredoveku po ukončenie prenasledovaní v 18. storočí.

Komplexné historické štúdie, ktoré tvorili základ môjho výskumu završuje v roku 2019 nemeckým historikom Johannesom Dillingerom vydané dielo *The Routledge History of Witchcraft*²⁶, ktoré je komplexným historickým prehľadom skúmajúcim rôzne aspekty a vývoj čarodejníctva od antiky až po modernú dobu. Jeho prístup zdôrazňuje komplexnosť a diverzitu čarodejníctva, pričom ukazuje, ako sa čarodejnícke praktiky a ich percepcia líšili v závislosti od lokálneho kultúrneho a náboženského kontextu.

Medzi najznámejších autorov modernej doby, ktorý sa v prípade vývoja fenoménu čarodejníctva zamerali na čiastkové otázky bezpochyby patrí H. C. Erik Midelfort a jeho dielo *Witch Hunting in Southwestern Germany 1562-1684*²⁷. Jedná sa o analýzu čarodejníctva a honu na čarodejnice – konkrétne ako sa hony na čarodejnice objavili v juhozápadnom Nemecku v 16. a 17. storočí. Vychádzajúc z krátkej analýzy niektorých základných problémov v prípade interpretácie európskeho čarodejníctva, Midelfort opisuje meniace sa názory na čarodejnice a

---

²⁴ LEVACK, Brian P. *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*. Londýn 2015.

²⁵ PAVLAC, Brian A. *Witch Hunts in the Western World: Persecution and Punishment from the Inquisition through the Salem Trials*. Nebraska 2010.

²⁶ DILLINGER, Johannes, *The Routledge History of Witchcraft*, Abingdon 2019.

²⁷ MIDELFORT, H. C. Erik. *Witch Hunting in Southwestern Germany 1562-1684: A Social and Intellectual Foundations*. California 1972.

rast katolíckej ortodoxie. Toto dielo poskytuje pohľad na vzorce v čase, priestore a vyznaniach, ktoré charakterizovali všetky hony na čarodejnice na nemeckom juhozápade.

V roku 2002 napísal Michael D. Bailey, uznávaný historik dnes pôsobiaci na Iowskej štátnej univerzite, ktorý sa špecializuje na stredovekú magiu, čarodejníctvo a inkvizíciu, dielo *Battling Demons: Witchcraft, Heresy, and Reform in the Late Middle Ages*²⁸. Toto dielo poskytuje ucelený pohľad na postavu nemeckého inkvizítora Johanna Nidera, ktorého zasadzuje do širšieho kontextu a ukazuje, že pre neskorostredovekých mysliteľov bolo čarodejníctvo jedným z aspektov oveľa väčšej krízy, ktorá sužovala kresťanskú spoločnosť. Zároveň stavia Nidera do centra vznikajúceho súboru názorov na diabolské čarodejníctvo a čarodejnice v 15. storočí.

Významnú súčasť preštudovanej literatúry predstavujú taktiež odborné články. Ich konkrétnejšie pojmá výskumu a tiež užší skúmaný rámec mi poskytli cenné vhľady do problematik, ktoré by boli v prípade komplexnejších publikácií obsiahnuté v oveľa menšom merítku. Jedným z týchto odborných článkov bol článok v *The American Historical Review*, *Robert Le Bougre and the Beginnings of the Inquisition in Northern France*²⁹. V tomto článku Charles H. Haskins skúma život a pôsobenie Roberta Bulhara, známeho inkvizítora, a jeho úlohu v začiatkoch pápežskej inkvizície vo Francúzsku v 13. storočí. Haskins sa zameriava na historický kontext a metódy, ktoré Robert Bulhar používal pri potláčaní herézy v prípadoch, kde ako inkvizítor pôsobil, a na počiatky inkvizíčných praktík na území Francúzska. Za zmienku určite stojí aj článok *The Sorcery Trial of Alice Kyteler*³⁰ autorky Bernadette Williams publikovaný koncom 20. storočia v *History Ireland*, ktorý podrobne opisuje jeden z prvých čarodejníckych procesov na území Európy. Okrem objasnenia spoločenského a náboženského kontextu, ktoré napokon viedli k obvineniam voči Alice Kyteler, skúma autorka aj politické intrigy a osobné nepriateľstvá, ktoré mohli k týmto obvineniam určitou mierou tiež prispieť.

---

²⁸ BAILEY, Michael D. *Battling Demons: Witchcraft, Heresy, and Reform in the Late Middle Ages (Magic in History)*. Pennsylvania 2002.

²⁹ HASKINS, Charles H. Robert Le Bougre and the Beginnings of the Inquisition in Northern France. In: *The American Historical Review*, Vol. 7, No. 3, 1902 [cit. 2023-10-07]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/1833899>.

³⁰ WILLIAMS, Bernadette. The Sorcery Trial of Alice Kyteler. In: *History Ireland*, Vol. 2, No. 4, 1994 [cit. 2023-04-17]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/27724208>.

V prípade štúdia a analýzy samotného diela *Malleus Maleficarum* (Kladivo na čarodejnice), bolo pre mňa nedoceniiteľné v roku 2009 publikované dielo *The Hammer of Witches: A Complete Translation of the Malleus Maleficarum*³¹ historikom Christopherom S. Mackayom, ktoré je považované za jedno z najdôležitejších moderných prekladov Kladiva na čarodejnice a štúdií tohto pojednania o čarodejniciach. Toto dielo poskytuje nielen kompletný preklad *Malleus Maleficarum* z latinského do anglického jazyka, ale tiež podrobný komentár objasňujúci historický kontext vzniku diela, jeho náboženské a právne podklady a vplyv, ktorý následne malo v európskej spoločnosti. O *Malleus Maleficarum* napísal dielo *The Malleus Maleficarum and the construction of witchcraft: Theology and popular belief*³² aj historik a profesor na univerzite v Severnej Dakote, Hans Peter Broedel. Toto dielo predstavuje dôkladnú analýzu toho, ako Kladivo na čarodejnice ovplyvnilo teologické a populárne chápanie čarodejníctva. Broedel vo svojom diele opisuje, ako boli myšlienky o čarodejníctve v *Malleus Maleficarum* konštruované a prezentované. Zároveň argumentuje, že dielo *Malleus Maleficarum* nebolo len odrazom existujúcich názorov na čarodejníctvo, ale aktívne prispelo k ich formovaniu a posilneniu, čo malo následne výrazný dopad na spoločenské a právne postupy voči údajným čarodejniciam.

V súvislosti s dielom *Malleus Maleficarum* nemožno opomenúť odborné štúdie zamerané na vplyv mučenia a jeho dôsledky, ktoré mi okrem cenných informácií pre potreby tejto práce umožnili tiež lepšie porozumieť tomu, ako tieto metódy ovplyvňujú spoločnosť a prístup k spravodlivosti aj v súčasnej dobe.

V tejto práci bola primárne využitá literatúra písaná v anglickom jazyku (príp. v nemeckom jazyku), avšak za zmienku určite stoja aj domáci autori, medzi ktorých patrí napr. český autor a profesor Bedřich Šindelář. Patril k predstaviteľom marxistickej historiografie druhej polovice 20. storočia. Jeho štúdia *Hon na čarodějnice*³³ podrobne popisuje čarodejnícke procesy a ich vývoj. Zo začiatku sa autor venuje predstavám o mágii a počiatkom inkvizície, v ďalších kapitolách ale

---

³¹ MACKAY, Christopher S. *The Hammer of Witches: A Complete Translation of the Malleus Maleficarum*. Cambridge 2009.

³² BROEDEL, Hans. *The Malleus Maleficarum and the construction of witchcraft: Theology and popular belief*. Manchester 2003.

³³ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*. Praha 1986.

spomína aj rôzne osobnosti, ktoré tieto hony buď to podporovali, alebo naopak proti nim vystupovali, a takisto aj najzaujímavejšie procesy z rôznych regiónov sveta.

V prípade slovenských autorov spomeňme napr. Antona Rašlu a jeho dielo *Inkvizícia nezomiera*³⁴, ktoré opisuje mučenie s osobitným zameraním na jeho metódy v trestnej justícii. Anton Rašla, ktorý bol právnikom, vojenským prokurátorom a vysokoškolským pedagógom, sa týmto témam v tomto diele venoval na základe svojich odborných a profesionálnych skúseností. Jeho práca prináša detailný pohľad na historické a právne aspekty mučenia, ktoré bezpochyby vedú k hlbšiemu pochopeniu tejto kontroverznej témy.

---

³⁴ RAŠLA, Anton. *Inkvizícia nezomiera*. Bratislava 1991.

3 Vývoj čarodejníctva do konca raného stredoveku

3. 1 Predstavy o čarodejniciach v mytológii

V prípade samotných čarodejníc nie je možné určiť presný časový medzník, kedy sa predstavy o nich vo svete objavili po prvýkrát, pretože tento fenomén je súčasťou ľudskej histórie už od nepamäti – odkedy sa ľudia museli vyrovnávať s rôznymi chorobami alebo katastrofami. Za takýto pomyselný medzník môžeme považovať napríklad prechod človeka od lovca-zberača k poľnohospodárovi. Počiatkom tejto doby sa postupne rozvíjalo poznanie prehistorického človeka, ktorý si vedel zabezpečiť obživu a ochranu, a ktorý sa musel prispôbiť rôznym nástrahám vonkajšieho prostredia. Tento vývoj šiel ruka v ruke s vývojom ľudskej kultúry, ktorý takto pred 50 000 rokmi priniesol aj prvé predstavy o mágii, na základe ktorých sa sformovali či už prvé náboženstvá, alebo aj prvé prejavy kultúry prostredníctvom umenia.³⁵

Rozvoj ľudskej inteligencie je v predmete tejto práce dôležitým najmä z toho dôvodu, že podnietil – okrem iného – vznik a vývoj symboliky a schopnosti ľudí abstraktne myslieť. Vďaka tomu si dokázali vytvárať určité obrazy alebo interpretácie reality a zároveň aj myšlienkové predstavy, ktoré v realite zakotvené neboli.

V súčinnosti s archeologickými prameňmi môžeme povedať, že k rozvoju náboženských predstáv istým spôsobom prispela aj mortalita a uvedomenie si, že každý človek skôr či neskôr určite zomrie. Z tohto dôvodu vznikli pohrebné rituály, presvedčenie o posmrtnom živote a viera v bohov. Prítomnosť a akceptovanie myšlienky o živote po smrti nám dokazujú archeologické výskumy pohrebísk už pri vývojovom stupni *Homo sapiens*, kedy do hrobov okrem tela vkladali aj rôzne predmety každodenného života – ako napríklad keramiku, jedlo, ozdoby, atď.

K utváraníu ľudskej kultúry bezpochyby prispel aj jazyk, ktorý ľuďom umožnil komunikovať a predávať svoje poznatky mladším generáciám. Potreba zapamätávania si stále väčšieho množstva informácií – aj v dôsledku technologického vývoja – dovedla následne ľudí k vytvoreniu písma.

---

³⁵ RUISEL, Imrich. *Epizódy z histórie poznávania*. Bratislava 2013 [cit. 2023-01-05], s. 6. Dostupné na: <https://psychologia.sav.sk/upload/epizody.pdf>.

Jedny z prvých písomných zmienok o čarodejniciach nachádzame napríklad v Biblii.³⁶ Predstavy o nich ale vznikali už omnoho skôr – a to v myšliach ľudí, v mytologických príbehoch alebo stelesňovaním samotných bohov v rámci pohanských³⁷ náboženstiev. V rámci polyteistických náboženstiev existovalo mnoho božstiev, bohov, bohýň či iných bytostí, najčastejšie zobrazovaných v súčinnosti s prírodou. Polyteistické náboženstvá často odrážali sociálno-ekonomický význam poľnohospodárstva, pretože všetky civilizácie sa okolo poľnohospodárstva až donedávna sústredili.³⁸

Od úplného začiatku našej histórie panovalo presvedčenie, že vo všetkých kultúrach ľudskej spoločnosti existovali ľudia, ktorí boli schopní pomocou nadprirodzených síl pôsobiť na iného človeka. Kladný vplyv mali mať napríklad liečiteľky, bylinkárky alebo vyznávači bielej mágie, záporný vplyv na druhú stranu čarodejnice, bosorky a vyznávači čiernej mágie.

Mnohé mytologické príbehy Grékov a Rimanov sa spájajú s mágiou a čarodejníctvom a často sa prelínajú. Dôkazom tohto bola napríklad Artemis – v rímskom panteóne známa ako Diana.³⁹ Kult bohyně Diany bol v blízkom vzťahu s podzemím, kde bola stotožňovaná s Hékáté⁴⁰. Dianino stelesnenie ako Hékáté malo tri podoby – reprezentujúce tri sféry vesmíru: nebo, zem a podsvetie.⁴¹ Diana bola

---

³⁶ Napr. 1. kniha Samuelova, ktorá rozpráva príbeh o tom, ako chcel kráľ Saul v prezlečení pomocou čarodejnice z Endoru vyvolať mŕtveho proroka Samuela, aby mu pomohol poraziť armádu v nasledujúcej bitke, ktorá ho čakala. Čarodejnica mu najprv pomôcť nechcela: „Ej, ty vieš, čo učinil Saul, ako vyhladil veštcov a hádačov v krajine. Prečo teda kladieš osídla duši mojej, aby si ma o hrdlo pripravil?“ A až potom, čo sa Saul zaprisahal, že ju neudá, pomohla mu. Samuel sa na Saula nahneval a predpovedal smrť v boji jemu aj jeho synom. Na ďalší deň synovia Saula zomreli a Saul sám spáchal samovraždu. Iné verše Starého zákona odsudzujú čarodejnice – ako napríklad často citovaný Exodus 22:18, ktorý hovorí: „Nenecháš čarodejnicu nažive!“ Ďalšie biblické pasáže – napr. 3. kniha Mojžišova (22:27) – varujú pred veštením či vyvolávaním mŕtvych: „A muž alebo žena, ktorí by mali ducha čarodejného alebo vešteckého, smrťou zomrú. Ukameňujú ich a ich krv padne na nich.“ DEFALQUE, Ray J, WRIGHT, A, J. In the Name of God: Why Agnes Sampson and Eufame McCalyean were burned at the stake. In: *Bulletin of Anesthesia History*, Vol. 22, No. 3, 2004, s. 11. Tiež RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 83.

³⁷ Pohanské náboženstvo, alebo aj „paganizmus“, zahŕňa akékoľvek polyteistické náboženstvo, ktoré existovalo v oblasti dnešnej Európy alebo na území mimo nej.

³⁸ PAVLAC, *Witch Hunts in the Western World*, s. 41.

³⁹ Dvojča Apolla, ktorá vládla mesiacu a bola zároveň aj bohyňou lovu, zveri, plodnosti a prírody.

⁴⁰ Stúpenci Hékáté, najmä v oblasti Tesálie v severnom Grécku, získali povest čarodejnic, neslávne známych najmä pre svoju sexuálnu túžbu a vykrádanie hrobov. PAVLAC, *Witch Hunts in the Western World*, s. 42. Dokonca aj rímsky básnik Apuleio tvrdil, že tesálske čarodejnice mali moc strhnúť mesiac z oblohy, a básnik Horácius o nich napísal: „ťažko oslobodiť človeka od kúziel tesálskych čarodejnic“. GUILLEY, Rosemary Ellen. *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*. Praha 1997, s. 30-31.

⁴¹ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 48.

v ranom stredoveku označovaná aj za vodkyňu čarodejníc. Často lovila v noci, sprevádzali ju víly a iné magické bytosti, alebo duše mŕtvych v podobe žien. V rámci iných náboženstiev bola Diana či Artemis stotožňovaná napríklad s Eponou – keltskou bohyňou – alebo s Holdou – germánskou bohyňou.⁴²

Diabol, ktorý bol ústrednou postavou viery v čarodejníctvo, a ktorého úloha v tomto čarodejníckom fenoméne robí západnú kultúru jedinečnou, bol širokoďaleko obávaný ako najväčší Kristov nepriateľ, ktorý sa zo všetkých síl snažil zničiť dušu, život, rodinu, cirkev, štát a komunitu vo všeobecnosti. Bol často nazývaný aj Satanom identifikovaným ako entita (had v knihe Genezis), ktorá lákala Evu, aby zjedla zakázané ovocie v rajskej záhrade a bola teda príčinou pádu ľudstva.⁴³ Čarodejníci boli v stredoveku považovaní za Satanových prívržencov a prísazných nepriateľov kresťanskej spoločnosti.⁴⁴

Pravdepodobne najväčší odkaz v stredovekej európskej mágii zanechali staroseverské božstvá a bytosti, nakoľko oblasti charakteristické týmto pohanským náboženstvom prešli kristianizáciou až medzi poslednými. Určitý odkaz zanechali napríklad valkýry.⁴⁵ Meniť svoju podobu dokázal boh Ódin a takisto aj bohyňa Freyja, ktorá sa považuje za najdôležitejšiu postavu severského panteónu.⁴⁶ Okrem tejto bohyne bola známou napr. aj bohyňa Frigg⁴⁷, alebo bohyňa Idunn.⁴⁸

3. 2 Čarodejníctvo po oficiálnom prijatí kresťanstva

Po prijatí kresťanstva ako oficiálneho náboženstva Rímskej ríše v 4. storočí, bola štátna moc využitá na zaručenie jednotnosti viery a praxe. Rané kresťanstvo

---

⁴² Tamže, s. 81.

⁴³ DUBROVSKÝ, Peter a kol. *Genezis: Komentáre k Starému zákonu*. Trnava 2008, s. 47.

⁴⁴ RUSSEL, Jeffrey Burton, LEWIS, Ioan M. Witchcraft. In: *Encyclopædia Britannica*, 2016 [cit. 2023-10-16].

⁴⁵ Dokázali meniť svoju podobu, pohybovali sa po zemi a stretávali sa v noci, čo sa neskôr pravdepodobne pretavilo do čarodejníckych sabatov. Odkazy na folklórne tradície podobné valkýram nachádzame aj v nariadení *Canon Episcopi*, kde sa okrem nich spomínajú aj strigy, ktoré lietajú a pijú ľudskú krv, duchovia, ktorí sa objavujú v noci a ženy, ktoré lietajú v noci a uctieajú iných bohov. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 48-79.

⁴⁶ Freya je žiadúcou bohyňou a má povest ženy voľných mravov, čo zároveň odkazuje aj na jej rolu plodnosti. Mimo to je Freyja zároveň aj bohyňou s úzkym vzťahom k mágii a vojne, nakoľko podľa básni Eddy jej prináleží až polovica padlých v boji. KOZÁK, Jan A. *Óðinn: mýtus, oběť, iniciace*. Praha 2017, s. 38-39.

⁴⁷ Manželka Ódina, ktorá ako jediná z bohov pozná osudy všetkých a môže do nich istým spôsobom zasahovať. Tamže.

⁴⁸ Idunn stráži posvätné jablká večného života a podobne ako Freyja reprezentuje životodarnú silu. Tamže.

bolo vo svojich začiatkoch ostro rozdelené názormi na najzakladanejšie dogmy tejto viery – ako napríklad definícia svätej Trojice, úloha duchovenstva, vzťah medzi judaizmom a kresťanstvom, štruktúra cirkvi, či povaha sviatostí. Mnohé z prvých koncilov sa preto snažili dosiahnuť istý konsenzus a nájsť určitý vzorec, ktorý by zabezpečil jednotu nie len v prípade samotnej viery, ale aj v prípade jednoty veriacich. A pretože sa kresťanstvo do praxe a do bežného života medzi ľuďmi dostávalo najmä vďaka priamym apelom od vládcov⁴⁹, boli obdobia pohanskej reakcie na toto vierovyznanie bežné. Kresťanstvo sa tak mnohokrát nútene prispôbovalo prežívajúcim praktikám pohanských náboženstiev. Pohanstvo nebolo počas 5. a 6. storočia na území Európy ničím výnimočným a najväčšiemu úspechu sa tešilo najmä na severe. Rímska cirkev naproti tomu symbolizovala civilizovanú moc v inak barbarskom svete a taktiež prísľub spásy po smrti.

Začiatkom stredoveku sa cirkev k prenasledovaniu čarodejníc stavala s odporom. Ranostredoveká cirkev vychádzala z toho, že v spoločnosti existujú ľudia, ktorí na čarodejnice veria, no mali to podľa nej byť iba poverčiví ľudia, ktorých bolo treba iba viac vzdelávať. Toto stanovisko nachádzame napríklad aj v cirkevnom nariadení zvanom *Canon Episcopi*⁵⁰, prekladanom ako Pravidlo biskupovo, ktoré bolo až do 13. storočia oficiálne akceptované ako kresťanské učenie alebo doktrína: „*Nemožno opomenúť ani to, že niektoré zlomyselné ženy, ktoré sa oddali Satanovi a dali sa zviesť ilúziami a fantáziami démonov, veria a vyznávajú, že v nočných hodinách jazdia na istých zvieratách s Dianou, bohyňou pohanov, a nespočetným zástupom žien a v nočnom tichu prechádzajú veľké priestory zeme a poslúchajú jej príkazy ako svojej pani a o istých nociach sú povolané do jej služieb. ... Ved' nespočetné množstvo ľudí, oklamanych touto falošnou mienkou, verí, že je to pravda, a takto veriac, blúdia od správnej viery a vracajú sa k bludu pohanov, keď si myslia, že existuje niečo božské alebo mocné okrem jediného Boha. Z tohto dôvodu by mali kňazi vo všetkých svojich kostoloch*

---

⁴⁹ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 37.

⁵⁰ Prvýkrát sa text *Canon Episcopi* objavil v kanonickej zbierke zo začiatku 10. storočia, ktorú zostavil Regino z Prümü. Pravdepodobný vznik je datovaný do roku 314 na synode v Ankyre (turecká Ankara), nakoľko sa v Reginovej zbierke text *Canon Episcopi* nachádza priamo za originálnym uznesením zo synody v Ankyre. Text sa opakoval aj v neskorších kanonických zbierkach, napr. Burcharda z Wormsu. Nakoniec ho okolo roku 1140 bolonský mních Gracián začlenil do svojho diela *Concordia discordantium canonum* (pod iným názvom aj *Decretum Gratiani*), ktoré sa po roku 1150 stalo základným učebným materiálom pre štúdium kanonického práva. KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 60-61.

so všetkou naliehavosťou kázať ľuďom, aby vedeli, že je to v každom ohľade falošné... Ved' o našom Pánovi je napísané: „Všetko povstalo skrze neho“ (Jn 1, 3). Kto teda verí, že niečo môže byť stvorené, alebo že nejaké stvorenie môže byť zmenené alebo premenené na lepšie alebo horšie, alebo premenené na iný druh alebo podobu, okrem samotného Stvoriteľa, ktorý všetko stvoril a skrze ktorého všetko vzniklo, je bezpochyby neveriaci.“⁵¹

V 5. storočí boli na území Európy bežné myšlienky nočných letov či krvilačných stríg, ktoré ale kresťanské synody označovali za nekresťanské. Silnou sa ukazovala byť aj myšlienka zmeny podôb. Na druhú stranu, myšlienky paktu, ktoré sa neskôr stali základnou charakteristikou čarodejníctva, sa v tomto období ešte nevyskytovali.⁵² Naďalej pretrvávali a konali sa pohanské oslavy a sviatosti, ktoré sú považované za dôležitý element v ďalšom vývoji čarodejníctva. Najdôležitejšími sa azda zdali byť obrady plodnosti asociované s bohyňou Dianou alebo štvrtkové oslavy, ktoré sa neskôr údajne stali veľmi obľúbeným dňom konania čarodejnických sabatov.

6. storočie bolo charakteristické pretrvávajúcimi konfrontáciami kresťanstva a pohanstva, pozorovateľné najmä v novovzniknutých kráľovstvách Frankov, Vizigótov, Longobardov alebo Burgund'anov. Na území Pyrenejského polostrova a Franskej ríše sa v tomto období rozvinula bohatá synodálna činnosť, výsledkom ktorej bolo veľké množstvo výnosov, časť z nich pojednávala tiež o mágii.⁵³ Podľa Hansena bolo toto obdobie charakteristické aj stieraním hraníc

---

⁵¹ V originále: „*Illud etiam non omittendum, quod quaedam sceleratae mulieres retro post satanam conversae, daemonum illusionibus et phantasmatis seductae, credunt se et profitentur nocturnis horis cum Diana paganorum Dea et innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, et multa terrarum spatia intempestae noctis silentio pertransire, eiusque iussionibus vel dominae obedire, et certis noctibus ad eius servitium evocari. ... Nam innumera multitudo hac falsa opinione decepta haec vera esse credit, et credendo a recta fide deviat, et in errorem paganorum revolvitur, cum aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum esse arbitratur. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi commissas populo omni instantia praedicare debent, ut noverint haec omnimodis falsa esse... Nam de Domino nostro scriptum est: Omnia per ipsum facta sunt. Quisquis ergo aliquid credit posse fieri, aut aliquam creaturam in melius aut in deterius immutari aut transformari in aliam speciem vel similitudinem, nisi ab ipso creatore, qui omnia fecit, et per quem omnia facta sunt, procul dubio infidelis est.*“ Regino z Prümü. *Reginonis abbatis Prumiensis Libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis: iussu Domini Reverendissimi Archiep. Trever. Ratbodi ex diversis Sanctorum Patrum conciliis atque decretis collecti.* Lipsko 1840 [cit. 2024-07-08], s. 355-356. Dostupné na: <https://archive.org/details/reginonisabbati00wassgoog/page/356/mode/2up>. Anglický preklad tiež v KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 62-63.

⁵² RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 57.

⁵³ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 41.

medzi duchovnou a svetskou mocou, kedy sa cirkevné synody veľmi často časovo a priestorovo zhodovali s rovnako legislatívne činnými svetskými zhromaždeniami, čo malo za následok mimo iných aj určité vymedzenie pojmu čarodejníctva.⁵⁴ Napr. v roku 563, na druhej španielskej synode v Brage (tiež Bracara), kde bola odsúdená prisciliánska viera, že diabol môže ovládať počasie, zaznel výrok: „*A kto teda verí, že diabol, pretože vo svete spôsobil isté veci, môže z vlastnej moci zariadiť blesky, hromobitie, búrky a sucho, ten nech je prekliaty.*“⁵⁵

Viera, že mágia môže poškodiť úrodu, alebo ublížiť zvieratám, a to najmä tým, že spôsobuje krupobitie a ovláda počasie, je prítomná v 6.-7. storočí aj v kmeňovom práve.⁵⁶ V 7. storočí bol na dvanástej synode v Tolede (681) schválený návrh zákonov vizigótskeho kráľa Erviga namierený proti Židom a čarodejníkom, ktorý obe tieto skupiny staval na rovnakú úroveň.⁵⁷

Na prelome 7. a 8. storočia boli stále prítomné pohanské praktiky, ale začínali sa už objavovať aj čarodejnice a čarodejníci, aj keď zatiaľ iba v istých hrubších rysoch.⁵⁸ V tomto období boli podľa Russella už čarodejnice viac ľudskými, než duchovnými bytosťami a takisto sa viac pripisovali ženám⁵⁹, než mužom. Privolávali démonov, mali s nimi sexuálny styk⁶⁰, vykonávali im obety a prostredníctvom ich moci mohli meniť svoju podobu. Zúčastňovali sa nočných hostín na oslavu démonov alebo božstiev, najčastejšie spomínaným je ešte stále kult bohyně Diany (alebo Hékaté). Okrem Diany sa spomínajú aj oslavy Merkúra či Wuotana (Ódina), Thóra či napr. aj Jupitera.⁶¹ Hansen ale dodáva, že pred rokom 800 sa tieto charakteristiky (ako myšlienky stríg, sexuálneho styku s inkubom,

---

⁵⁴ Výnosy kresťanských synod čarodejníctvo spájali s ťažkým hriechom návratu k pohanstvu, kedy škoda spôsobená jeho používaním bola až druhoradá. Tamže, s. 38.

⁵⁵ RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 84. Odsúdené tu boli tiež mnohé magické myšlienky pre ich pohanský pôvod. MIDEFORTH, *Witch Hunting*, s. 15.

⁵⁶ V bavorskom ľudovom práve sa spomína čarodejníctvo, ktoré poškodzuje úrodu a trestá sa pokutou 12 šilingov, zatiaľ čo všetky škody poškodeného nesie obvinený. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 57.

⁵⁷ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 61.

⁵⁸ Tamže, s. 62.

⁵⁹ Čo potvrdzuje aj Hansen, keď tvrdí, že v 6.-7. storočí spomína franské, alemanské a lombardské právo ženy (strigy), ktoré požierajú iných ľudí, a prirovnáva ich k upírom. V edikte lombardského kráľa Rothara z roku 643 sa však výslovne uvádza, že kresťanom nie je dovolené veriť, že žena požiera iného živého človeka a zakazuje všetkým (najmä sudcom) zabíjať takúto údajnú strigu. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 58-59.

⁶⁰ Ako uvádza napr. Jordanes vo svojom diele *Getica*, že pôvodní Húni boli potomkami žien a inkubov. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 59.

⁶¹ Tamže, s. 62-68.

či premeny podôb) v cirkevnom zákonodarstve zatiaľ neobjavujú, nakoľko týmto ľudovým predstavám cirkevná autorita neprípisovala veľký význam.⁶²

V období 8. storočia citeľne klesal vplyv pohanstva na spoločnosť, najmä vďaka snahe a aktivite pápežstva. V roku 742 nariadilo *Concilium Germanicum*⁶³ biskupom, aby v súčinnosti s grófmi a patrónmi kostolov dbali na to, aby sa na území ich pôsobnosti už ďalej nepraktizovali pohanské zvyky – ako napr. obeť mŕtvym, veštenie, atď.⁶⁴ V roku 785 bol na koncile v Paderbone dokonca stanovený trest smrti pre tých, ktorí verili v čary.⁶⁵ Po prvýkrát sa objavila aj myšlienka paktu s diablom, kedy bol príbeh o Teofilovi preložený do latinského jazyka longobardským historikom a básnikom Paulom Diaconom (lat. *Paulus Diaconus*).⁶⁶

V 9. storočí sa už objavovali aj represie voči čarodejníkom – napr. vo Franskej ríši, kde krátko po dobytí saského územia vydal Karol Veľký výnos, ktorý nariadil prenasledovanie osôb podozrivých z praktizovania mágie a veštenia. Takéto praktiky vtedy považovali ešte stále za pohanské⁶⁷ a môžeme teda predpokladať, že tieto nariadenia a výnosy boli vydávané najmä z dôvodu zabezpečenia kristianizácie.⁶⁸ Trestom v takomto prípade malo byť zbavenie danej osoby slobody a otrocké práce na cirkevných panstvách. Ak sa dodatočne zistilo aj uctievanie diabla alebo prinášanie obetí, takýto človek bol odsúdený na trest smrti.⁶⁹

---

⁶² HANSEN, *Zauberwahn*, s. 48.

⁶³ *Concilium Germanicum* bola prvá väčšia cirkevná synoda, ktorá sa konala vo východných častiach franského kráľovstva. Zvolal ju franský majordomus Karolman, avšak miesto konania nie je známe. Synode predsedal sv. Bonifác, mohučský arcibiskup. WOLF, Gunther G. Die Peripetie in des Bonifatius Wirksamkeit und die Resignation Karlmanns d.Ä. 745/47. In: *Archiv für Diplomatik*, Vol. 45, 1999, s. 4.

⁶⁴ Tento výnos o rok na to znova potvrdil aj Karolman, franský majordomus. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 63.

⁶⁵ RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 84.

⁶⁶ Teofil bol kňazom v 6. storočí, ktorý uzavrel pakt s diablom a zriekol sa Krista, aby získal post biskupa. Napokon bol ale zachránený, pretože svoj skutok oľutoval a kajal sa. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 65. O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 168.

⁶⁷ KIECKHEFER, Richard. *Magie ve středověku*. Praha 2005, s. 208.

⁶⁸ Potvrďuje tiež Hansen a uvádza, že na Wormskom sneme v roku 829 upozornili franskí biskupi kráľa Ľudovíta Pobožného na prítomnosť veľmi nebezpečných zločincov, pričom nepochybovali, že ide o zločiny páchané pod vplyvom pozostatkov pohanstva. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 67.

⁶⁹ KIECKHEFER, *Magie ve středověku*, s. 208.

Prvé formálne zrieknutie sa Krista sa v písomných prameňoch po prvýkrát objavilo v roku 860. O príbehu mladého chlapca píše arcibiskup Hincmar z Remeša. Tento mladý chlapec prišiel s prosbou o zabezpečenie lásky mladého dievčaťa za čarodejom, ktorý mu napísal list pre diabla. Tento list mal chlapec v noci ukázať oblohe a zároveň poprosiť diabla o pomoc. Diabol sa mu zjavil v podobe Satana a chlapec sa opýtal, či v neho verí. Chlapec mu kladne odpovedal a následne na to prikázal Satan chlapcovi zrieknuť sa Krista. Chlapec sa Krista zriekol a Satan mu lásku mladého dievčaťa prisľúbil. Nato chlapec požiadal otca dievčaťa o jej ruku, no otec nesúhlasil, pretože chcel, aby sa jeho dcéra stala mníškou. Chlapec plný pocitu viny, že dievča postavil do bezvýhodiskovej situácie, kedy sa bála o svoj život, svoj skutok priznal a pomocou svätého Bazila sa im ju podarilo z diablovej moci vyslobodiť.⁷⁰

V období od 10. storočia cirkev prechádzala reformným procesom. Prelom 10. a 11. storočia je obdobím takmer úplného vymiznutia pohanstva z územia Európy.⁷¹ Čarodejníctvo začalo byť čím ďalej tým viac spájané s herézou a nabalilo na seba aj nové elementy – ako sexuálne orgie, hostiny a sabaty, vraždenie detí, zriekanie sa Boha a uctievanie démonov či diabla. Cirkevní predstavitelia prebrali iniciatívu v definovaní a regulácii čarodejníctva, kedy sa prvotná nejednotnosť v postojoch k čarodejníctvu transformovala do jednotnejšej a regulovanejšej formy. Rôzne synodálne a iné nariadenia sa ako oficiálne stanoviská cirkvi a svetskej moci stali základom pre právne predpisy regulujúce čarodejníctvo a magické praktiky v ich ďalšom vývoji.

V priebehu 12. storočia bolo čarodejníctvo vnímané predovšetkým ako hrozba voči kresťanskému učeniu a sociálnemu poriadku, s dôrazom na jeho zničujúce následky nie len v rámci samotného náboženstva, ale tiež morálky a spoločnosti ako takej. Táto predstava napomohla k intenzívnejšiemu a systematickejšiemu prenasledovaniu čarodejníctva počas nasledujúcich storočí, čo vyvrcholilo počas veľkých čarodejných procesov na prelome stredoveku a novoveku. Podoba čarodejníctva z 12. storočia, ktorá je už spájaná s herézou a uctievaním diabla či démonov, predstavuje východiskový bod pre náš výskum čarodejníctva v období neskorého stredoveku.

---

⁷⁰ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 83-84.

⁷¹ Tamže, s. 71-72.

4 Inkvizícia

Inkvizícia z obdobia stredoveku je známa najmä v súčinnosti s inkvizíčnými inštitúciami rímskokatolíckej cirkvi a zo začiatku bolo jej úlohou len vydávanie nariadení k prípadnému pokániu – teda náprava heretikov a očistenie verejnosti. Hlavným cieľom cirkvi bolo udržať si ideologickú čistotu viery. V čase prijatia kresťanstva za oficiálne štátne náboženstvo začali vznikať prvé skupiny ľudí, ktorí nesúhlasili so zhýralým životom spoločnosti a obracali sa k životu v chudobe a ústraní. Na jednej strane vznikali rehole, ktoré cirkev podporovala, pretože pre ňu nepredstavovali nebezpečenstvo a ich činnosť mohla kontrolovať. Na strane druhej ale vznikali aj skupiny, ktoré cirkev označovala za heretické, pretože jej jednotu ohrozovali svojou politickou a vojenskou organizáciou a svojim otvoreným bojom proti pápežstvu a jeho autorite.

4. 1 Biskupská inkvizícia

Inkvizícia sa v období svojho vzniku označovala za biskupskú, tiež episkopálnu (z gr. *episkopos* – biskup), nakoľko inkvizíčné procesy viedli miestny biskupi. Biskupskú inkvizíciu založil pápež Lucius III. s podporou cisára Fridricha Barbarossy v novembri 1184 na synode vo Verone bulou *Ad abolendam diversam haeresium pravitatem* – *S cieľom odstrániť rôzne kacírskne nepravosti: „A preto my, naši drahí synovia, Fridrich, vznešený cisár Rimanov, vždy podporovaný prítomnosťou a silou Augusta, sme na základe spoločnej rady našich bratov a ďalších patriarchov, arcibiskupov a mnohých kniežat, ktorí sa zhromaždili z rôznych častí impéria, vstávame proti týmto zblúdlcom, ktorým rôzne kapituly udelili názov rôznych falošných vyznaní. Prostredníctvom tohto všeobecného dekrétu odsudzujeme každý blud, akýmkoľvek menom sa nazýva, prostredníctvom apoštolskej autority.“*⁷² Táto bula menovite odsúdila napr. Katarov, či Patarénov⁷³. Cirkevných predstaviteľov usvedčených z herézy odsúdila k exkomunikácii a trestu

---

⁷² V originále: „Ideoque nos carissimi filii nostri Friderici, illustris Romanorum imperatoris semper Augusti praesentia pariter et vigore suffulti, de communi fratrum nostrorum consilio, nec non aliorum patriarcharum, archiepiscoporum multorumque principum, qui de diversis partibus imperii convenerunt, contra ipsos haereticos, quibus diversa capitula diversarum indidit professio falsitatum, praesentis decreti generali sanctione consurgimus, et omnem haeresim, quocumque nomine censeatur, per huius constitutionis seriem auctoritate apostolica condemnamus.“ Lucius III., *Ad abolendam diversam haeresium pravitatem*. Documenta Catholica Omnia, 1184 [cit. 2023-01-05].

⁷³ Toto označenie sa v histórii objavuje v súvislosti s extrémnym prúdom laického hnutia Pataria v Miláne. LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha 2000, s. 64.

hodného ich previnenia, laikov mali riadne potrestať svetské sudy. Rovnako odsúdila aj ľudí, ktorí by z vyznávania herézy boli čo i len podozriví, ale nepodarilo by sa im preukázať ich nevinu. Každému, koho pristihli pri recidíve, mal byť podľa buly *Ad abolendam diversam haeresium pravitatem* odobratý majetok v prospech cirkvi a kléru.⁷⁴

V roku 1215 zvolal pápež Inocent III. štvrtý lateránsky koncil, na ktorom sa zúčastnilo viac než 1 200 prelátov a predstaviteľov mnohých svetských vládcov.⁷⁵ Na tomto koncile okrem iného prijímali aj vieroučné prehlásenia namierené proti heretikom.⁷⁶ Inkvizičný systém nastavený Inocentom III. dával moc samotnému inkvizítorovi, aby postavil niekedy aj celý prípad na tajnom zbieraní názorov a svedectiev jednotlivých ľudí v spoločnosti, ktoré v rámci týchto procesov slúžili ako dôkazný materiál.

4. 2 Pápežská inkvizícia

Pápež Inocent III. a biskupi v rámci biskupskej inkvizície neboli v boji proti heretikom až tak úspešní. Dôsledkom čoho bolo v roku 1231 ustanovenie tzv. pápežskej inkvizície jeho nástupcom pápežom Gregorom IX.⁷⁷ a vymenovanie niekoľkých pápežských inkvizítorov do rôznych regiónov Francúzska, Talianska a častí Nemecka.⁷⁸ Jeho cieľom bolo zaviesť spravodlivý proces a objektívne vyšetrovanie viery ľudí, ktorý by bol centralizovaný – na rozdiel od decentralizovanej biskupskej inkvizície – a s autoritou najvyššieho cirkevného predstaviteľa. Pápež Gregor IX. sa ale veľmi skoro presvedčil, že nájsť dobrého a schopného inkvizítora nebola jednoduchá úloha. Tí najviac entuziastickí boli zväčša až priveľmi fanatickí a nekontrolovateľní. Uvedme si pár príkladov.

---

⁷⁴ Lucius III., *Ad abolendam diversam haeresium pravitatem*. Documenta Catholica Omnia, 1184 [cit. 2023-01-05].

⁷⁵ MOORE, R. I. *The war on heresy*. Cambridge 2012, s. 271.

⁷⁶ GOODICH, Michael. *Other Middle Ages: Witnesses at the Margins of Medieval Society*. Philadelphia 1998, s. 192.

⁷⁷ COHN, Norman. *Europe's Inner Demons: The Demonization of Christians in Medieval Christendom*. Chicago 2001, s. 50.

⁷⁸ Úlohou inkvizítora bolo presvedčiť heretikov, aby sa vrátili ku kresťanskej viere a tých, ktorí to odmietli, čakal rozsudok vo forme trestu smrti. Táto úloha bola predtým ponechaná na miestnych biskupov, ale keďže hrozba herézy bola čoraz intenzívnejšia, pápež považoval za potrebné doplniť, nie nahradiť, biskupské sudy pomocou týchto špeciálnych putujúcich sudcov. Ich postup bol skôr „inkvizičný“ čo znamenalo, že heretikov vyhľadávali z vlastnej iniciatívy bez toho, aby čakali, kým poškodená strana podá obžalobu. KIECKHEFER, *Magic in the Middle Ages*, s. 208.

4. 3 Prv inkvizítori

4. 3. 1 Konrad von Marburg

Konrad von Marburg bol prv nemeck inkvizítor menovan ppeom⁷⁹, ktor bol poveren k boju proti heretikom. Podielal sa taktiež na krízovej vprave proti albigncom a ako generálny inkvizítor v Nemecku nariadil pri tortre pouzvat aj skuku eravm železom.⁸⁰

Po smrti pápeža Innocenta III. sa Konrad stal spovednkom manželky vojvodu Ldovta IV. Durnskeho – Alžbety Durnskej – a na jeho dvore získal veľk vplyv.⁸¹ Po smrti Ldovta v roku 1227 na popud Konrda Alžbeta opustila svoje vlastn deti a vybrala si život v dobrovolnej chudobe. V roku 1231 Alžbeta zomrela vo veku 24 rokov, na čo práve Konrad začal proces jej blahorečenia, ktor bol zavren v roku 1235, kedy ju pápež Gregor IX. vyhlásil za svt.

V roku 1233 zasahoval Konrad von Marburg proti nemeckej sekte luciferinov v Porýní. Krátko po tom, ako do Pornia dorazil mohusk arcibiskup a vyslanec pápeža dominikán Bernard, napísali pápežovi, že inkvizítor Konrad von Marburg podľa všetkého prekračuje svoje právomoci a nut nevinn ldi priznať sa k činom, ktoré nespáchali.⁸² Pápež na to odpovedal listom zanjcim slovami *Vox in Rama*, v ktorom Konradovi vyslovil svoju podporu.⁸³

vod listu opisuje strasti, ktoré postihli cirkev, medzi nimi aj problém herézy. Okrem toho list popisuje praktiky tejto sekty – po prijat nového člena sa mu podľa listu malo zjavit stvorenie v podobe aby, ktoré nov člen pobožkal. Následne sa mu mal zjavit bled a vychudnut muž, ktorého taktiež pobožkal a po tomto úkone sa novoprijatmu mala úplne vytratiť myšlienka na katolícku vieru. Po jedle sa vetkm členom mala zjavit ierna mačka a následne sa mali oddvat orgim.⁸⁴ Po zadrzan inkvizíciou dostali podozriv na výber – priznanie alebo smrť upálením. Ešte v tom istom roku, v ktorom pápež napísal list *Vox in Rama*, bol inkvizítor Konrad von Marburg zavraden.

⁷⁹ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 159.

⁸⁰ RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 58.

⁸¹ SULLIVAN, Karen. *The Inner Lives of Medieval Inquisitors*. Chicago 2011, s. 78.

⁸² RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 160.

⁸³ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 229.

⁸⁴ *Vox in Rama*, anglick preklad listu od KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 115-116.

Podľa historika J. B. Russella boli luciferiáni najvýznamnejšou skupinou „proto-čarodejníkov“ v 14. storočí, ktorých učenie vychádzalo z katarstva a antinomizmu.⁸⁵ Môžeme teda konštatovať, že Russell teda obeť Konrada von Marburg považoval za „heretické čarodejnice“. Existuje však aj tvrdenie, ktoré uviedol Alexander Patchovsky, a ktoré tvrdí, že luciferiánska sekta nikdy nebola reálne existujúcou sektou, ale len zle identifikovanou odnožou dualistických katarov. Patchovsky vychádza z anonymného pasovského prameňa obsahujúceho priznanie heretika Lepzeta, ktoré túto dogmu označuje za zjavne katarskú (aj keď značne zdeformovanú).⁸⁶ Je teda možné, že luciferiáni boli len Konradov výmysel s cieľom zapôsobiť na pápeža.

4. 3. 2 Robert Bulhar

Ďalším z príkladov je inkvizítor Robert, zvaný Bulhar, ktorý bol na území severného Francúzska v roku 1233 poverený vyšetrovaním a stíhaním heretických aktivít v La Charité v Burgundsku, nakoľko sa činnosť tunajších biskupov v súvislosti so stíhaním heretikov ukázala byť nedostatočná.⁸⁷ Robert Bulhar bol jeden z prvých inkvizítorov, ktorí na území severného Francúzska pôsobili, nakoľko sa inkvizícia vo Francúzsku dovtedy zameriavala len na vyšetrovanie heretických aktivít na juhu v spojitosti s hnutím katarov. V nasledujúcich rokoch Robert rozšíril pole svojej pôsobnosti aj na Champagne a Flámsko.⁸⁸

Robertovo pôsobenie na pozícii inkvizítora vyvrcholilo v roku 1239, kedy pred hradom Mont Aimé obvinil veľký počet ľudí, uskutočnil verejný súd a v rámci jedného dňa na hranici upálením zomrelo 183 údajných heretikov. Po tomto akte si pápež uvedomil, že je Robert nebezpečný, odvolal ho z úradu a na doživotie ho uväznil.⁸⁹ Pre pápeža mohlo byť práve toto podnetom, aby sa s otázkou inkvizície obrátil na rád dominikánov.

Ideálnym kandidátom na inkvizítorov sa teda stali dominikánski mníši (neskôr tiež františkáni). Tento výber bol bezpochyby motivovaný ich hlbokým

---

⁸⁵ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 177.

⁸⁶ TREMP, Kathrin Utz. *Von der Häresie zur Hexerei: „Wirkliche“ und imaginäre Sekten im Spätmittelalter*. Wiesbaden 2008, s. 330-331.

⁸⁷ HASKINS, *Robert Le Bougre*, s. 447.

⁸⁸ Tamže, s. 447.

⁸⁹ MOORE, *The war on heresy*, s. 290.

vzdelaním, dôkladným pochopením teológie a schopnosťou vykonávať súd nad tými, ktorí boli obvinení z herézy. Dominikáni sa krátko po svojom založení⁹⁰ stali pápežovou pravou rukou vo vojne proti heretikom a prevzali vedenie vyšetřování heréz ako inkvizítori v mnohých regiónoch Európy.⁹¹

4. 4 Transformácia inkvizície

V rámci vyšetřovacieho konania bolo v roku 1252 oficiálne schválené tiež mučenie⁹² pápežom Inocentom IV. bulou *Ad extirpanda*, ktorá zmocnila inkvizítorov, aby prostredníctvom svetskej moci využili mučenie ako dôkazný prostriedok pri vypočúvaní heretikov: „*Hlava štátu alebo panovník musí prinútiť všetkých heretikov, ktorých má vo väzbe, ak tak urobí bez toho, aby ich zabil alebo im zlomil ruky či nohy, ako skutočných lupičov a vrahov duší a zlodejov sviatosti Božích a kresťanskej viery, aby vyznali svoje omyly a obvinili iných heretikov, ktorých poznajú, a uviedli ich pohnútky, a tých, ktorých zviadli, a tých, ktorí ich ubytovali a bránili [ich], ako sa zlodeji a lupiči hmotných statkov nútia obviniť svojich spolupáchateľov a priznať sa k zločinom, ktoré spáchali.*“⁹³

Vo svojom ďalšom vývoji sa zrak inkvizície vo väčšine európskych krajín pomaly presunul z heretikov na čarodejnice. Je možné, že sa tak stalo z dôvodu klesajúceho počtu heretikov, ktorými sa inkvizícia mohla zaoberať. Toto tvrdenie potvrdzuje aj inkvizícia v Španielsku, ktorá bola o čosi iná, než v ostatných častiach Európy. Španielska inkvizícia vznikla najmä z dôvodu potreby ochrániť kresťanskú komunitu proti židom a Maurom, obyvateľom moslimského vierovyznania. Inkvizícia sa tak zameriavala skôr na tieto skupiny a obvinenia z čarodejníctva boli až druhoradé. Čarodejnícke procesy sa tu neudiali v takej miere, ako v ostatných

---

⁹⁰ Rád dominikánov bol založený v priebehu 13. storočia a jeho hlavným cieľom bol boj proti herézam. FAHEY, David M. Henricus Institoris and Jacobus Sprenger: *Malleus maleficarum*. In: *Milestone Documents of World Religions*, 2017, s. 846.

⁹¹ Tamže.

⁹² Mučenie prevzaté zo starovekého rímskeho práva. Mohlo byť použité za predpokladu, že obvineným nespôsobí ujmu vo forme zlomenia končatiny, či smrti. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 66.

⁹³ V originále: „*Teneatur praeterea Potestas, seu Rector omnes haereticos, quos captos habuerit, cogere citra membri diminutionem, et mortis periculum, tamquam vere latrones, et homicidas animarum, et fures sacramentorum Dei, et Fidei Christianae, errores suos expresse fateri, et accusare alios haereticos, quos sciunt, et bona eorum, et credentes, et receptatores, et defensores eorum, sicut coguntur fures, et latrones rerum temporalium, accusare suos complices, et fateri maleficia, quae fecerunt.*“ Inocent IV. *Ad extirpanda*. *Documenta Catholica Omnia*, 1252 [cit. 2023-01-12].

krajinách Európy, kde stíhanie heretikov slablo a zvyšoval sa počet procesov s čarodejnicami.

Početnejšie procesy s čarodejnicami sa na území Európy vyskytovali od 14. storočia, kedy horlivosť inkvizície posilnil napr. pápež Ján XXII., kráľ Filip IV. Pekný, a ďalší. Začiatok 14. storočia bol v prípade inkvizície, ako to tvrdí historik Russell, charakteristický okrem iného aj politickým zneužívaním inkvizície vrcholnými predstaviteľmi nie len cirkevnej, ale aj svetskej moci⁹⁴ a síce táto prax pokračovala aj v neskorších storočiach, už nikdy nedosiahla takýto rozmer.⁹⁵

---

⁹⁴ Typickým príkladom je proces s Templármi. Templársky rád sa dostal do problémov s kráľom Filipom IV. Pekným, ktorého lákalo ich bohatstvo a ktorý sám mal isté finančné problémy. S návrhom na zrušenie rádu sa obrátil na pápeža Klementa V. a zároveň poveril niekoľko ľudí zozbieraním kompromitujúcich informácií o ráde, ktoré by ho pomohli zničiť. Pápež v tomto prípade zaváhal a iniciatívy sa chopil sám kráľ Filip. Kráľovské authority následne v noci 13. októbra 1307 zatkli niekoľko tisíc templárskych rytierov. Vyšetrovanie, ktoré používalo aj mučenie, donútilo týchto údajných heretikov priznať sa ku všetkému, z čoho ich obviňovali, pričom mnoho z nich zomrelo ešte pri samotnom vypočúvaní. Na oficiálnom súde v roku 1309 sa niekoľko templárov ešte snažilo vyvrátiť svoje výpovede, no 54 z nich bolo hneď obvinených a popravených. Súd s najvyššími predstaviteľmi rádu sa uskutočnil v marci 1314 pred chrámom Notre-Dame, kde boli všetci verejne odsúdení a následne boli 18. marca upálení. PAVLAC, *Witch Hunts in the Western World*, s. 82. Ďalším príkladom je mnoho prípadov spojených s pápežom Jánom XXII., ktorý využíval inkvizíciu na zničenie svojich politických nepriateľov a posilnenie moci. Týmto prípadom sa viac venuje na 36. strane tejto práce.

⁹⁵ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 193-194.

5 Čarodejníctvo v neskorom stredoveku

5. 1 Prenesenie pozornosti z heretikov na čarodejnice

Uctievanie a viera v diabla sa stali kľúčovými v procesoch s čarodejnicami. A aj napriek tomu, že diabol a démoni boli súčasťou ľudskej kultúry už od nepamäti, až od 13. storočia sa teológovia začali venovať otázke pochopenia úlohy démonov v ľudskej spoločnosti.

Prečo bol diabol dôležitejším práve v tejto dobe, nie je celkom jasné, avšak zvýšený záujem cirkevných predstaviteľov o démonov nám pomáha pochopiť, prečo heretikov nahradili práve čarodejnice. Hansen uvádza, že jedným z týchto dôvodov môže byť prepojenie západu a východu skrze krížové výpravy, ktoré boli dôležitou súčasťou formovania európskeho kultúrneho života.⁹⁶ Manuály, ktoré v 13. storočí vychádzali a radili inkvizítorom, ako v procesoch s heretikmi postupovať, už často obsahovali okrem otázok o heréze aj otázky o čarodejníctve.⁹⁷

V tomto období, kedy Európa zápasila s meniacou sa spoločensko-náboženskou dynamikou, došlo k výraznej premene vo vnímaní čarodejníctva ako takého, ktoré čím ďalej tým viac pýtalo pozornosť cirkevných autorít, aj miestnych komunit. Zložitá súhra medzi náboženskou ortodoxiou, spoločenskými obavami a politickými mocenskými štruktúrami dala vzniknúť vyvíjajúcemu sa naratívu, ktorý nanovo vymedzil hranice potencionálnych hrozieb pre cirkvou zavedený poriadok. Tento prechod nielenže sformoval trajektóriu vývoja stredovekých európskych dejín, ale položil aj základy pre rozširujúci sa fenomén honu na čarodejnice, ktorý výrazne poznačil nasledujúce storočia. Podľa Hansena šlo najmä o spojenie démonológie, ktorú teoreticky rozvíjala cirkevná scholastika, a súbežnej praxe cirkevného prenasledovania, ktoré dohromady v priebehu približne dvoch storočí umožnili vznik komplikovanej koncepcie čarodejníctva⁹⁸ – ako konečného výsledku dlhodobého úsilia, podporovaného zo všetkých strán ako teóriou, tak aj praxou.

---

⁹⁶ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 126.

⁹⁷ Ako uvádza Russell, napr. na území Francúzska sa v týchto manuáloch radí, aby sa inkvizítor obvinených opýtal, či urobili niečo, čo súvisí s uctievaním démonov, predpovedaním budúcnosti, či prinášaním obety. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 155-156.

⁹⁸ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 146.

V priebehu 13.-14. storočia sa koncept čarodejníctva ako zločinu zahŕňajúceho škodlivú mágiu a uctievanie diabla podľa historika Levacka zatiaľ iba formoval, preto bolo ešte vcelku problematické hovoriť o stíhaniach, ktoré sa v tých rokoch odohrali, ako o typických čarodejnických procesoch známych napr. z Kladiva na čarodejnice,⁹⁹ čo do určitej miery potvrdzuje aj Hansen a uvádza, že zločin spojenia človeka s diablom v tom čase ešte nebol uvedený v právnych knihách, aj keď ho authority ako zločin často uznávali.¹⁰⁰

Posun vo vnímaní čarodejníctva ako oficiálnej hrozby vidíme v momente, kedy sa dostalo aj do legislatívy – napr. do nemeckých právnych spisov *Schwabenspiegel* alebo *Sachsenspiegel*,¹⁰¹ alebo do mestských zákonov (v roku 1220 v Hamburgu, 1303 v Brémach, 1400 v Lübecku)¹⁰², v ktorých je už čarodejníctvo na rovnakej úrovni ako akákoľvek iná heréza a má byť rovnako tak aj potrestané.¹⁰³ Táto skutočnosť dokazuje, že sa obavy z čarodejníctva postupne a neustále zvyšovali a zároveň s nimi rástla potreba spoločnosti riešiť tieto hrozby s maximálnou vážnosťou. Pod vplyvom pápežských búl a ďalších traktátov sa čarodejníctvo pomaly začína vnímať ako celok, ktorý už naďalej nebol interpretovaný ako vieroučný omyl, ale ako heréza. Prvé z väčších procesov boli priamo prepojené s veľkými procesmi s heretikmi – a to ako priestorovo, tak aj časovo.¹⁰⁴

5. 2 Prvé procesy s čarodejnicami a pápež Ján XXII.

Citeľne zvýšenú pozornosť začala v stredoveku cirkev venovať čarodejníctvu počas Avignonského zajatia pápežov. Jeden z pápežov – Ján XXII. – sa sám o tému čarodejníctva horlivo zaujímal. Ján XXII. (vlastným menom Jacques

---

⁹⁹ LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 185.

¹⁰⁰ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 188.

¹⁰¹ Napr. zákonník *Sachsenspiegel* predstavoval dolnonemecké právo, ktoré bolo silne popretkávané franskými prvkami, a ktoré uviedlo v úzkej vzájomnej súvislosti aj tri trestné činy herézy (medzi nimi aj čarodejníctvo) a za všetky tri trestné činy stanovilo v prípade odsúdenia trest smrti upálením. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 367. O tomto tiež BEHRINGER, Wolfgang. *Witchcraft Persecutions in Bavaria: Popular Magic, Religious Zealotry and Reason of State in Early Modern Europe*. Cambridge 2003, s. 68.

¹⁰² RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 149. O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 372.

¹⁰³ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 149.

¹⁰⁴ Napr. v Mont-Aimé v roku 1239, kde vyšetrovali Katarov, jedna z obvinených povedala, že ju na Veľký piatok preniesli do Milána, aby tam počkala na ostatných Katarov na hostine, a nebála sa odhalenia, pretože démona v jej podobe nechala doma v posteli s jej manželom. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 150-166. O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 236.

D'Euse v Cahors) získal vzdelanie v dominikánskom ráde a študoval teológiu a právo v Montpellieri a Cahors. Čarodejníctvom sa začal zaoberať takmer hneď po svojom nástupe na pápežský stolec.

Vo veľkom začal využívať inkvizíciu aj na politické účely,¹⁰⁵ čo dokazujú nasledujúce prípady. V roku 1317 dal zatknúť Huga Gerauda, biskupa z Cahors, na základe obvinenia z pokusu o jeho zabitie prostredníctvom čarodejníctva. Čoskoro nasledovali ďalšie obvinenia z čarodejníctva, vyvolávania démonov, otrávenia a pokusu o atentát, ktoré boli vznesené voči rôznym členom pápežského dvora, cirkevným prelátom a politickým nepriateľom pápeža. Napríklad v roku 1318 bol arcibiskup z Aix Robert Mauvoisin obvinený z vykonávania určitých nedovolených magických praktík, hoci sa vyhol odsúdeniu. V roku 1319 bol františkán Bernard Delicieux súdený v Toulouse za držbu čarodejníckych kníh. V roku 1320 boli Matteo Visconti, vládca Milána, a jeho syn Galeazzo, Jánovi mocní odporcovia v Taliansku, obvinení zo sprisahania s cieľom zavraždiť pápeža pomocou čarodejníctva a v rokoch 1320 až 1325 boli proti Jánovým politickým nepriateľom v Anconskej marke vznesené početné obvinenia z kacírstva a uctievania démonov.¹⁰⁶ Čarodejníctvo sa tak stalo vhodnou zámienkou pre ostránenie politických súperov pápeža a posilnenie jeho moci. Tieto praktiky však následne motivovali a legitimovali rozširovanie inkvizičných aktivít, čo v konečnom dôsledku vytvorilo precedens pre neskoršie početné čarodejnícke procesy.

Ján XXII. tiež údajne využíval magické predmety na odhaľovanie jedov vo svojom jedle. V roku 1318 nariadil vyšetrowanie niekoľkých panstiev a ľudí, vrátane príslušníkov cirkvi, lekára a holiča, o ktorých sa verilo, že majú knihy o temnom umení komunikácie s duchmi, magické zrkadlá a prstene, ktoré mali údajne používať na predpovedanie budúcnosti a vyvolávanie démonov. Obrátil sa preto na inkvizíciu, ktorá ich následne uznala vinnými.¹⁰⁷ V roku 1320 prostredníctvom listu Wiliama, kardinála zo Santa Sabiny, nariadil inkvizítorom v

---

¹⁰⁵ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 172.

¹⁰⁶ BAILEY, Michael D. Pope John XXII. In: *Encyclopedia of Witchcraft: The Western Tradition*, Vol. 3, 2006 [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://dr.lib.iastate.edu/server/api/core/bitstreams/db334b7d-0bef-40d4-b748-786a36099e81/content>.

¹⁰⁷ PAVLAC, *Witch Hunts in the Western World*, s. 85-86.

Toulouse a Carcassonne v južnom Francúzsku, aby zakročili proti každému čarodejníkovi, ktorý vzyva démonov, prináša im obety alebo ich inak uctieva.¹⁰⁸

Pápež Ján XXII. tiež nepriamo figuroval v jednom z prvých doložených procesov s čarodejnicami – a to v procese s Alice Kyteler a ďalšími. Súd sa začal v roku 1324, kedy biskup z Ossory Richard Ledrede vyhlásil, že v jeho diecéze sa nachádzajú vyznávači diabla. Hlavnou postavou tohto vyhlásenia bola Alice Kyteler, ktorú z čarodejníctva obvinili jej nevlastné deti. Alice podozrievali z vraždy svojho posledného, štvrtého, manžela a s obvinením sa obrátili na biskupa Richarda Ledredeho. Medzi svedkami bola aj Alicina slúžka Petronilla de Midia a potom, čo ju v rámci vypočúvania šesťkrát zbičovali, vydala svedectvo proti svojej pani. Dokopy bolo vydaných 7 obvinení, ktorým okrem Alice čelili aj iní podozriví. Obvinenia obsahovali napríklad popieranie Krista a cirkvi, zabíjanie živých zvierat a nosenie ich častí na križovatku, kde ich ponúkali démonovi Robertovi, krádež kľúčov od kostola, kde v noci následne usporadúvali stretnutia, vyrábanie rôznych odvarov a Alice konkrétne čelila obvineniu z toho, že získala magickú moc prostredníctvom sexuálneho spojenia s démonom. Alice pred svojim súdom ušla do Anglicka, no jej syn William Outlaw, ktorý sa priznal k menšej heréze, bol nútený zaplatiť pokutu a vykonať pokánie. Alicina slúžka už také šťastie nemala a Petronilla de Midia skončila na hranici, kde ju upálili za čarodejníctvo.¹⁰⁹ Petronilla de Midia sa tak stala prvou osobou, ktorá bola za zločin čarodejníctva popravená.¹¹⁰

V roku 1326 vydal Ján XXII. bulu *Super illius specula*, v ktorej bolo čarodejníctvo ako heréza pápežom odsúdené¹¹¹ a inkvizítori dostali povolenie ho ako heretickú aktivitu stíhať: „So zármutkom si všímame, že mnohí, ktorí sa označujú ako kresťania, ... obetujú démonom, zbožňujú ich, vyrábajú si, alebo si dali vyrobiť obrazy, prstene, zrkadlá, ampulky alebo iné veci určené na magické účely a pripúťali sa k démonom. Žiadajú a dostávajú od nich odpovede a na naplnenie svojich najskazenejších žiadostí ich žiadajú o pomoc. Zaviazali sa k

---

¹⁰⁸ BAILEY, *Battling Demons*, s. 35.

¹⁰⁹ WILLIAMS, *The Sorcery Trial of Alice Kyteler*, s. 20-24.

¹¹⁰ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 121.

¹¹¹ Najmä na základe skutočnosti, že títo čarodejníci uzavreli pakt s diablom. Pakt s diablom sa objavuje aj v iných traktátoch, napr. v traktáte *Super materia haereticorum* od Zanghiniho (*Zanchinus Ugolini*), ktorý bol napísaný okolo roku 1330, a ktorý tiež spomína kľúčový význam „zmluvy“ s diablom pri definícii čarodejníctva. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 267. Traktát *Super materia haereticorum* v HANSEN, *Quellen*, s. 59-63. O tomto tiež MIDELFORT, *Witch Hunting*, s. 18.

najhanebnejšiemu otroctvu kvôli najhanebnejším veciam, spojili sa so smrťou a uzavreli zmluvu s peklom. Prostredníctvom nich najmocnejšia choroba, okrem toho, že silnie a je čoraz závažnejšia, vážne zamoruje Kristovo stádo na celom svete. Týmto ediktom neustále varujeme, vedení radami našich bratov, všetkých a jedinečných, ktorí boli znovuzrodení pri krstnom prameni. Na základe svätej poslušnosti a pod hrozbou prekliatia ich vopred upozorňujeme, že nikto z nich by sa nemal odvážiť učiť alebo učiť sa o týchto zvrátených dogmách, alebo, čo je ešte horšie, použiť ktorúkoľvek z nich akýmkoľvek spôsobom na akýkoľvek účel. ... Týmto vyhlasujeme rozsudok exkomunikácie pre všetkých, ktorí sa aj napriek našim najdobročinnejším varovaniam a príkazom odvážia zapojiť sa do týchto vecí, a želáme si, aby im bol uložený tento rozsudok ipso facto [na základe tejto skutočnosti].¹¹² Táto bula bola o storočie neskôr citovaná v diele *Formicarius* od Johanna Nidera, kde na jej základe Nider uviedol vzývanie démonov alebo vyhľadávanie ich pomoci za dostatočný dôvod na exkomunikáciu všetkých, ktorí tak konali.¹¹³

V priebehu jeho pontifikátu, a tiež v nasledujúcich desaťročiach po jeho smrti, sa aktivita v súvislosti s prenasledovaním čarodejníc zatiaľ zvyšovala relatívne pomaly. Nástupcovia pápeža Jána XXII. (Benedikt XII. a Gregor XI.) pokračovali v jeho šľapajách a inkvizíciu v stíhaní čarodejníc aj naďalej podporovali.¹¹⁴ Kieckhefer tvrdí, že práve zvyšujúci sa počet procesov v konečnom dôsledku viedol k ich ďalšiemu a prudkejšiemu rastu, pretože nie len ústne, ale najmä písomné správy o týchto činoch sa šírili, vďaka čomu sa podnecovali ďalšie a ďalšie procesy.¹¹⁵

5.3 Prvá vlna čarodejnických procesov

Prvá vlna¹¹⁶ čarodejnických procesov sa na území Európy datuje približne od roku 1320 do vydania *Malleus Maleficarum* v roku 1486. Dejiny európskeho stíhania čarodejníc vstúpili do novej a zreteľnej fázy, kedy počet týchto procesov

---

¹¹² Ján XXII., *Super illius specula*, anglický preklad od KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 119.

¹¹³ BAILEY, *Battling Demons*, s. 36.

¹¹⁴ Tamže, s. 173.

¹¹⁵ KIECKHEFER, *Magic in the Middle Ages*, s. 195.

¹¹⁶ Vlna v zmysle zvýšeného počtu komplexnejších a systematickejších procesov, kedy si inkvizítori vytvárali jasnú a viac-menej už ucelenú predstavu o tom, koho v mene inkvizície hľadajú.

výrazne stúpol a kedy sa začínala formovať jednotná definícia pojmu „čarodejníctvo“.

Z tohto obdobia sú známe predovšetkým procesy vo Francúzsku. Hoci malo cirkevné rozhodnutie pápeža Jána XXII. o inkvizícii v bule *Super illius specula* širší záber, prvý pápežov špecifický príkaz k súdeniu mágie inkvizíciou pochádzal z listu napísaného v roku 1320 kardinálom Viliamom zo Santa Sabiny. Tento list bol adresovaný inkvizítorom v Carcassonne a Toulouse. Kardinál Viliam vo svojom liste uviedol, že na príkaz pápeža Jána majú inkvizítori vyšetřovať čarodejnice „akýmkoľvek dostupnými prostriedkami“, rovnako ako by postupovali voči akýmkoľvek iným heretikom. Ďalej sa v liste rozširovali právomoci inkvizície na stíhanie všetkých prípadov čarodejníctva, ktoré by zodpovedali akémukoľvek opisu uvedenému v dokumente.¹¹⁷ 16. mája 1335 sa jeden z týchto procesov konal v Carcassonne, kde bolo inkvizíciou obvinených 74 osôb, z ktorých 14 sa dočkalo konečného rozsudku smrti.¹¹⁸ Väčšina procesov bola stále charakteristická primárne obvinením z herézy, ale vo väčšom počte sa už objavili aj obvinenia z čarodejníctva. Istý pastier menom André Cicéron slúžil omšu nahý, aby vyvolal démonické sily potrebné na prípravu magickej zmesi z chleba a vína. Ďalší dvaja pastieri, Catala a Pavol Rodier, boli obvinení, že na križovatkách ciest vyvolávali diabla a získavali od neho jed, ktorý používali k otrave vody v studniach,¹¹⁹ čo bolo pre proces za čarodejníctvo nezvyčajné, nakoľko bolo toto obvinenie charakteristické skôr pre procesy s židmi. Typickým príkladom obvinenia z čarodejníctva bolo obvinenie štyroch žien – Paule Viguier, Armande Robert, Matheline Faure, a Pierrille Roland – ktoré boli obvinené z toho, že sa chválili, že raz v noci išli na sabat konajúci sa na vrchu Alaric medzi Carcassonne a Narbonne.¹²⁰ V rokoch 1320-1350 bolo vo francúzskom meste Carcassonne vynesených dohromady vyše 400 rozsudkov proti čarodejníkom, z čoho približne polovica obvinených bola odsúdená k trestu smrti.¹²¹ V tom istom čase bolo aj v meste Toulouse v procesoch s čarodejníkmi vynesených cca 600 rozsudkov.¹²² V júni roku 1336 viedol Pierre Gui¹²³, spoločne s generálnymi vikármi toulouského

¹¹⁷ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 118.

¹¹⁸ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 314.

¹¹⁹ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 181-182.

¹²⁰ Tamže, s. 182.

¹²¹ RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 89.

¹²² Tamže.

¹²³ Brat Bernarda Guia, autora inkvizitorskej príručky *Pratica officii inquisitionis heretice pravitatis*.

arcibiskupa, súdny proces, v ktorom bolo vypočutých 63 osôb a 8 z nich popravili.¹²⁴ Medzi odsúdenými boli aj dve ženy, Anne-Marie de Geogel a Catherine Delort, ktoré boli mučené a nakoniec upálené ako čarodejnice. Priznali sa, že dvadsať rokov slúžili Satanovi, a že sa mu oddali v tomto i v budúcom živote. V tomto procese, ako jednom z prvých čarodejnícych procesov, bolo ako dôkazný prostriedok použité mučenie.¹²⁵ Čarodejníctvo sa teda už začalo od herézy odlišovať a formovať ako samostatný fenomén so špecifickými charakteristikami, medzi ktoré patrilo vyvolávanie démonov, uctievanie diabla (Satana) a sabaty.

Čarodejnícke procesy sa nevyhli ani mestám. Na francúzskom území sa v rokoch 1390-1391¹²⁶ konali dva procesy s čarodejnicami v Paríži. Jednalo sa o prvé francúzske procesy s čarodejnicami, ktorý viedli svetské, a nie cirkevné orgány.¹²⁷ Prvý proces sa odohral v roku 1390, obvinené boli dve ženy, Margot de la Barre a Marion la Droiturière. Druhý proces prebiehal na prelome rokov 1390 a 1391. Obvinené boli taktiež dve ženy, Jehanne de Brigue a Macette de Ruilly, ktoré sa mali spriahnuť s diablom menom Haussibut s cieľom zabiť manžela jednej z nich. Súd dlho váhal a skúmal dôkazy, nakoniec však ženy odsúdil a tie boli za čarodejníctvo upálené.¹²⁸ Neistota a váhanie v prípade vyhlásenia rozsudku nám ukazuje, že takéto obvinenia pravdepodobne neboli v tej dobe v prostredí mestského života úplne bežné. Okrem francúzskeho územia sa početné čarodejnícke procesy odohrávali napr. aj v Taliansku, kde napr. vo Florencii miestny inkvizítor v roku 1384 obvinil a odsúdil muža menom Niccolo Consigli za rôzne druhy mágie, vrátane zaklínania, exorcizmu, pokusu o vraždu a vyvolávanie Lucifera, Satana a Belzebuba.¹²⁹ Týmito procesmi je možné ilustrovať, ako sa čarodejníctvo postupne stalo hrozbou nielen pre cirkevnú, ale aj pre svetskú stabilitu spoločnosti (a to ako v prostredí vidieka, tak aj v mestách) a jeho potieranie sa tak stalo zákonnejším a koordinovanejším v oboch týchto sférach.

Čarodejníctvo sa vyskytovalo aj na území Nemecka, avšak z dôvodu nízkeho počtu procesov s heretikmi sa na tomto území čarodejnícke procesy

---

¹²⁴ O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 315.

¹²⁵ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 182.

¹²⁶ Tamže.

¹²⁷ PAVLAC, *Witch Hunts in the Western World*, s. 85.

¹²⁸ Tamže.

¹²⁹ KIECKHEFER, *Magic in the Middle Ages*, s. 209.

nevyskytovali v tak vysokej miere, ako to bolo napr. na území Francúzska či Talianska. Zvýšený počet procesov s čarodejnicami sa na nemeckom území začal objavovať až od 15. storočia a prvé preukázateľne čarodejnícke procesy sa na tomto území konali v Bazileji v rokoch 1399, 1407, 1414 a 1416.¹³⁰ V 15. storočí sa viacero procesov a následných popráv odohralo aj v mestskom prostredí v Berlíne.¹³¹ V roku 1451 bol v Nemecku odsúdený kňaz menom Nicolò z Verony za vyvolávanie démonov a účasti na magických praktikách, ktoré zahŕňali zneužívanie sviatostí. Pred smrťou na hranici však dokázala odsúdeného kňaza oslobodiť ozbrojená skupina mužov, ktorých iniciátor bol nakoniec chytený a popravený za pomoc a ochranu heretika.¹³²

Koncom 14. storočia sa strach z čarodejníctva zvyšoval, rástol počet procesov¹³³ a s ním tiež počet konfrontácií medzi cirkevnými a svetskými súdmi o to, kto má nad čarodejníctvom väčšiu súdnu právomoc. Pápež Gregor XI. napísal v roku 1374 list určený francúzskym inkvizítorom, v ktorom podporil ich právo zasahovať do týchto procesov. Vychádzal z toho, že čarodejníctvo, ktoré je páchané v súčinnosti s diablom, je oprávnené súčasťou cirkevnej inkvizítovej jurisdikcie.¹³⁴ Spory o to, kto má procesy s čarodejnicami viesť, nezostali len medzi svetskou a cirkevnou mocou, ale vyskytovali sa aj v rámci cirkvi ako takej. Vrchol týchto sporov nastal v roku 1485, kedy sa inkvizítor Henrich Kramer stretol s hlbokou nevdôľou biskupa s realizáciou čarodejníckych procesov v Innsbrucku. Je však dôležité podotknúť, že nech už boli tieto spory akékoľvek, rovnako ako svetská, tak aj cirkevná moc sa zhodli na tom, že čarodejníctvo (a nech už sa objaví v akejkoľvek forme, na ktoromkoľvek mieste) bolo potrebné eradikovať.

V sérii procesov s čarodejnicami, ktoré sa konali v prvej polovici 15. storočia, a ktoré boli vo väčšine prípadov súdené svetskou mocou¹³⁵, bolo

---

¹³⁰ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 381-384.

¹³¹ Tamže, s. 394.

¹³² HERZIG, Tamar. The Demons and the Friars: Illicit Magic and Mendicant Rivalry in Renaissance Bologna. In: *Renaissance Quarterly*, Vol. 64, No. 4, 2011, s. 1028-1029.

¹³³ Podľa Kieckhefera bola zdrojom iskry vzniku početných čarodejníckych procesov tiež energická snaha o reformu cirkvi, ktorá nastala v rámci celého západného kresťanstva po koncile v Kostnici. Hlavným cieľom koncilu bolo ukončenie pápežskej schizmy. Koncil sa zaoberal aj reformami v cirkvi a jeho význam spočíva v obnove autority a jednoty rímskokatolíckej cirkvi po období krízy a rozkolu. KIECKHEFER, *Magic in the Middle Ages*, s. 199-200.

¹³⁴ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 204.

¹³⁵ KIECKHEFER, *Magic in the Middle Ages*, s. 216-218.

štandardným obvinením z čarodejníctva vyvolávanie démonov, avšak forma, v ktorej sa démon objavil, sa v jednotlivých prípadoch veľmi líšila.¹³⁶ Dôležitými procesmi boli podľa Kieckhefera procesy vo švajčiarskom Valais v rokoch 1428 a 1447, kedy svetské súdy odsúdili veľký počet čarodejníc (obetí malo byť viac ako 200).¹³⁷ Jednalo sa o prvé procesy, pri ktorých máme pevné dôkazy o plne rozvinutom stereotype čarodejnice¹³⁸ – teda ide už o podobu čarodejníctva, ako ho poznáme z procesov z obdobia Kladiva na čarodejnice. Ďalšie masové procesy sa konali napr. vo francúzskom Dauphiné, či v nemeckom Freiburgu.¹³⁹

V tomto období sa tiež začínali objavovať rôzne traktáty a diela, ktoré pojednávajú aj (príp. výlučne) o čarodejníctve vo forme, ako ho poznáme už viac-menej z obdobia neskorého stredoveku a raného novoveku. Myšlienky a atribúty spájané s čarodejníctvom, ktoré boli predtým nekohorentné a líšili sa prípad od prípadu, sa teraz spojili do jedného celku. Medzi tieto diela patria pojednania ako napr. *Formicarius* od nemeckého dominikána Johannes Nidera, či *Malleus Maleficarum* od autorov Kramera a Sprengera. Zaradujeme sem aj listy či buly pápežov. V roku 1437, teda v tom istom roku ako bolo napísané dielo *Formicarius*, opísal pápež Eugen IV. vzývanie démonov v liste všetkým pápežským inkvizítorm: „*Nie bez veľkej horkosti ducha k nám odrazila správa, že knieža temnoty očaril svojou prefikanosťou mnohých kúpených Kristovou krvou, aby z nich urobil účastníkov svojho vlastného zatratenia a pádu. Títo, ktorí sa so škodlivou slepotou horlivo pridávajú prihováraniu a ilúzií diabla a jeho sluhov, obetujú démonom, zbožňujú ich, hľadajú a prijímajú od nich odpovede, vzdávajú im úctu a na znak oddanosti s nimi uzatvárajú písomnú zmluvu alebo nejaké iné znamenie, viažuce sa na démonov, aby jediným slovom, dotykom alebo znamením mohli spôsobiť čokoľvek alebo odstrániť čokoľvek, čo chcú. Liečia choroby, vyvolávajú zlé počasie a uzatvárajú dohody o iných zlých veciach.*“¹⁴⁰ Tento list jasne identifikuje čarodejníctvo ako závažnú formu herézy, ktorá spočíva v uzatváraní paktov s démonmi a ich vyvolávaní s cieľom páchať zlé činy, medzi ktoré patrí napr. ovládanie počasia. Tento list ilustruje, ako sa do vnímania čarodejníctva začali

---

¹³⁶ Uvádzajú sa napr. čierny kohút, čierny pes, čierna mačka, čierna vrana, prasa alebo pes. Často sa diabol / démon objavoval aj ako človek, bledý mladý muž s bielym či červeným odevom alebo s dlhou tunikou a drsným hlasom. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 216.

¹³⁷ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 439.

¹³⁸ KIECKHEFER, *Magic in the Middle Ages*, s. 216-218.

¹³⁹ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 440-441.

¹⁴⁰ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 154-155.

integrovat' konkrétne diabolské aspekty a demonštruje, že cirkev reagovala na rastúce obavy tým, že posilnila svoje úsilie v boji proti tomuto fenoménu. Dokumenty, ako bol tento list, teda pomáhali formovať a kodifikovať ortodoxný postoj k čarodejníctvu, ktorý sa následne odrazil aj v literatúre o čarodejníctve a mal výrazný vplyv na zintenzívnenie čarodejníckych procesov a inkvizície v nasledujúcich desaťročiach. V roku 1451 nástupca Eugena IV. pápež Mikuláš V. poveril generálneho inkvizítora Francúzska, aby podnikol právne kroky proti veštcom, v roku 1457 pápež Kalixt III. povzbudil inkvizítorov v severnom Taliansku, aby zakročili proti tým, ktorí praktizovali magické umenia, v roku 1459 pápež Pius II. zakročil proti rovnakým zločincom v Bretónsku. V roku 1479 pápež Sixtus IV. adresoval teologickej fakulte Kolínskej univerzity list, v ktorom ocenil horlivosť, ktorú jej predstavitelia prejavovali v boji proti čarodejníctvu, a povzbudil ich, aby v tejto chvályhodnej činnosti pokračovali. V rokoch 1483 a 1484 ďalej pápeži Sixtus IV. a Inocent VIII. (bula *Summis desiderantes affectibus*) taktiež povzbudili inkvizíciu, aby zakročila proti čarodejníkom.¹⁴¹

V druhej polovici 15. storočia došlo k ďalším rozsiahlym procesom, ktorých počet stúpал aj v dôsledku objavu kníhtlače Johannom Gutenbergom.¹⁴² Zaujímavým je napr. čarodejnícky proces, ktorý sa odohral v Brescii v roku 1480, kde nachádzame prvý a jediný príklad „čiernej omše“ zaznamenaný v stredovekých spisoch, ktorú čarodejnice slávlili na počesť svojho boha Lucíbela.¹⁴³ Tento fakt naznačuje, že čarodejníctvo nevzniklo ako explicitné narušenie kresťanského obradu, ale vyvinulo sa z herézy, ktorá tento prvok, svätú omšu, neobsahovala.

Na konci 15. storočia sa na území Nemecka objavila postava inkvizítora, ktorá navždy zmenila priebeh dejín čarodejníckych procesov. Bol to Henrich Kramer, lat. *Institutoris*. V Kramerovom prvom procese s čarodejnicami v Ravensburgu v roku 1484, kam prišiel na žiadosť mestskej rady, dal napokon budúci autor Kladiva na čarodejnice z 8 obvinených upáliť 2 ženy. O týchto procesoch sa zachovali správy, ktoré napísali mešťania a mestská rada, a v tých sa

---

¹⁴¹ HANSEN, *Zauberwahn*, s. 415.

¹⁴² Skutočnosť, že sa diela pojednávajúce o čarodejníctve mohli šíriť v relatívne neobmedzenom množstve (v porovnaní s obmedzenými opismi pred vynálezom kníhtlače), umožnila rýchlejšie šírenie informácií a v konečnom dôsledku tiež nárast čarodejníckych procesov. Prvá tlačená kniha pojednávajúca o čarodejníctve, *Fortalitium Fidei*, bola vytlačená v roku 1458-1459, teda len pár rokov po uvedení kníhtlače.

¹⁴³ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 253.

uvádza, že inkvizíciu viedol istý „brat Heinrich“.¹⁴⁴ Nakoľko sa Kramer konkrétne na tieto procesy vo svojom diele viackrát odkazuje, je nanajvyš isté, že týmto bol myslený práve on.

Po skončení procesu v Ravensburgu naliehal Kramer listom na pápeža Inocenta VIII., aby ho v úsilí potierať čarodejníctvo podporil, v ktorom mu opísal, akým všetkým prekážkam musel ako inkvizítor čeliť. Na ceste z Ríma späť do Nemecka sa Kramer zastavil v Kostnici, kde s organizovaním prenasledovania čarodejníč na rozdiel od Ravensburgu nezožal žiaden úspech. Následne sa vydal do prosperujúceho mesta Innsbruck.¹⁴⁵

Medzitým však v roku 1484 vydal pápež Inocent VIII. bulu, ktorú poznáme pod názvom *Summis desiderantes affectibus*. Zrejme by bolo nesprávne, ak by sme tejto bule prisudzovali väčší význam, než v skutočnosti mala¹⁴⁶, nakoľko tejto bule predchádzalo v rokoch 1258-1483 vydanie najmenej 35 iných nariadení¹⁴⁷ a *Summis desiderantes affectibus* nebola zďaleka jediná, ktorá zaujímala stanovisko a vyjadrovala sa k problému čarodejníctva. Nemožno jej však poprieť pomerne veľkú popularitu. Táto bula obsahuje dve veľmi dôležité skutočnosti: v prvom rade varuje pred čarodejnicami ako takými, v druhom rade bula spomína Kramera a Sprengera ako pápežových „milovaných synov“ a zaručuje im ich doterajšie postavenie inkvizítorov: „*A hoci milovaní synovia Henrich Kramer vo vyššie uvedeních častiach Horného Nemecka, do ktorých sa považujú za zahrnuté aj provincie, mestá, krajiny, diecézy a iné miesta tohto druhu, ako aj Jakob Sprenger, pôsobiaci v určitých častiach okolia Rýna, z rádu bratov kazateľov a profesorov teológie, vyšetrovateľov heretických nepravostí, boli menovaní apoštolskými listami ...*“¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 4.

¹⁴⁵ PAVLAC, *Which Hunts in the Western World*, s. 99.

¹⁴⁶ J. B. Russell tvrdí, že táto bula mala na formovanie samotného fenoménu čarodejníč oveľa menší vplyv, než napr. vyššie spomenutý list pápeža Eugena IV. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 230. Potvrďuje tiež MIDELFORT, *Witch Hunting*, s. 20.

¹⁴⁷ ŠINDELÁŘ, *Hon na čarodějnice*, s. 34-35.

¹⁴⁸ Inocent VIII., *Summis desiderantes affectibus*, v originále: „*Quodque licet dilecti filii Henrici Institoris in praedictis partibus Alemannie superioris, in quibus etiam provinciae, civitates, terrae, dioeceses et alia loca huiusmodi comprehensa fore censentur, necnon Iacobus Sprenger, per certas partes lineae Rheni, ordinis fratrum Praedicatorum et theologiae professores, haereticae pravitatis inquisitores per literas apostolicas deputati fuerint ...*“ HANSEN, *Quellen*, s. 25-26.

Summis desiderantes affectibus bezpochyby získala svoju popularitu práve tým, že jej plný text bol následne uverejnený v Kladive na čarodejnici, a to hneď v takmer všetkých vydaniach. Mohlo by sa tak zdať, že táto bula ospravedlnila vydanie Kladiva ako takého, avšak jej obsah sa o žiadnom diele podobnom Kladivu nezmieňuje, a je teda možné, že bola ako predslov ku Kladivu pripojená iba z dôvodu, aby dielu dodala istú legitimitu. Historici tiež uvádzajú, že jej vydanie mohlo byť ovplyvnené politickými motiváciami, čo naznačovalo konflikt medzi duchovnými a svetskými autoritami.¹⁴⁹ Ďalším možným dôvodom je finančný záujem – reagovanie na žiadosti ako tá od Kramera mohlo pre pápežskú kúriu predstavovať tiež určitý zdroj príjmu.¹⁵⁰ *Summis desiderantes affectibus* nezaviedla nové myšlienky o čarodejníctve, iba oficiálne potvrdila tie, ktoré už boli všeobecne známe a ktorým sa verilo.¹⁵¹

Kramerovi však ani bula oficiálne vydaná pápežom nezaistila hladký priebeh inkvizičného konania. V júni roku 1485 kázal v meste Innsbruck a o mesiac na to bolo v tomto meste z používania škodlivej mágie podozrivých 48 žien a 2 muži. V októbri zatkli prvých 7 žien a podrobili ich výsluchom. Súd s odsudenými sa konal 29. októbra 1485 a Henrich Kramer sa ho zúčastnil ako inkvizítor. Hlavnou podozrivou bola agresívna a nezávislá žena Helena Scheuberin, ktorá verejne prekliala Kramera a označila ho za zlého muža, ktorý spolupracuje s diablom. Kramer, ktorý už bol v tom presvedčený, že čarodejníctvo je nevyhnutne spojené so sexuálnou nemorálnosťou, obvinenej neustále a urážlivým spôsobom kládol otázky týkajúce sa jej sexuálneho života, čím znepokojoval aj ostatných vyšetrovateľov.¹⁵² Na čo právnik Johann Merwai, ktorého povolali tyrolský vojvoda Žigmund Habsburský a brixenský biskup¹⁵³, spochybnil platnosť celého procesu a správnosť jeho konania. Po tejto konfrontácii boli všetci podozriví prepustení a Kramer bol vyzvaný, aby mesto Innsbruck opustil.¹⁵⁴ Toto sklamanie a poníženie Kramera vyústilo v roku 1486 do napísania a vydania knihy, ktorú dnes

---

¹⁴⁹ DARST, David H. Witchcraft in Spain: The Testimony of Martín De Castañega's Treatise on Superstition and Witchcraft (1529). In: *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 123, No. 5, 1979, s. 298.

¹⁵⁰ SENNER, Walter. How Henricus Institoris became inquisitor for Germany: The origin of "Summis desiderantis affectibus". In: *Praedicatores, inquisitores; 3: I Domenicani e l'Inquisizione romana*, 2004, s. 402.

¹⁵¹ BAILEY, *Battling Demons*, s. 2.

¹⁵² BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 1-3.

¹⁵³ PAVLAC, *Which Hunts in the Western World*, s. 83.

¹⁵⁴ BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 1-3.

poznáme ako *Malleus Maleficarum*. V texte *Kladiva* sa nachádza niekoľko zmienok o procesoch, ktoré Kramer za svojej kariéry zažil, napr. tie, ktoré boli výsledkom inkvizície v Ravensburgu v roku 1484¹⁵⁵, alebo tie v Innsbrucku¹⁵⁶ v rokoch 1485-1486, o ktorých sa v *Kladive* píše pomerne podrobne.

5. 3. 1 *Formicarius*

Johannes Nider bol nemecký dominikánsky mních a teológ z 15. storočia, ktorý je známy najmä svojimi vplyvnými dielami o teológii, morálke a sociálnych otázkach tej doby. Nider sa narodil vo nemeckom Švábsku v roku 1380¹⁵⁷ a už v roku 1402 vstúpil do dominikánskeho rádu. Vyštudoval teológiu a filozofiu na Univerzite vo Viedni, kde sa neskôr stal aj profesorom, kde bol v roku 1436 zvolený za dekana teologickej fakulty. Okrem písania mal Nider dôležitú úlohu aj v správe dominikánskeho rádu. Pôsoobil ako prior viacerých dominikánskych kláštorov a bol blízkym spolupracovníkom vplyvného dominikánskeho teológa Johanna von Staupitza¹⁵⁸. Zomrel v roku 1438 vo Viedni – vo veku 58 rokov.¹⁵⁹

Medzi rokmi 1436-1438 napísal svoje azda najznámejšie dielo – latinský text pod názvom *Formicarius seu dialogus ad vitam christianum exemplo conditionem formicae iniciativus* – ktorý je rozdelený do siedmych kníh a pokrýva široké spektrum tém súvisiacich s teológiou, morálkou a sociálnymi otázkami tej doby. Dielo má formu dialógu medzi teológom¹⁶⁰ a pochybovačom. Názov knihy *Formicarius* je odvodený z latinského slova pre „mravca“, ktoré odráža Niderovu vieru, že mravce sú vzorom ľudského správania. Nider v knihe na príklade mravcov ilustruje dôležitosť tvrdej práce, spolupráce a poslušnosti Bohu a jeho vôli.¹⁶¹

Prvá kniha pojednáva o dôležitosti Biblie a úlohe Písma pri vedení kresťanského života. Druhá kniha hovorí o dôležitosti modlitby a o cnostiach

---

¹⁵⁵ Napr. v 3. časti v XV. otázke: „Pokiaľ si [sudca / inkvizítor] praje zistiť, či dokáže čarodejnica zachovať mlčanie, nech si všimne, či môže plakať, pokiaľ je v jeho prítomnosti alebo ak je mučená. Pretože ako sme sa zo slov ctihodných mužov, tak z našej vlastnej skúsenosti naučili, že to je to najistejšie znamenie, ...“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 528.

¹⁵⁶ Tiež v 3. časti v XV. otázke: „Pretože istá čarodejnica v Issburgu [myslené Innsbrucku] sa vychvaľovala, [že] aj keď nebude mať ani jedno vlákno z šiat uväznenej, môže spôsobiť, ...“ Tamže, s. 533.

¹⁵⁷ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 155.

¹⁵⁸ BAILEY, *Battling Demons*, s. 11.

¹⁵⁹ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 155.

¹⁶⁰ Teológom je v diele zrejme myslený samotný Nider.

¹⁶¹ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 155-156.

pokory a trpezlivosti. Tretia kniha hovorí o dôležitosti vzdelávania a úlohe cirkvi pri podpore učenia. Štvrtá kniha pojednáva o rôznych morálnych otázkach, vrátane manželstva, krádeže a vraždy. Piata kniha zložená z 12 kapitol je obzvlášť pozoruhodná svojou diskusiou o čarodejníctve a démonológii a veľká časť jej obsahu bola doslovne reprodukováaná v diele *Malleus Maleficarum* od autorov Kramera a Sprengera. Šiesta kniha pojednáva o význame dobročinnosti a dobrých skutkov a posledná kniha pojednáva o povahe smrti a posmrtného života.¹⁶²

V piatej knihe diela *Formicarius – De maleficis et eorundem deceptionibus*, ktorá je pre túto prácu obzvlášť dôležitá, skúma Nider povahu čarodejníc a ich údajnú schopnosť komunikovať s démonmi. V prípade čarodejníctva sa mohol oprieť o dlhú tradíciu náboženského myslenia, zatiaľ čo čarodejníctvo ako také (ako ho poznáme z Kladiwa na čarodejnice, alebo v neskoršom vývoji po jeho vydaní) bolo zatiaľ len novovzniknutým naratívom.¹⁶³ Kniha začína diskusiou o pôvode čarodejníctva a cituje biblický príbeh o tom, ako Saul vyvolaním čarodejnice z Endoru komunikoval so zosnulým prorokom Samuelom. Potom pokračuje v opise rôznych spôsobov, akými sa predpokladá, že čarodejnice interagujú s démonmi, vrátane použitia kúziel, vytvárania voskových alebo hlinených figúrok a používania elixírov či masť z detí: „*Ked' sa sudca Peter opýtal zajatej čarodejnice, ako používajú tieto deti, odpovedala, že postup je takýto: nepokrstené deti, alebo aj pokrstené, ktoré nie sú chránené symbolom / znakom kríža alebo modlitbami, zabíjame obradom v ich kolíske, alebo ak ležia vedľa svojich rodičov, aby sa verilo, že zomreli prirodzeným spôsobom. Potom ich v tajnosti vyberieme z ich hrobu a v kotlíku varíme dovtedy, kým sa ich mäso, uvarené a oddelené od kosti, nepremení v silný odvar. Tento odvar potom používame na vytváranie masť, ktoré používame na praktizovanie umenia, alebo na transformácie, ...*“¹⁶⁴

Nider v celej piatej knihe tvrdí, že čarodejníctvo je ťažký hriech a tí, ktorí sa tohto hriechu dopustia, by mali byť autoritami adekvátne potrestaní. Opisuje rôzne metódy odhaľovania čarodejníc, vrátane použitia skúšky vodou¹⁶⁵. Taktiež

---

¹⁶² KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 155.

¹⁶³ BAILEY, *Battling Demons*, s. 32.

¹⁶⁴ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 157.

¹⁶⁵ Obvinenú/obvineného zviazali a vrhli do vody/rybníka. V prípade, že nevyplával/a a utopil/a sa, bol/a nevinný/á, v prípade, že vyplával/a, bol/a označený/á za vinnú/vinného a následne odsúdený/á na smrť.

zdôrazňuje dôležitosť spovede a tvrdí, že tým, ktorí vyznajú svoje hriechy a zrieknu sa čarodejníctva, môže byť odpustené a môžu byť znova prijatí späť do kresťanského spoločenstva.¹⁶⁶

Formicarius zohral dôležitú úlohu vo formovaní a upevňovaní neskorostredovekého postoja k čarodejníctvu v prostredí Európy aj napriek tomu, že je dielo širším pojednaním spoločenského a náboženského kontextu. 5. kniha diela reflektuje a podporuje dobové náboženské a spoločenské presvedčenia, ktoré čarodejníctvo vnímali ako vážny zločin a nebezpečenstvo pre kresťanskú spoločnosť, čo bezpochyby posilnilo a rozšírilo existujúce stereotypy o čarodejníkoch a ich údajných schopnostiach.

5. 4 Španielska inkvizícia

Po skončení reconquisty¹⁶⁷ väčšina príslušníkov židovskej komunity a Maurovia buď odišla z krajiny, alebo pod hrozbou inkvizície prijali krst a stali sa kresťanmi. Dominikánski mníši postupujúci podľa hesla „*hl'adaj nepriateľa v radoch cirkvi*“¹⁶⁸ však upierali svoj zrak práve na ľudí z týchto dvoch skupín, dokonca aj na tých, ktorí krst prijali a oficiálne už patrili ku kresťanskej spoločnosti.

Španielska inkvizícia bola zriadená v roku 1478 na podnet kráľa Ferdinanda II. Aragónskeho a podliehala priamo španielskemu kráľovi, nie pápežovi. Základnou motiváciou kráľa bola snaha vytvoriť organizáciu politickej a sociálnej kontroly, ktorá by uľahčila komplikovanú centralizáciu rozdrobeného Pyrenejského polostrova. Najvyšším odvolacím tribunálom, ktorému podliehali provinčné tribunály, bol *Suprema*, kde okrem generálneho inkvizítora zasadal aj kráľ a pod ktorého jurisdikciu spadali všetci poddaní v kráľovstve.¹⁶⁹

A síce sa v rámci tohto územia inkvizícia zaoberala primárne židmi a Maurami, vyskytovali sa tu aj procesy s čarodejnicami, avšak v oveľa menšej

---

¹⁶⁶ BAILEY, *Battling Demons*, s. 137-141.

¹⁶⁷ Reconquista – pojem „*reconquista*“ sa vzťahuje na historické obdobie od 8. do 15. storočia a jedná sa o proces, ktorý prebiehal na Pyrenejskom polostrove (na území dnešného Španielska a Portugalska). V rámci tohto procesu šlo o postupné znovudobytie alebo znovuzískanie území, ktoré boli pod islamskou vládou kresťanskými kráľovstvami v tomto regióne.

¹⁶⁸ RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 66.

¹⁶⁹ HOMZA, Lu Ann. *Spanish Inquisition, 1478-1614: An Anthology of Sources*. Indianapolis 2006, s. 9.

miere, než v iných častiach Európy. V rámci jedného z prvých procesov popravili v roku 1424 vo Valencii ženy, ktoré údajne vzdávali hold diablovej a zabíjali novorodencov.

Prvé oficiálne autodafé¹⁷⁰ sa v mene španielskej inkvizície odohralo až na konci 15. storočia – v roku 1481 v Seville, kde bolo upálených dokopy 6 mužov a žien. Pre náš výskum neskorostredovekého fenoménu čarodejníctva sú kľúčové najmä diela, ktoré na tomto území vznikli, nakoľko tie formovali vývoj čarodejníctva aj mimo španielskych hraníc. Medzi najznámejších španielskych autorov, ktorí sa venovali téme heréz, inkvizície, démonológie, či okrajovo aj čarodejníctvu, patrí napr. Nicholas Eymeric, alebo Alonso de Espina.

5. 4. 1 *Directorium Inquisitorum*

Nicholas Eymeric sa narodil okolo roku 1320 v Girone v severovýchodnom regióne Katalánska v Španielsku. V ranom veku vstúpil do dominikánskeho rádu a pokračoval v štúdiu teológie a kanonického práva na univerzite v Paríži vo Francúzsku. Okrem inkvizítora a autora textov sa Eymeric angažoval aj v politike. Slúžil ako veľvyslanec v Aragónskom kráľovstve, kde bol v roku 1357 vymenovaný za hlavného inkvizítora Aragónska.

Je známy najmä vďaka svojmu dielu *Directorium Inquisitorum*, ktoré dokončil v exile v roku 1376, a ktorého obsah bol inšpirovaný dielom Bernarda Guia.¹⁷¹ *Directorium Inquisitorum* je považované za jeden z najdôležitejších textov o postupoch a praktikách inkvizície, a bolo územne rozšírené a používané až do 17. storočia, najmä v pôsobnosti španielskej inkvizície, ale tiež na území Barcelony, v Ríme, či v Benátkach.¹⁷² Značná časť jeho obsahu bola vo veľkej miere zahrnutá aj v diele *Malleus Maleficarum*, ktoré vydali Henrich Kramer a Jakob Sprenger

---

¹⁷⁰ Autodafé – jedná sa o výraz, ktorý využívala najmä španielska inkvizícia. Koreň slova pochádza z latinského „*actus fidei*“ (úkon viery) a znamenal výkon trestu nad heretikmi, neskôr sa stal taktiež synonymom pre upálenie na hranici. RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 58.

¹⁷¹ Dielo Bernarda Guia, *Pratica officii inquisitionis heretice pravitatis*, obsahuje mimo iné aj príklady a postrehy čerpané z Guiovej vlastnej praxe inkvizítora v Toulouse v rokoch 1307-1324. Toto dielo ale nebolo v období svojho vzniku až tak rozšírené. Koncom 15. storočia bolo predmetom konzultácie tribunálu v Bordeaux, ale inak je jeho rukopisná tradícia pomerne skromná. Dôvodom môže byť skutočnosť, že toto dielo bolo ako samostatný celok vytlačené až v roku 1886, teda dávno po tom, ako inkvizícia prestala pôsobiť. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 243-244 a 270.

¹⁷² MACHIELSEN, Jan. *The Science of Demons: Early Modern Authors Facing Witchcraft and the Devil*. Londýn 2020, s. 20.

o storočie neskôr. Navyše bolo toto dielo koncom 16. storočia doplnené o komentár Francisca Peña, najvyššej inkvizítovej autority.¹⁷³ Okrem *Directorium Inquisitorum* napísal Eymeric aj niekoľko ďalších diel o teológii a kanonickom práve – napr. dielo s názvom *Contra christianos*¹⁷⁴, či *Contra demonum invocatores*¹⁷⁵, a ďalšie.

Dielo *Directorium Inquisitorum* je rozdelené do troch častí. Prvá časť sa zaoberá kvalifikáciou a povinnosťami inkvizítorov a definíciou ortodoxnosti, druhá časť pojednáva o rôznych typoch heréz a procese vyšetrovania, ktoré možno použiť, postupov pri vypočúvaní podozrivých a typov trestov, ktoré možno uložiť. Tretia časť sa zaoberá spôsobmi, ako sa s heretikmi vysporiadať a napr. tiež zákonmi upravujúcimi konfiškáciu majetku osôb obvinených z herézy.¹⁷⁶ Tému démonológie sa Eymeric venuje v 42.¹⁷⁷ a 43.¹⁷⁸ otázke svojho diela, ktoré sú súčasťou druhej časti *Directorium Inquisitorum*. Zaujímavá je napr. skutočnosť, o ktorej dielo hovorí, a to, že sa často nájdu svedkovia, ktorí sa spoločne sprisahajú, aby zničili nevinného človeka. Eymeric toto vyvracia tvrdením, že vytrvalá kontrola inkvizítora vždy odhalí pravdu,¹⁷⁹ zároveň však *Directorium Inquisitorum* odkazuje na Zanghiniho¹⁸⁰ dekrét *De hereticis et qualiter sit procedendum in causa*

---

¹⁷³ KORS – PETERS, *Witchcraft in Europe*, s. 121.

¹⁷⁴ Dielo, ktoré napísal počas svojich prvých rokov vo funkcii inkvizítora, a ktorého obsah – sériu úvah o démonológii – neskôr zahrnul aj do 42. a 43. otázky *Directorium Inquisitorum*. MACHIELSEN, *The Science of Demons*, s. 25.

¹⁷⁵ Napísané v roku 1369. *Contra demonum invocatores* obsahovalo mnohé z autorových obáv z čarodejníctva, ktoré podľa jeho slov vychádzali z magických spisov, ktoré čítal pred ich zničením. PAVLAC, *Which Hunts in the Western World*, s. 48.

¹⁷⁶ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 206.

¹⁷⁷ 42. otázka sa pýta, či majú byť mágovia a veštci považovaní za heretikov alebo za podozrivých z herézy a či majú byť podrobení súdu inkvizítora. Eymeric tvrdí, že prvá vec, ktorú treba zvážiť, tak ako aj v predošlej – 41. – otázke rozlišoval rôzne druhy rúhačov, je vymedzenie rozdielu medzi veštcami a mágmami. Veštci, ktorí napríklad len veštia z dlane alebo interpretujú rôzne prírodné javy, nemajú byť označení za heretikov. Na druhú stranu ale mágovia, ktorí sa spolčujú s diablom, sa bezpochyby dopúšťajú zjavnej herézy. EYMERICI, *Directorium inquisitorium*, s. 335 – 336.

¹⁷⁸ 43. otázka sa pýta, či tí, ktorí vzývajú démonov, či už mágovia, heretici, alebo tí, ktorí sú podozriví z herézy, podliehajú rozsudku inkvizítora. Inkvizítorom, ako píše Eymeric, sa javí, že niektorí uctievači démonov očividne preukazujú úctu démonom, ktorých vzývajú, a to tak, že im obetujú, zbožňujú ich, modlia sa k nim, sľubujú im vernosť a svoju poslušnosť. Ochotne oslavujú démonov alebo spievajú piesne na ich počesť a klaňajú sa im. Z úcty k démonom alebo podľa ich pokynov nosia biele alebo čierne rúcha, zapalujú im sviečky alebo kadidlo, alebo aromatické korenie. Obetujú im zvieratá a vtáky, alebo ich pália, či dokonca hádžu soľ do ohňa. Ďalej tiež tvrdí, že ak sú títo uctievači démonov usvedčení, alebo sa sami priznajú, majú byť v očiach cirkvi braní ako heretici. Spomína aj slová Augustína, kedy hovorí, že obety treba prinášať jedine Bohu, pretože keď sa prinášajú inému, potom sa jedná o herézu. V rámci 43. otázky Eymeric cituje aj bulu pápeža Jána XXII. *Super illius specula*. Tamže, s. 341 – 342.

¹⁷⁹ LEA, Henry Charles. *A History of the Inquisition of the Middle Ages*. Cambridge 2010, s. 441.

¹⁸⁰ Autor *Zanchinus Ugolini* patrilo do skupiny inkvizítorov z Romagne (dnes franc. región Akvitánia), jeho pôsobenie sa datuje do rokov 1302-1340. HANSEN, *Zauberwahn*, s. 268.

*hereticorum*¹⁸¹, kde sa píše, že svedok, ktorý odvolá svedectvo v neprospech odsúdeného, má byť potrestaný za falošné svedectvo, zatiaľ čo jeho výpoveď má zostať v platnosti a má mať plnú váhu pri vynášaní rozsudku.¹⁸²

Zachovali sa tiež Eymericove rukopisy z doby ešte pred vznikom diela *Directorium Inquisitorum*, ktoré pomohli, alebo do určitej miery bezpochyby ovplyvnili napísanie tohto diela. Tieto rukopisy obsahujú rôzne inkvizičné postupy vykonávané v niektorých katalánskych diecézach počas druhej polovice 14. storočia. Napríklad počas procesov v roku 1358 bolo Eymericom a jeho spolupracovníkmi odsúdených mnoho mužov, medzi nimi napr. aj lekár¹⁸³, prior¹⁸⁴, či mních¹⁸⁵.

Eymericovo *Directorium Inquisitorum* je pozoruhodné zmyslom pre detail a systematickým prístupom. Stanovil kroky, ktoré by inkvizítori mali podniknúť pri vyšetrovaní prípadov herézy, vrátane zhromažďovania dôkazov, výsluchu svedkov a vypočúvania podozrivých. Zdôraznil tiež dôležitosť používania mučenia na získanie priznaní od podozrivých, hoci uvalil obmedzenia na používanie tejto techniky.¹⁸⁶ Okrem svojej praktickej hodnoty pre inkvizítorov malo *Directorium Inquisitorum* vplyv aj na formovanie spôsobu, akým bola heréza – najmä teda čarodejníctvo – v nasledujúcom vývoji definovaná a trestaná. Eymericova práca pomohla vytvoriť koncept tzv. kacírskej nemravnosti, ktorý tvrdil, že aj jeden jediný akt herézy môže byť považovaný za hodný trestu. Táto koncepcia sa stala základným kameňom ďalšej inkvizičnej praxe a pomohla ospravedlniť tvrdé tresty,

---

¹⁸¹ „... qua causa et Zanchinus c.36 et ibi late in additionibus ...“ EYMERICI, *Directorium inquisitorium*, s. 95.

¹⁸² LEA, *The History of the Inquisition of the Middle Ages*, s. 441.

¹⁸³ „Proti lekárovi Bernardovi de Podio sa uvádza, že má knihy o čiernej mágii, a niečo sa u neho aj našlo.“, v originále: „Contra Bernardum de Podio medicum deponitur quod habet libros nigromancie et aliquid est inventum apud eum ...“ OMONT, Henri. *Mémorial de l'inquisiteur d'Aragon à la fin du xve siècle*. In: *Bibliothèque de l'école des chartes*. 1905 [cit. 2023-9-21], s. 261-268. Dostupné na: https://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1905_num_66_1_448239.

¹⁸⁴ „Proti bratovi Petrovi Leopardimu, priorovi kláštora svätého Michala z Crudilli, sa uvádza, že má knihy o čiernej mágii a že sa u neho aj skutočne našli.“, v originále: „Contra fratrem Petrum Leopardi priorem monasterii Sancti Michaelis de Crudillis deponitur quod habet libros nigromancie et de facto fuerunt inventi apud eum ...“ Tamže, s. 261-268.

¹⁸⁵ „Proti Bendovi, bratovi z mesta Castelló, mních G. Segui tvrdí, že exhumoval dve hlavy mŕtvych ľudí a pomazal ich šafranom, zapálil pred nimi sviečky a čítal knihu, tie hlavy vypočúval a dostal od nich odpovede o spôsobe získavania žien a o iných veciach ...“, v originále: „Contra Benda sacerdotem ville Castilionis deposuit frater G. Saguini quod exhumavit duo capita mortuorum et ea exiit croco et coram eis accendit candelas et librum legit et interrogavit dicta capita et ab eis responsonem habuit super mulieribus habendis et aliquibus aliis ...“ Tamže, s. 261-268.

¹⁸⁶ EYMERICI, *Directorium inquisitorium*, s. 480 – 486. O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 219.

ktoré boli vymerané tým, ktorí boli v ďalších rokoch / storočiach obvinení z herézy, či čarodejníctva.

5. 4. 2 *Fortalitium Fidei*

Alonso de Espina (tiež Alphonsus de Spina, narodil sa približne v roku 1412, zomrel v 60. rokoch 15. storočia) bol španielsky duchovný, kazateľ a spisovateľ, ktorý je známy najmä ako autor diela *Fortalitium Fidei*. *Fortalitium Fidei* bolo napísané v rokoch 1458-1459, skladá sa z 5 kníh a opisuje najväčšie hrozby pre kresťanstvo a cirkev podľa de Espinu, konkrétne teda heretikov, židov, moslimov a diabla s čarodejnicami.

Fortalitium Fidei môžeme zaradiť medzi traktáty, ktoré založili modernú démonológiu, a aj napriek jeho značnej popularite v dobe jeho vzniku (pri mnohých príležitostiach bolo dielo dotlačené a stalo sa, dá sa povedať, doslova bestsellerom), sa mu nedostalo zaslúženej pozornosti od odborníkov súčasnej doby. De Espinovo dielo bolo ovplyvnené aj spismi svätého Augustína, najmä jeho myšlienkami o povahe zla a úlohe slobodnej vôle v morálnych rozhodnutiach, čo je zrejmé z de Espinových tvrdení, že ľudia môžu odolať démonickému pokušeniu prostredníctvom viery, pokánia a cnosti.¹⁸⁷

Za zmienku určite stojí jeho čiastočná odlišnosť od predchádzajúcich traktátov, ktoré sú podobne ako *Fortalitium Fidei* súčasťou kresťanskej polemickej literatúry neskorého stredoveku. Okrem telesných protivníkov cirkvi (heretici, židia, moslimovia, či napr. aj Saracéni) totiž dielo pojednáva aj o démonoch – nehmotných stvoreniach označených za nepriateľov cirkvi. Démonom a čarodejniciam sa de Espina venuje v 5. knihe svojho diela *Fortalitium Fidei*.

V prvom rade sa v prípade 5. knihy tohto diela pozrime na samotných démonov. Pre de Espinu sú démoni hlavnými nepriateľmi božského poriadku. Zdá sa však, že títo démoni nie sú vo svojej podstate až tak nebezpeční. V diele sa opakovane zdôrazňuje obmedzenosť diablovej moci – napr. nemôže robiť skutočné zázraky, prenikať do srdca ľudí, poznať budúce udalosti či škodiť bez Božieho

---

¹⁸⁷ DE SPINA, *Fortalitium Fidei*, V. kniha. Dostupné na: <https://reader.library.cornell.edu/docviewer/digital?id=witchcraft007#mode/1up>.

dovolenia.¹⁸⁸ Podľa de Espinovho názoru nie je teda moc démonov, hoci ide bezpochyby o značnú moc, nikdy nadradená nad božskú. Keďže jeho moc je podriadená vyššej moci, jeho vôľa škodiť je tiež obmedzená. Aj keď de Espina v diele nespočetne veľakrát spomína eschatológiu (okamih, v ktorom „bude prepustený“ Satan a nastane koniec sveta tak, ako ho poznáme), Boh a jeho moc zostane prítomná a nedotknutá.¹⁸⁹ Ak teda diabol existuje a Boh pripúšťa jeho činy, je to preto, že božstvo je schopné získať väčšie dobro zo zla, a pretože vďaka démonom sa dobro ukazuje v kontraste k zlu ako tá správna cesta.

Boj s démonmi nie je pre de Espinu kvalitatívne zlučiteľný s bojom muža s mužom, nakoľko sú démoni, ako už sme spomenuli vyššie, nemotné stvorenia. Pri opise ich útokov de Espina tvrdí, že démoni prichádzajú v ilúziách a podvodoch takým spôsobom, že „*Diabol rozsieva z väčšej časti duchovné pokušenia*“¹⁹⁰. Démoni teda konajú vo svedomí ľudí a ich vplyv sa prejavuje vtedy, keď sa im podarí ľudí oklamať, alebo ich zviest' na cestu zla.

Medzi jedny z obetí diabla de Espina zaraďuje aj ženy, čarodejnice, ktoré sú „*odpadlíčkami vo viere a falošné a kacírské stvorenia, ktoré sa dobrovoľne oddávajú Diablove ...*“¹⁹¹ a sú obeťami „*veľkého podvodu a ilúzie Diabla.*“¹⁹² De Espina spomína aj ženy, ktoré veria, že v noci jazdia spolu s pohanskou bohyňou Dianou: „*... nájdú sa zločinné ženy, ktoré súc zvedené diabolským našepkávaním, veria, že v noci jazdia na zvieratách spolu s pohanskou bohyňou Dianou alebo s Herodiasom a s veľkým počtom iných žien tajne a v tichosti po mnohých krajinách ...*“¹⁹³ A zároveň dodáva, že „*... ich Diabol hneď vtiahne do svojho vplyvu, osvojí si ich vzhľad, pričom ich telá zostávajú bez zmeny. Zahalí ich do svojho tieňa, čím*

---

¹⁸⁸ Tamže.

¹⁸⁹ „Boh dovolí Diablove, aby tieto veci urobil podľa svojho spravodlivého súdu.“, v originále: „*Deus dyabolum ista permittet facere iusto suo iudicio.*“ Tamže.

¹⁹⁰ V originále: „*seminat dyabolus in maiori parte temptationes spirituales.*“ Tamže.

¹⁹¹ V originále: „*apostate in fide et heretice creature et false, qui seipsos dant voluntarie diaboli ...*“ Tamže.

¹⁹² V originále: „*magna deceptio et illusio diaboli.*“ Tamže.

¹⁹³ V originále: „*... ea ergo que scelerate mulieres credunt et per fitent sunt se cum diana dea paganorum nocturnis horis et cum herodiade et nimia mulierum multitudine equitare supra quas dam bestias et multa terrarum spacia in tempeste noctis silentio perransire eius quam iussionibus obedire velut ...*“ Tamže.

*ich urobí neviditeľnými pre ostatných. Vnáša im do mysle vízie, ktorých boli svedkami, a spája ich [vízie] s ich vlastnými myšlienkami a fyzickými činmi ...*¹⁹⁴

Aj napriek tomu, že situácia v Španielsku bola o čosi iná, než v ostatných častiach Európy¹⁹⁵ a dielo de Espiny nie je namierené primárne voči čarodejníctvu a jeho potieraniu, poskytuje nám cenný zdroj informácií o postoji predstaviteľov cirkvi k démonom a k vnímaniu nadprirodzena ako takého. *Fortalitium Fidei* je považované za prvú tlačenú knihu, ktorá pojednáva o čarodejníctve ako heréze a zločine hodnom trestu¹⁹⁶, a práve vynález kníhtlače bol hlavným dôvodom, prečo sa toto dielo rozšírilo aj do iných častí Európy.

---

¹⁹⁴ V originále: „... et statim diabolus recipit eos in opere suo et accipit figuram earum et desiderabant corpora vos earum remanent sine ali que sensibilitate et cooperit illa diabolus umbra sua ita quam nullus illa videre possit et cus diabolus vider in fantasiis carum quam impleverant que volebant non ammoitendo ab carum fantasiis diaboli cas fantasias que viderunt reducit illas imaginationes coniungens cum suis propriis motibus et corporibus ...“ Tamže.

¹⁹⁵ V Španielsku sa čarodejnícke procesy neodohrali v takej miere, ako v iných častiach Európy – najmä z dôvodu, že mala inkvizícia a jej inštitúcie dostatok iných ľudí, ktorých mohli stíhať (židov, Maurov). V ostatných častiach Európy dostávali procesy s čarodejnicami oveľa viac pozornosti.

¹⁹⁶ RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 234.

6 Kladivo na čarodejnice a jeho analýza

Dielo *Malleus maleficarum* bolo vydané v nemeckom meste Speyer v roku 1486. S istotou však nemožno tvrdiť, že išlo o úplne prvý výtlačok, nakoľko nebolo v stredoveku zvykom knihy označovať dátumom či rokom vydania. Kladivo na čarodejnice je bezpochyby najznámejšia inkunábula¹⁹⁷ stredoveku pojednávajúca o čarodejníctve, ktorá sa v rámci krajín Európy dočkala až 29 ďalších vydaní¹⁹⁸, a ktorá citeľne zvýšila záujem o túto problematiku nie len v prostredí cirkevnom, ale aj svetskom.

Aprobácia – oficiálne potvrdenie ortodoxnosti diela – bola v podobe verejnej listiny na žiadosť Kramera a v mene Kramera a Sprengera ako autorov vyhotovená 19. mája 1487 na Kolínskej univerzite. Schvaľovacie konanie prebiehalo pod starostlivým vedením Lamberta de Monte, vedúceho teologickej fakulty Kolínskej univerzity, ktorý osobne vyjadril súhlas s otázkami, o ktorých Kladivo pojednáva. Následne súhlas vyjadrili aj ostatní prítomní členovia fakulty.¹⁹⁹

V období vzniku Kladiva sa ako najväčší problém javila absencia jednotného určenia, čo vlastne znamenali pojmy „čarodejnica“ a „čarodejníctvo“, a to aj napriek tomu, že inkvizičné procesy už boli bežnou súčasťou vtedajšej spoločnosti. Predtým, ako však mohli byť tieto pojmy definované, museli autori určiť vzťah medzi čarodejníctvom ako takým a inými už zavedenými koncepciami, o čo sa v diele Kladivo na čarodejnice aj pokúsili.

6. 1 Henrich Kramer a Jakob Sprenger

Autormi Kladiva na čarodejnice sú nemeckí dominikánski mnísi, doktori teológie a inkvizítori Henrich Kramer (lat. *Henricus Institoris*) a Jakob Sprenger (lat. *Iacobus Sprenger*).

---

¹⁹⁷ Tiež prvotlač – toto označenie nesú najstaršie tlačené knihy, ktoré vznikli v období medzi vynájdením kníhtlače do konca roka 1500.

¹⁹⁸ Do roku 1500 vyšlo nemeckými vydavateľmi 8 vydaní Kladiva na čarodejnice, do roku 1520 ich bolo ďalších 5. Medzi rokmi 1576-1669 sa Kladivo na čarodejnice tešilo druhej vlne popularity, nakoľko sa v rozmedzí týchto rokov dočkalo ďalších 16 vydaní, najmä na území Francúzska a Talianska. FAHEY, *Henricus Institoris and Jacobus Sprenger*, s. 851.

¹⁹⁹ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 9.

Henrich Kramer sa narodil na území dolného Alsaska v roku 1430²⁰⁰ a do dominikánskeho rádu vo svojom rodisku v meste Sélestat vstúpil už v pomerne mladom veku.²⁰¹ Po absolvovaní miestnej latinskej školy a štúdií filozofie (hlavne diel od Aristotela) bol v roku 1474 zvolený za generálneho inkvizítora a bol oprávnený „vykonávať úrad inkvizície buď tam, kde nie je inkvizítor, alebo tam, kde [inkvizítor] je, na základe [jeho] povolenia a potešenia“²⁰² O 4 roky neskôr bol pápežom Sixtom IV. vymenovaný za inkvizítora horného Nemecka.²⁰³

Kramer vykonával inkvizičnú činnosť počas svojho života najmä na území dnešného južného Nemecka, ale z istej časti aj na českom území, kde vystupoval proti husitom a príslušníkom vojska bratříkov.²⁰⁴ Mal výbušnú povahu a pomerne zle znášal akékoľvek náznaky kritiky smerom k jeho osobe,²⁰⁵ kedy práve tieto povahové črty spoločne s neúspechom čarodejníckeho procesu v Innsbrucku z roku 1485 boli podľa všetkého jednými z hlavných dôvodov, prečo dielo *Malleus Maleficarum* vzniklo. V rokoch nasledujúcich po vydaní Kladiva napísal Kramer ešte niekoľko pojednaní, z ktorých ale žiadne nedosiahlo vplyvu Kladiva na čarodejnice.²⁰⁶ Zomrel v roku 1505 na českom území, kde až do svojej smrti prenasledoval čarodejnice a heretikov.²⁰⁷

Jakob Sprenger sa narodil niekedy v rokoch 1436 až 1438²⁰⁸ a bol, rovnako ako aj Kramer, prijatý do rádu dominikánov už v mladom veku.²⁰⁹ Etabloval sa tiež ako vynikajúci učenec, kedy už počas magisterského štúdia na univerzite v Kolíne nad Rýnom v roku 1468 sám prednášal. O 10 rokov neskôr sa stal profesorom

---

²⁰⁰ ROTHMAN, David J. (ed.). *Medicine and Western Civilization*. New Jersey 1995, s. 274.

²⁰¹ FAHEY, *Henricus Institoris and Jacobus Sprenger*, s. 847.

²⁰² BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 12.

²⁰³ Do tejto funkcie bol znovu vymenovaný v roku 1482, kde pôsobil spolu s Jakobom Sprengerom. FAHEY, *Henricus Institoris and Jacobus Sprenger*, s. 847.

²⁰⁴ V roku 1467 sa ako 37-ročný stal Henrich Kramer členom pápežskej komisie určenej na boj proti husitom v Čechách a v strednom Nemecku. Jeho hlavnou úlohou bolo kázať proti tejto heréze a zbierať peniaze na pomoc pri jej kampani. BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 11.

²⁰⁵ Počas svojho života sa opakovane dostával do konfliktov a hádok s členmi rádu a taktiež čelil aj viacerým obvineniam: napr. v roku 1482 dostal za úlohu zozbierať peniaze darované na vojnu proti Turkom, na čo ho obvinili zo sprenevery týchto prostriedkov. 26. marca bol predvolaný, aby sa do deviatich dní dostavil do Ríma, v opačnom prípade mal čeliť „najprísnejším trestom“, vrátane straty všetkého majetku, privilégií, úradov a hodností, po ktorej malo nasledovať vylúčenie z rádu, exkomunikácia a väzenie. Nakoľko však žiadny zo svojich úradov či hodností nestratil, bol pravdepodobne uznaný nevinným. Tamže, s. 13.

²⁰⁶ FAHEY, *Henricus Institoris and Jacobus Sprenger*, s. 847.

²⁰⁷ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 15.

²⁰⁸ FAHEY, *Henricus Institoris and Jacobus Sprenger*, s. 846.

²⁰⁹ Do rádu ho prijali v roku 1452 vo veku 14-16 rokov. MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 15.

teológie a v roku 1480 bol menovaný za dekana teologickej fakulty Kolínskej univerzity.²¹⁰ Okrem akademickej pôdy bol známy aj ako „apoštol ruženca“²¹¹, ktorý sa zaslúžil o rozšírenie kultu ruženca na území celého Nemecka.²¹² V roku 1472 bol zvolený za priora prestížneho kláštora v Kolíne nad Rýnom a len o 2 roky neskôr získal post vikára observantských kláštorov na území horného Rýna. Začiatkom 80. rokov 15. storočia pôsobil aj ako inkvizítor²¹³, istý čas tiež spoločne s Henrichom Kramerom ako kolegom.²¹⁴ Zomrel v roku 1495 v Štrasburgu.

Podľa niektorých historikov²¹⁵ je autorstvo Jacoba Sprengera sporné, nakoľko bol podľa nich Sprenger za autora označený iba z dôvodu, aby Kladivo pridalo istú vedeckú hodnotu, či bolo jeho meno pridané pod vplyvom buly *Summis desiderantes affectibus*, ktorá týchto dvoch inkvizítorov spolu spomína.²¹⁶ Je však pravdepodobné, že aspoň z určitej časti na tomto diele pracoval spoločne s Kramerom, nakoľko dielo (konkrétne jeho prvé vydania) vyšli ešte počas jeho života, a tak by bolo logické, že by svoje autorstvo, pokiaľ by mu bolo pripísané neoprávnene, poprel.

6. 2 Štruktúra diela

Lyonské vydanie Kladivo na čarodejnice vydané v roku 1669 začína časťou, ktorá slúži ako obsah diela a kde nájdeme kompletný zoznam všetkých otázok, na

---

²¹⁰ BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 18.

²¹¹ Prvé ružencové bratstvo vzniklo v roku 1470 zásluhou dominikánov. Vďaka nim sa modlitba posvätného ruženca a ružencové bratstvá ďalej rýchlo rozšírili v západnom kresťanstve a dominikáni sa stali ich hlavnými šíriteľmi.

²¹² BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 18.

²¹³ Inkvizítori fungovali „na voľnej nohe“, kedy až po nastolení španielskej inkvizície v roku 1478 existovala prvá centralizovaná inštitúcia inkvizície. Skutočnosť, že pápež osobne označil Kramera a Sprengera za inkvizítorov na nemeckom území, dokazuje, že pred týmto obdobím a v iných oblastiach Európy, na rozdiel od Španielska, neexistovala žiadna systematická miestna organizácia inkvizície. FAHEY, *Henricus Institoris and Jacobus Sprenger*, s. 846.

²¹⁴ Do funkcie inkvizítora bol Sprenger v Porýní vymenovaný v roku 1481. BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 18.

²¹⁵ Napr. Wolfgang Behringer (dielo *Witchcraft Persecutions in Bavaria*), Christopher Mackay (dielo *The Hammer of Witches*), príp. Hans Peter Broedel (dielo *The Malleus Maleficarum and the construction of witchcraft*).

²¹⁶ Tento argument ako prvý predložil v 19. storočí nemecký historik Joseph Hansen, ktorý svoje tvrdenie založil na určitých procedurálnych nezrovnalostiach pri zostavovaní aprobácie, na skutočnosti, že aprobácia bola pôvodne publikovaná separátne od hlavného textu Kladiva, a na nepodloženom tvrdení v neskoršom prameni, že dvaja zo signatárov aprobácie tvrdili, že ju v skutočnosti nepodpísali. MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 5.

ktoré potom jednotlivé časti diela odpovedajú. Kladivo na čarodejnice je zložené z troch častí, deliacich sa ďalej na otázky²¹⁷.

Prvá časť Kladiva na čarodejnice je s najväčšou pravdepodobnosťou autorstvom Jakoba Sprengera, zatiaľ čo druhá a tretia časť sú podľa všetkého dielom Henricha Kramera.²¹⁸ Po prečítaní textu je zjavné, že Sprenger a Kramer majú odlišný spôsob komunikácie a štylistický rozdiel medzi prvou časťou a zvyškom diela je nanajvýš zrejmý. Pre prvú časť je typický tradičný a formálnejší štýl diskusie – v prvom rade je položená otázka, na ktorú nadväzuje argument (alebo séria argumentov) pokúšajúci sa na otázku odpovedať, ďalej nasledujú protiargumenty, a otázka vždy končí autorovou myšlienkou, ktorá je uvedená ako konečná a pravdivá odpoveď na danú otázku. Text v prvej časti dodržiava vopred danú štruktúru, je obsahovo bohatý a predpokladá rozsiahle cirkevné a akademické znalosti. Táto časť Kladiva na čarodejnice sa priamo zaoberá a odpovedá aj na základnú otázku, či sú čarodejnice skutočné alebo nie, pričom jasný postoj autora / autorov je taký, že čarodejnice sú naozaj skutočné²¹⁹, a že viera v ich existenciu patrí k základom katolíckej viery, v opačnom prípade ide o herézu²²⁰.

Druhá a tretia časť sa od štruktúry prvej časti líšia, a hoci obsahujú úryvky, v ktorých sú otázky jasne označené a rozložené, celkový dojem z textu je menej formálny a akademický. Dal by sa dokonca opísať ako konverzačný v porovnaní s nepružnosťou v prvej časti diela. Kramer, na rozdiel od Sprengera, uprednostňuje

---

²¹⁷ Prvá časť je zložená z otázok I. až XVIII.; druhá časť pozostáva z dvoch otázok, z ktorých prvá sa ďalej delí na 16 hláv a druhá na 8 hláv. Posledná, tretia časť je zložená z otázok I. až XXXV.

²¹⁸ Teologický výklad čarodejníctva v prvej časti je prezentovaný osobitnou formou argumentácie charakteristickou pre súdobú akademickú prax, teda scholastiku. Henrich Kramer bezpochyby tento diskurz poznal, nakoľko mal akademické vzdelanie, ale v porovnaní s otázkou položenou na začiatku tretej časti (ktorá je položená v celku nedbalo) môžeme tvrdiť, že prvá časť skutočne patrí Sprengerovi. Početné odkazy v druhej časti na procesy v Ravensburgu a Innsbrucku naznačujú, že druhá časť je autorstvom Kramera. Tretia časť vykazuje veľmi blízke paralely s Kramerovým ďalším dielom *Memorandum*, ktoré bolo určené brixenskému biskupovi, čo tiež naznačuje, že túto časť napísal Kramer. MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 5-6.

²¹⁹ „Z toho, čo už bolo povedané, sme došli k nasledujúcemu záveru: ten najistejší a ten najkatolíckejší názor je ten, že existujú čarodejníci a čarodejnice, ktorí za pomoci Diabla vyplývajúcej zo zväzku, do ktorého s ním vstúpili, sú schopní, pokiaľ to Boh dovolí, spôsobiť skutočné a reálne zlo a škodu, ktoré sú nezvratné, nakoľko na rozdiel od tohto môžu tiež niektorými zvláštnymi a mimoriadnymi prostriedkami vyvolať vizionárske a fantastické vízie.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 46.

²²⁰ „Takže mýlia sa tí, ktorí tvrdia, že nič také, ako čarodejníctvo neexistuje a že čarodejníctvo je iba vecou predstavivosti, navyše sú dokonca presvedčení o tom, že Diabli existujú iba v predstavách podvedomých ... A pretože nevieria osoby, ktorá bola pokrstená, sa technicky vzaté nazývajú kacírstvom, takéto osoby sú kacíri.“ Tamže, s. 40.

skôr rozprávanie príbehov a poskytovanie rád. Druhá časť diela pojednáva o trápeniach, ktoré môžu čarodejnice spôsobiť a dôvodoch, prečo tak konajú v súčinnosti s démonmi²²¹, zároveň predkladá možné opravné prostriedky, medzi ktoré patria napr. sviatosti, exorcizmus²²², pôst či modlitba. Tretia časť uvádza spôsob a postup, akým by sa mali vykonávať oficiálne procesy s čarodejnicami, aby boli všetci vinníci riadne potrestaní.

Spoločným znakom všetkých troch častí diela sú mnohé citácie z iných textov, nakoľko si Kramer aj Sprenger uvedomovali dôležitosť autorít – a to najmä vo formálnej argumentácii prevažujúcej v prvej časti diela²²³, ale tiež v menej formálnejšom diskurze, ktorý prevažuje v druhej²²⁴ a v tretej²²⁵ časti diela. Autori sa opierajú o to, že čarodejnice sú každodennou hrozbou, ktorá spôsobuje mimo iné

---

²²¹ „Za prvé, ukážeme rôzne spôsoby zasvätenia čarodejníc a ako zvädzajú nevinné dievčatá, aby rozšírili počet svojej zvrátenej spoločnosti. Za druhé, ako čarodejnice vykonávajú svoje obety a ako skladajú diabli prisahu vernosti. Za tretie, ako sa dostávajú z miesta na miesto, buď telesne alebo v duchu. Za štvrté, ako sa oddávajú inkubom, ktorí sú diablami. Za piate, ich obecný spôsob konania čarodejníctva prostredníctvom cirkevných sviatostí a zvlášť ako môžu, s božím zvoľením, postihovať všetky stvorenia s výnimkou nebeských telies. Za šieste, ich spôsob prerušovania rozmnožovacích funkcií. Za siedme, ako môžu nejakým druhom ilúzie odstrániť mužské údy. Za ôsme, ako môžu premieňať ľudí do podoby zvierat. Za deviate, ako môžu diabli vstupovať do mysle bez jej poranenia, keď spôsobujú nejaký klam alebo ilúziu. Za desiate, ako diabli prostredníctvom činnosti čarodejníc občas posadnú ľudí. Za jedenáste, ako spôsobujú každý druh trápenia, a to obecné. Za dvanáste o určitých trápeniach obzvlášť. Za trináste, ako čarodejnice – pôrodné baby spôsobujú najväčšie škody, buď zabíjaním detí, alebo ich obetovaním diablom. Za štrnáste, ako spôsobujú rôzne rany, aby postihli zvieratá. Za pätnáste, ako rozpútavajú krupobitie a búrky a hromy a blesky tak, aby dopadli na ľudí a zvieratá. Za šestnáste, sedemnáste a osemnáste, tri spôsoby, ktorými sa iba ženy, a nie muži, oddávajú čarodejníctvu.“ Tamže, s. 236-237.

²²² „Pretože exorcizmy cirkvi sú určené práve k tomuto účelu a sú úplne dostačujúcimi prostriedkami pre ochranu niekoho proti útoku čarodejníc.“ Tamže, s. 229.

²²³ Hlavným zdrojom prvej časti Kladiava je Tomáš Akvinský. Často citovaná je tiež Biblia, ale vo veľkej miere aj diela od autorov kanonického či občianskeho práva (napr. Graciánov dekrét, dekréty Gregora IX., Justiniánova kodifikácia občianskeho práva, atď.), či napr. Aristoteles. MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 16.

²²⁴ Hlavným zdrojom tejto časti Kladiava je autor Johannes Nider. Autori Kladiava primárne citujú 5. knihu diela *Formicarius*, ktorá bola jednou zo štyroch diel (jediná v tlačenej verzii) vydaných pred Kladivom, ktoré opisovali satanistický výklad čarodejníctva. Druhým citovaným dielom od Nidera je *Praeceptorium*, traktát morálnej teológie usporiadaný podľa desiatich príkazov. Tamže, s. 16-17.

²²⁵ Prevažná väčšina obsahu tretej časti vychádza z diela *Directorium Inquisitorum* od španielskeho dominikána menom Nicholas Eymeric. V tretej časti Kladiava sa pravidelne vyskytujú, bezpochyby neúmyselne, zabudnuté označenia „biskup a inkvizítor“ z diela *Directorium Inquisitorum* na miestach, kde sa v Kladive na čarodejnice malo nachádzať označenie „sudca“ (resp. v množnom čísle sudcovia). MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 17. A to napr. otázka XXVII.: „... keď sa obžalovaná osoba sama pod prisahou na súde pred biskupom a inkvizítorom priznala, ...“; otázka XXVIII.: „... si sa na tom a tom mieste zriekla týchto kacírstiev, odmietla ich a zavrhla spôsobom stanoveným cirkvou, nakoľko menovaný biskup a inkvizítor, ...“; atď. LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 588 a 596.

napr. búrky a krupobitie,²²⁶ úhyn dobytky, či sterilitu; ponúkajú tiež úľavu a nádej ženám, ktoré prišli o deti uisťujúc ich, že je to dielo čarodejníc²²⁷; zároveň sú jednotní v túžbe eradikovať čarodejníctvo a zhodujú sa aj na spôsobe, akým by sa to malo docieľiť – prenasledovaním²²⁸, stíhaním²²⁹, odsúdením a popravami²³⁰. Táto prax reflektuje vtedajší dôraz na autoritu a tradíciu v teologickom a právnom myslení, ako aj potrebu legitimizovať vlastné názory prostredníctvom referencií od uznávaných autorít.

Pre toto dielo ako celok neexistuje jedno konkrétne publikum, pretože každá z jeho častí bola určená niekomu inému. Prvá časť bola určená dominikánskym mníchom, ktorí študovali teológiu a ktorých hlavným účelom bolo šíriť toto učenie ďalej prostredníctvom kázni. Táto časť je zvlášť zaujímavá v kontexte historického vývoja teológie a kanonického učenia, a jej postoj k čarodejníctvu sa stáva základom pre nasledujúce časti. V prípade druhej časti nie je celkom zjavné, komu bola určená. Na jednej strane je uvedené, že poskytnuté informácie sú určené ku kázni, na strane druhej je tiež naznačené, že niektoré veci by sa kázať nemali. Tretia časť je zjavne určená cirkevným a svetským sudcom, aby ju využili v praxi pri procesoch s čarodejnicami.²³¹ Druhá a tretia časť kombinuje naratívny komponent s praktickými radami a postupmi týkajúcimi sa čarodejníctva ponúkajúc pohľad na menej známe aspekty stredovekej spoločnosti, vrátane populárnych presvedčení, mýtov a praktík spojených s čarodejníctvom, ako aj spôsobov, akými sa s nimi vtedajšia spoločnosť snažila vysporiadať. Je dôležité podotknúť, že v kontexte doby, kedy *Kladivo* vzniklo, a kedy bola Európa zmietaná náboženskými konfliktami, sociálnymi nepokojmi a otvoreným prenasledovaním čarodejníc, nám toto dielo poskytuje cenný pohľad na mnohé z týchto aspektov spoločnosti, vrátane

---

²²⁶ „Pomocou Diabla rozpútavajú a miesia živly a spôsobujú búrky a krupobitie.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 61.

²²⁷ „Že čarodejnice, ktoré sú pôrodnými babami, rôznymi spôsobmi zabíjajú deti počaté v lone a spôsobujú potraty, alebo démonom obetujú novorodencov ... predkladáme pravdu o štyroch desivých zločinoch, ktoré diabli páchajú na deťoch, v materskom lone a aj mimo neho. A pretože diabli toto konajú prostredníctvom žien a nie mužov, je tento spôsob vraždy spájaný skôr so ženami, než s mužmi.“ Tamže, s. 172.

²²⁸ „... čarodejníctvo, pokiaľ nebude prenasledované tak, ako si zaslúži, vyhubí celé kresťanstvo.“ Tamže, s. 177.

²²⁹ „Duša, ktorá ide za kúzelníkmi a veštcami, aby s nimi zhrešila, proti takejto duši obrátim svoju tvár a zničím ju uprostred svojho ľudu.“ Tamže, s. 41.

²³⁰ „Lebo božský zákon na mnohých miestach prikazuje nielen, že sa čarodejniciam treba vyhýbať, ale že majú byť vydávané na smrť ...“ Tamže, s. 41.

²³¹ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 6.

jej hodnôt, presvedčení a praktík. Pomáha nám tiež hlbšie pochopiť komplexné a často protichodné dynamiky, ktoré formovali stredovekú európsku spoločnosť a jej postoj k fenoménu čarodejníctva, týkajúce sa najmä konfliktov medzi rôznymi náboženskými, kultúrnymi, sociálnymi a právnymi presvedčeniami. Medzi ne patrí napr. cirkevná a svetská moc²³², rozdiel medzi vidieckym a mestským prostredím²³³, ale napr. aj rozdiel medzi potrebou určitej osobnej autonómie a potrebou autorít každého do veľkej miery kontrolovať²³⁴, a pod.

6.3 Predložené argumenty

Fundamentálny argument Kladiwa na čarodejnice je ten, že čarodejníctvo a čarodejnice sú skutočné, že predstavujú obrovské riziko pre všetkých na Zemi a ich duše uzatvárajú zmluvy s diablom, aby skrze nich mohli vykonávať zlo.²³⁵ Autori poukazujú na to, že ak existuje diabol, tak aj čarodejníctvo je skutočné.²³⁶ Porovnateľný záver vyvodzujú aj od autorít, a to tým spôsobom, že ak by bolo čarodejníctvo iba vymyslené a čarodejnice neexistovali (alebo by boli v podstate neškodné), určite by neboli tak dôsledne a tvrdo stíhané a odsudzované.²³⁷

V Kladive na čarodejnice je čarodejníctvo špecificky vymedzené kombináciou otvorene vyjadrenej zmluvy s diablom za predpokladu jeho účasti,

---

²³² Cirkevné inštitúcie a svetské autority mali často rozdielne záujmy a ciele. Zatiaľ čo cirkev mala tendenciu uplatňovať svoju autoritu a morálne normy na spoločnosť a využívať teologické argumenty na podporu potlačania čarodejníctva, svetské autority sa často snažili riešiť problémy čarodejníctva z právneho a praktického hľadiska.

²³³ Mestské a vidiecke autority mali často rozdielne pohľady na čarodejníctvo a jeho potlačenie. V mestách, kde bola koncentrovaná väčšia miera vzdelania a prístupu k novým myšlienkam, sa mohli objavovať otvorenejšie postoj k čarodejníctvu a tiež väčšia tolerancia k rôznym formám náboženskej praxe. Na vidieku, kde boli ľudia často izolovanejší a v menej miere vystavení novým myšlienkam, mohla prevládať väčšia miera tradicionalizmu a podozrenia voči čarodejným praktikám.

²³⁴ Stredoveká spoločnosť bola charakteristická hierarchickou štruktúrou a silným dôrazom na autoritu a dohľadom nad jednotlivcami. Toto viedlo k napätiam medzi snahou jednotlivcov o zachovanie určitej autonómie a slobody a snahou autorít o kontrolu a reguláciu spoločenského správania, vrátane vierovyznania.

²³⁵ „Čarodejníctvo sa od všetkých ostatných heréz líši nie len tým, že to nie je tichá zmluva, ale zmluva presne určená a vyjadrená, ktorá sa rúha Stvoriteľovi ...“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 74.

²³⁶ „Bolo dokázané, že čarodejníctvo neexistuje len v ľudskej predstavivosti, ale aj v reálnej skutočnosti a s božím dovolením sa skutočne môžu diať prípady očarovania ...“ Tamže, s. 147.

²³⁷ BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 22.

aktívnej účasti čarodejnice²³⁸ na skutkoch *maleficia*²³⁹ s následným skutočným fyzickým ublížením²⁴⁰, a božieho dovolenia. A keďže pakt s diablom aj následná škoda, ktorá z neho pramení, sú skutočné, musí byť skutočné aj čarodejníctvo. Na druhej strane boli moc a vplyv čarodejnice do istej miery vyvážené mocou cirkvi, ktorá na ochranu svojich veriacich používala napr. už vyššie spomenuté sviatosti, či exorcizmus.

Táto definícia čarodejníctva Kladivom si ale vyžadovala hlbšie vymedzenie. Predovšetkým museli autori dokázať, že skutky čarodejníc sú výlučne spojené s úmyslom diabla, pretože opak by v praxi znamenal, že čarodejnica by dokázala vyvolať búrky bez pomoci akéhokoľvek démona, resp. ak by diabol mohol spôsobiť búrky bez pomoci akejkohoľvek čarodejnice, bolo by ťažké určiť, kedy zlé počasie spôsobili čarodejnice a kedy nie. Kramer a Sprenger v dlhej a spletitej odpovedi argumentujú tým, že hoci démoni mohli a spôsobovali zlo aj bez pomoci čarodejníc²⁴¹, z rôznych dôvodov to vo väčšine prípadov nerobili.²⁴²

V nasledujúcich otázkach je dôraz kladený na sexualitu a reprodukciu. Autori tvrdia, že špecifické sexuálne spojenie medzi démonmi²⁴³ a čarodejnicami je zodpovedné za rast čarodejníctva v ich dobe, pretože toto spojenie slúži na lákanie žien k hriechu a jeho dôsledkom sú ďalšie a ďalšie generácie čarodejníc. Tento argument je značne kontroverzný a diskriminačný, keďže stereotypizuje a dehumanizuje ženy, ktoré boli primárne obviňované z čarodejníctva. Čarodejníctvo sa podľa Kladiva teda javí ako rodový a sexuálny fenomén, ktorý vzniká z

---

²³⁸ „... zmluva, ktorou sa čarodejnica skutočne a reálne zaväzuje byť služobníčkou diabla a oddáva sa diablovi a to sa nedeje vo sne alebo ako nejaká ilúzia, ale ona osobne a skutočne spolupracuje s diablom a spojuje sa s ním.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 48.

²³⁹ *Maleficium* je podľa Erika Midleforta jedným z atribútov európskych čarodejníc; je to použitie mágie s cieľom niekomu uškodiť. *Maleficium* bolo známe a fungovalo ako jedno z obvinení z čarodejníctva už počas antiky a stredoveku. V preklade toto slovo znamená zločin alebo aj trestný čin. HORSLEY, *Who were the witches*, s. 690.

²⁴⁰ *Maleficium* zahŕňalo napr. skutky ako zabitie človeka prepichnutím bábiky, spôsobenie choroby dieťaťa, spôsobenie krupobitia, či tiež založenie ohňa zanechaním zakliateho meča v izbe, alebo spôsobenie neplodnosti u ženícha tým, že sa zviazané uzly na kúsku kože nechajú v jeho blízkosti, a pod. LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 4.

²⁴¹ „Navyše, ako sa dozvedáme z Písma o nešťastiach, ktoré postihli Jóba, keď z neba spadol oheň, zasiahol jeho ovce a vzal mu jeho služobníkov, ako krutý vietor zboril jeho dom a zabil jeho deti. Všetko toto spôsobil Diabol sám, bez pomoci nejakej čarodejnice, iba s Božím dovolením.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 57.

²⁴² Napríklad pretože využiť čarodejnicu bolo pre démonov pohodlné a jednoduché. BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 23.

²⁴³ A to najmä vo forme inkubov a sukubov: „Diabol je sukubom pre muža a inkubom pre ženu.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 84.

neukojitelných sexuálnych túžob žien a jedným z jeho hlavných cieľov je rozmnožovanie diablovho potomstva. Zločiny súčasných čarodejníc boli vnímané ako horšie, než čarodejníc z minulosti²⁴⁴ a nech už to bolo v prípade tých, ktoré existovali pred rokom 1400, akokoľvek, skúsenosť inkvizítorov reflektovaná v Kladive jasne ukazuje, že od tohto dátumu sa čarodejnice skutočne dopúšťali sexuálnych deliktov s démonmi.²⁴⁵ Za jednu z najznepokojúcejších čarodejníckych schopností v tomto ponímaní autori považujú schopnosť čarodejnice vytvoriť ilúziu, že bol mužovi od tela úplne odstránený mužský pohlavný orgán²⁴⁶ a svoj zoznam o zlých skutkoch čarodejníc uzatvárajú vymenovaním ohavných praktík, ktorých sa dopúšťajú ženy pôrodné asistentky²⁴⁷.

Ďalej sa autori pokúšajú vysvetliť, prečo Boh dovolil, aby existovalo *maleficium* a čarodejníctvo ako také. Toto je obzvlášť zásadná argumentácia prvej časti diela, pretože, ako autori poznamenávajú, niektorí členovia episkopátu tvrdia, že čarodejníctvo nemôže byť skutočné, pretože Boh nedovoľuje diablu takú slobodu, akú by si vyžadovali ohavné činy čarodejníc.²⁴⁸ Tento argument sa týka štyroch vecí a je prezentovaný a diskutovaný v 7 otázkach prvej časti (otázka XII.-XVIII.): „*Za prvé, či je nevyhnutné, aby bolo toto [božie] dovolenie náležitou konania čarodejníctva. Za druhé, či Boh vo svojej spravodlivosti dovoľuje bytostiam prirodzene hriešnym páchať čarodejníctvo a ďalšie hrozné zločiny za predpokladu oných ďalších dvoch nutných zložiek čarodejníctva [okrem božieho dovolenia prítomnosť samotnej čarodejnice a aktívna účasť diabla]. Za tretie, či sa zločin čarodejníctva vymyká všetkým ostatným zlobám, ktoré Boh dovoľuje, aby sa diali. Za štvrté, akým spôsobom by sa malo o tejto veci kázať ľuďom.*“²⁴⁹

---

²⁴⁴ Súčasných v kontexte vzniku diela, teda súčasné z roku 1486. Čarodejnice z minulosti reprezentovali čarodejnice pred rokom 1400.

²⁴⁵ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 23.

²⁴⁶ „... pokiaľ démoni môžu spôsobiť väčšie veci ako je toto, napr. zabíjať ľudí či prenášať ich z miesta na miesto, ... môžu preto tiež skutočne a reálne odstrániť mužské údy ... ak tento skutok uskutoční čarodejnica, je to len otázka klamu, aj keď podľa osoby takto postihnutej sa o žiadny klam nejedná. Pretože predstavivosť danej osoby môže skutočne uveriť tomu, že mu niečo chýba.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodejnice*, s. 154-156.

²⁴⁷ „... čarodejnice, ktoré sú pôrodnými babami, rôznymi spôsobmi zabíjajú deti počaté v lone a spôsobujú potraty, alebo démonom obetujú novorodencov; ...“ Tamže, s. 172.

²⁴⁸ Tamže, s. 174.

²⁴⁹ Tamže.

Predpokladalo sa, že Boh dovolil diablu vykonávať zlo, aby bol vo svete dokonalý mier.²⁵⁰ Boh teda pripúšťa čarodejníctvo z rovnakých dôvodov, ako pripúšťa akýkoľvek iný hriech.²⁵¹ Po prvé, pretože akýkoľvek čin, ktorý sa prvotne javí byť zlým, môže byť v skutočnosti príčinou veľkého dobra, a teda čarodejníctvo môže poskytnúť príležitosti na testovanie, či očistenie pravých kresťanov.²⁵² A po druhé, pretože ak by Boh nepovolil čarodejníctvo, odoprel by čarodejnícom určitú mieru slobody.²⁵³ Boh stvoril ľudské bytosti so schopnosťou hrešiť, rovnako ako dovolil anjelovi padnúť a Adamovi a Eve zhrešiť²⁵⁴, a je teda podobne „nútený“ dovoliť čarodejnícom, aby v súčinnosti s diablom vykonávali zlo. Toto chápanie bolo nevyhnutné za predpokladu, že Boh je všemohúci a že nič nemožno vykonať bez jeho dovolenia.²⁵⁵ Hriech čarodejníctva bol pokladaný za ťažší, než iné hriechy,²⁵⁶ a mal byť podľa toho aj trestaný.²⁵⁷ Tento argument je ale značne problematický, pretože sa opiera o predstavu všemohúceho Boha, ktorý pripúšťa utrpenie a zlo vo svete. Toto bezpochyby naznačuje, že sa týmto autori snažia vyhnúť zodpovednosti za perzekúciu a násilie spáchané v mene náboženstva.

Čarodejníctvo bolo chápané ako súčasť prebiehajúcej vojny medzi Bohom a padlým anjelom Satanom. Tento bipolárny boj medzi dobrom a zlom je možné

---

²⁵⁰ „... pretože Boh si zlo ani nepraje, ani si nepraje aby bolo páchané, ale chce, aby bolo dovolené ho páchať, a to je dobré preto, aby bol mier dokonalý.“ Tamže, s. 176.

²⁵¹ „... prozreteľnosť božia dovolila človeku právom hrešiť, a to z mnohých dôvodov. Za prvé, že je tak ukázaná moc Boha, toho, ktorý jediný je nemenný, zatiaľ čo všetky bytosti sú premeniteľné. Za druhé, že je tak možné hlásať milosť Boha, toho, kto môže zo zlého urobiť dobré, čo by nebolo možné, pokiaľ by Boh nedovolil bytostiam hrešiť.“ Tamže, s. 187.

²⁵² Ako uvádzajú autori na začiatku druhej časti diela: „Je to prejav Všemohúceho Boha v jeho milosrdenstve a múdrosti, ktorý bdie nad skutkami všetkých zlých ľudí a že obozretne riadi čarodejníctvo démonov, ktorí sa snažia zmenšiť a oslabiť vieru, naopak ju posilňujú a robia ju ešte hlbšie zakorenenou v srdciach mnohých.“ Tamže, s. 230.

²⁵³ „Príčina ľudskej skazenosti pochádza z jeho slobodnej vôle, pretože [človek] hreší z vlastného, či iného, popudu.“ Tamže, s. 96.

²⁵⁴ „... skutočnosť, že prozreteľnosť božia dovolila, aby bol prvý človek zväznaný a aby hrešil, je dostatočne jasná z toho, čo bolo povedané o hriechoch anjelov. Pretože ako človek, tak anjel boli stворení k rovnakému koncu a bola im ponechaná slobodná vôľa, aby nie bez zásluhy mohli získať odmenu požehnania.“ Tamže, s. 186.

²⁵⁵ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 24.

²⁵⁶ „... Adam zhrešil iba tým, že urobil to, čo bolo nesprávne jedným z dvoch spôsobov, nakoľko to bolo zakázané, ale nie samo o sebe zlé; ale čarodejnice a iní hriešnici hrešia tým, že konajú to, čo je nesprávne oboma spôsobmi, teda že to je zlé samo o sebe a ešte aj zakázané, rovnako ako aj vraždy ...“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 191.

²⁵⁷ Kladivo považovalo čarodejníctvo za najťažší, najhroznejší a najohavnejší zločin, ktorý bol jeho stúpenkami označovaný za „crimen exceptum – zvláštny zločin“. RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 91.

reflektovať ako istú formu manicheizmu²⁵⁸, ktorá ale nie je v súlade s kresťanskou vieroukou zdôrazňujúcou absolútnu všemohúcnosť Boha. Autori v Kládive túto skutočnosť ospravedlňujú tvrdením, že čarodejnícke praktiky sú samé o sebe vlastne bezvýznamné a fungujú len na základe božieho dovolenia.²⁵⁹

Týmto sa končí prvá časť Kládiva na čarodejnice a hoci sa opis čarodejníctva v rámci týchto osemnástich otázok môže javiť ako znepokojivo nepresný, či dokonca vzájomne si odporujúci, v skutočnosti je napísaný pomerne usporiadaným spôsobom. Každá otázka približuje čarodejnice a čarodejníctvo z trochu iného uhlu a vykresľuje vzťahy nielen medzi ženami a démonmi, démonmi a Bohom, ale aj medzi prirodzenými a nadprirodzenými skutkami, čarodejníctvom a hriechom spojeným so sexualitou, atď.

6. 4 Úloha démonov

Názory historikov na to, v akej forme a do akej miery bol diabol (a s ním tiež démoni) v neskorostredovekej spoločnosti skutočne „prítomný“ v mysliach ľudí sa v celku rozchádzajú²⁶⁰, pretože konkrétna podoba diabla bola skôr výsledkom kontextu daných okolností, než čohokoľvek iného²⁶¹. Aj napriek tomuto tvrdeniu existovala v neskorom stredoveku určitá zhoda v predstavách o diablove, ktoré zastávali na jednej strane učení inkvizítori, na strane druhej menej vzdelaní učenci, ktorí prijali komplikovaný a nie úplne konzistentný obraz diabla ako transcendentného princípu zla a zároveň ako bytosti, ktorá bola v prípade nadprirodzených skutkov denne prítomná v živote všetkých ľudí.²⁶²

Čarodejníctvo, ako sme už uviedli, je Kládivom vymedzené kombináciou troch zložiek – prítomnosťou čarodejnice, uzavretím zmluvy s diablom za predpokladu jeho účasti a božím dovolením. Diabol a démoni teda podľa Kládiva

---

²⁵⁸ Manicheizmus bolo asketické náboženské učenie Peržana Maniho z 3. storočia n. l., ktoré hlásalo prepracovanú dualistickú kozmológiu popisujúcu boj medzi dobrým duchovným svetom svetla a zlým materiálnym svetom tmy. Kresťanmi bol manicheizmus vnímaný ako heréza.

²⁵⁹ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 22. O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 216.

²⁶⁰ Richard Kieckhefer poukazuje na príklady samotných stíhaní čarodejníč, ktoré naznačujú, že väčšinu ľudí diabol nezaujímal a objavoval sa skôr ako „legendárna postava folklóru, než ako pán démonického kultu“. KIECKHEFER, *European Witch Trials*, s. 36. Na druhú stranu J. B. Russel tvrdí, že diabol bol všadeprítomným spoločníkom stredovekého človeka, a že „večný princíp zla kráča v pevnej, hoci neviditeľnej hmote, po boku človeka a krčil sa, keď bol človek ticho v temných zákutiach miestnosti a mysle“. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 102.

²⁶¹ BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 40.

²⁶² Tamže.

nie sú len pasívnymi účastníkmi čarodejnických praktík, ale aktívne sa na skutkoch *maleficia* podieľajú.²⁶³

Úlohou démonov je znepríjemňovať život ľuďom tým, že ich pokúšajú k hriechu a zvádžajú ich zo správnej cesty, aby pre nich (resp. spoločne s nimi) vykonávali zlé skutky, pretože tak mohli ľudstvu najviac uškodiť.²⁶⁴ Autori o démonoch diskutujú nepretržite v celom texte diela a uvádzajú, že vďaka rozsahu ich skúseností majú démoni vedomosti, ktoré ďaleko prevyšujú tie ľudské, a hoci sú démoni považovaní za duše a majú nehmotnú podobu (nedisponujú fyzickým telom), predsa len môžu spôsobiť nadprirodzené veci prostredníctvom svojho intelektu a vôle.²⁶⁵

Dochádza tu k určitej zmene vo vnímaní úlohy démonov a diabla, ktorá sa líši napr. od Augustína,²⁶⁶ a prostredníctvom ktorej tak mohli autori vytvoriť konkrétnu asociáciu medzi démonmi a čarodejnicami.²⁶⁷ Vytvorili tak priamu väzbu, ktorá sa nedala spochybníť, pretože čarodejnice bez pomoci démonov či diabla nemohli pomocou mágie skutočne škodiť.²⁶⁸ A síce stáli démoni a diabol za mocou čarodejníc, tie však veľmi dobre vedeli, že ich mágia pochádza od diabla, inak by v skutočnosti nemohli byť čarodejnicami, pretože by v takomto prípade absentovala 1 z 3 zložiek čarodejníctva – a to otvorene vyjadrená zmluva s diablom. Démoni vo forme inkubov ponúkajú jasný a konkrétny príklad k ospravedlneniu

---

²⁶³ FAHEY, *Henricus Institoris and Jacobus Sprenger*, s. 845.

²⁶⁴ „Pretože sú vo vojne s ľudským rodom, bojujú riadnym spôsobom, pretože sa domnievajú, že tak ľuďom spôsobia väčšie škody, a to tiež robia.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 92.

²⁶⁵ „Preto, keď sa tvrdí, že diabol nemôže vidieť myšlienky srdca a preto nemôže viesť srdce ľudí k láske či nenávisti, odpovedá sa, že sa myšlienky ľudí dozvedá prostredníctvom ich viditeľných prejavov a je v tejto veci oveľa viac zručný než človek a tak môže jemnými spôsobmi viesť ľudí k láske a k nenávisti vyjadrením vidín a zatemňovaním ich rozumu ...“ Tamže, s. 144.

²⁶⁶ Zatiaľ čo pre Augustína bolo zdrojom démonického pôsobenia v podstate vnútorné nabádanie k hriechu a odolávalo sa mu silou vôle z milosti Božej, autori *Kladiva* videli prácu démonov skôr v reálnych skutkoch, ktoré mali na svedomí skutočné materiálne škody. BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 51.

²⁶⁷ Presvedčenie, že čarodejnice nie sú len vykonávatelkami zločinov *maleficia*, ale aj uctievačkami diabla, zmenil celkovú povahu zločinu čarodejníctva. Čarodejníctvo už nebol len zločin podobný napr. vražde či krádeži, ale stal sa tiež herézou. LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 8.

²⁶⁸ „Nie je v jeho [ľudskej] prirodzenosti spôsobovať iba myšlienkou alebo vnútornou činnosťou jeho rozumu, aby sa diali veci iba preto, že sú slovne vyjadrené. Pretože keby boli ľudia, ktorí by mali takú moc, neboli by rovnakej prirodzenosti ako my a nazývať ich ľuďmi by bolo pochybné.“ a „... v žiadnom prípade nie je možné, bez pomoci určitej vyššej sily, vykonávať také kúzla, ako premena živlov alebo poškodenie ľudských či zvieracích tiel; ...“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 109-112.

tohto tvrdenia, pretože práve toto spojenie medzi čarodejnicou a inkubom ukazuje, ako sa teoretické sily démonov realizujú vo forme skutkov čarodejníc.²⁶⁹

Podľa autorov *Kladiva na čarodejnice* bolo zriedkavé, aby čarodejnicu naverboval diabol sám, podľa ich skúseností to bolo naopak a samé čarodejnice vyhľadávali jeho moc, alebo sa k nej dostali prostredníctvom inej čarodejnice. V jednom prípade uvedenom v II. hlave 2. časti diela si autori vypočuli priznanie mladej čarodejnice z Breisachu v bazilejskej diecéze, ktorá sa priznala, že ju jej teta priviedla na poschodie do miestnosti plnej pätnástich mladých mužov a požiadala ju, aby si jedného z nich vybrala za manžela. Dievča bily, až kým nesúhlasila, a potom bola zasvätená do spoločnosti čarodejníc.²⁷⁰

Autori na jednej strane uznávajú, že aj v minulosti existovali démoni vo forme inkubov a sukubov, ale zároveň dodávajú, že ich tradičná úloha sa časom zmenila. V minulosti títo démoni najčastejšie prenasledovali tých, ktorých hriechy boli najmä sexuálnej povahy, zatiaľ čo v dobe, v ktorej žili Kramer so Sprengerom, túto ničivú sexualitu pripisovali čarodejniciam, prostredníctvom ktorých mali títo démoni konať.²⁷¹ Okrem ničivej sexualitý mali mať čarodejnice na svedomí aj iné skutky – nie úplne typické pre *maleficium* – napr. posadnutie, ktoré autori ilustrujú v najdlhšom príbehu *Kladiva*, v ktorom laického kňaza priviedol otec do Ríma, aby ho zbavil posadnutia spôsobeného čarodejnicou.²⁷²

Čarodejnice sa tak stali kľúčovým nástrojom k pochopeniu démonov a ich úlohy vo vtedajšej spoločnosti, nakoľko boli vnímané ako ľudské predĺženie diablovej moci. Tento vzťah vymedzený a definovaný v *Kladive na čarodejnice* na

---

²⁶⁹ „... diabli sa tohto plodenia zúčastňujú nie ako základná, ale ako druhotná a umelá príčina, pretože sa usilovne podieľajú na priebehu obvyklej súložie a počatia tak, že získavajú ľudské semeno a sami ho potom prenášajú ... diabol môže [ľudské semeno, ktoré patrí k telu], zhromažďovať a používať, ako sa mu zachce.“ Tamže, s. 76-77.

²⁷⁰ „Lebo jedného dňa jej teta prikázala, aby s ňou šla hore, a ona na jej príkaz vošla do miestnosti, kde našla pätnásť mladých mužov oblečených do zelených úborov po vzore nemeckých kniežat. A jej teta jej povedala: Vyber si z týchto mladých mužov koho chceš, a on si ťa vezme za ženu. A keď povedala, že žiadneho z nich nechce, bola ťažko bitá, a nakoniec súhlasila a bola zasvätená ...“ Tamže, s. 248.

²⁷¹ BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 56-57 a 141.

²⁷² Kde syn povedal: „Istá čarodejnica na mňa poslala toho diabla. Lebo som jej vytkol niečo ohľadom cirkevnej kázne a keď som ju káral o niečo silnejšie, pretože bola vo vzdorovitej nálade, povedala, že po niekoľkých dňoch sa mi stane to, čo sa mi stalo. A diabol, ktorý ma posadol, mi povedal, že to kúzlo tá čarodejnica dala pod istý strom a že kým nebude odstránené, tak nebudem vyslobodený, ale nepovedala mi, ktorý strom to je.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodejnice*, s. 317.

jednej strane odzrkadľoval spôsob vnímania skutkov *maleficia* nevzdelanou vrstvou laického ľudu, na strane druhej tiež poskytol rámcový kontext, vďaka ktorému tieto presvedčenia mohli prijať aj cirkevný predstavitelia, členovia kléru a iní vzdelaní učitelia. Jedným z najhodnotnejších výstupov diela je v tomto prípade jeho schopnosť detailne a autenticky opísať interakcie medzi diablom, démonmi a čarodejnicami. Početné príklady, ako je aj prípad čarodejnice z Breisachu, sú bezpochyby ideálne zvolené a pridávajú tak dielu na autenticite a presvedčivosti jeho argumentov. Tieto príklady nám v rámci moderného výskumu pomáhajú lepšie pochopiť, ako si vtedajší ľudia tieto bytosti predstavovali a napr. aj akým spôsobom sa podľa nich tieto bytosti na skutkoch *maleficia* v konečnom dôsledku podieľali.

6. 5 Nenávisť k ženám

Menejcennosť ženy voči mužovi, ako to tvrdí Mackay, nebola v neskorostredovekej spoločnosti ničím výnimočným, vzhľadom na často citované negatívnu charakteristiku žien v Starom aj Novom zákone.²⁷³ Nie je teda prekvapujúce, že kresťanské myslenie staroveku a stredoveku zaujalo podobný postoj.²⁷⁴ Táto vyhranenosť voči ženám je prítomná aj v Kládive na čarodejnice, kedy už aj samotný názov diela *Malleus Maleficarum*, ale aj dielo ako také, pripisuje čarodejníctvo ženám, nakoľko autori používajú pravopis slova „maleficarum“ s „a“, čo poukazuje na ženy namiesto použitia slova „maleficorum“ s „o“, ktoré je používané všeobecne alebo v spojitosti s mužským rodom.²⁷⁵

Kládivo ženy označuje za ľahkovážne, za tie, ktoré ľahko podliehajú dojmom a majú ostré jazyky, takže nie sú schopné udržať žiadne tajomstvo. Verilo sa, že ženy sú obzvlášť náchylné na žiarlivosť a pomstu,²⁷⁶ a aj zločiny

---

²⁷³ Na druhej strane však nemožno poprieť, že pozícia žien nebola v stredovekej spoločnosti takto jednostranná. Biblia okrem negatívnych zmienok o ženách obsahuje aj tie pozitívne (napr. príbeh o Abigail, Ester, a pod.) a síce bola pozícia žien v stredoveku bezpochyby ovplyvnená rôznymi faktormi, okrem náboženských aj kultúrnymi a spoločenskými, v prípade Kládiva na čarodejnice (príp. iných podobných diel, textov, či výnosov) je možné tvrdiť, že práve tieto konkrétne negatívne zmienky o ženách a selektívne využitie týchto biblických textov autormi (ako napr. v Kládive na čarodejnice) mohli posilniť stereotypy o ženách ako o menejcenných a nebezpečných stvorených.

²⁷⁴ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 26.

²⁷⁵ PAVLAC, *Witch Hunts in the Western World*, s. 84.

²⁷⁶ Autori tu tiež citujú aj niekoľko autorít, ktoré odkazujú na žiarlivé ženy aj medzi svätými, napr. keď v 1. knihe Mojžišovej Sáry nenávidela Hagar a závidela jej, keď počala; keď žiarlila Ráchel na Leu, pretože nemala žiadne deti; a pod. LENKOVÁ, *Kládivo na čarodejnice*, s. 124.

čarodejníctva sa skôr pripisovali ženám ako mužom.²⁷⁷ Tento koncept vychádza z viacerých diel – medzi nich patrí *Praeceptorium* od Johanna Nidera, ktoré je doplnené materiálom z jeho ďalšieho diela *Formicarius*, a tiež z časti diela *Summa* od Antonína Florentského, ktoré pojednáva o duševnej a morálnej menejcennosti žien.²⁷⁸ Na území západnej Európy, kde bolo prenasledovanie čarodejníctva najintenzívnejšie, tvorili drvivú väčšinu odsúdených – až 70-80% – predovšetkým ženy.²⁷⁹

Ženy boli v spoločnosti vo všeobecnosti vnímané ako nedôveryhodné²⁸⁰, čo podľa autorov prameňov z ich samotného stvorenia.²⁸¹ V nadväznosti na to toto tvrdenie hneď spomínajú aj prípad prvej ženy, teda Evy, ktorá mala podľa nich očividne málo viery, na čo odkazuje aj etymológia pomenovania žena – *femina* – ktoré je zložené z „*fe*“ a „*minus*“ a tak je jasné, že žena bude v porovnaní s mužom v udržiavaní viery vždy slabšia.²⁸²

Tvrdenie, že sú čarodejnice predovšetkým ženského pohlavia, je výsledkom dlhoročnej tradície a nie je možné pripísať ho autorom *Kladiva*.²⁸³ Na druhú stranu sa však tvrdenie, že práve škodlivá mágia a jej praktizovanie bolo výlučne ženskou záležitosťou, sa objavuje po prvýkrát práve v *Kladive* na čarodejnice.²⁸⁴ Tento záver teda vďaka *Kladivu* nepochybne preukázal, že tam, kde sa stal skutok typický pre *maleficium*, tam museli byť prítomné aj ženy čarodejnice.

---

²⁷⁷ Ako to autori dokazujú v otázke č. VI. prvej časti *Kladiva*: „*Preto sa teraz zaoberajme hlavne ženami a za prvé tým, prečo sa tento druh zvrátenosti vyskytuje u krehkejšieho pohlavia viac ako u mužov ... to je skutočnosť, proti ktorej je zbytočné niečo namietat', pretože bola overená mnohými skúsenosťami, vrátane slovných výpovedí hodnoverných svedkov.*“ Tamže, s. 117-118.

²⁷⁸ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 26.

²⁷⁹ BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 167.

²⁸⁰ KIECKHEFER, *European Witch Trials*, s. 198.

²⁸¹ „... pri stvorení prvej ženy došlo k poruche, pretože bola stvorená zo zahnutého rebra, a to z rebra v hrudi, ktoré je zahnuté smerom od muža. A pre túto poruchu bude žena vždy nedokonalým tvorom, vždy bude podvádzať.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 123.

²⁸² Ďalej ešte dodávajú: „*Preto hriešna žena vďaka svojej prirodzenosti rýchlejšie zakolísava vo svojej viere a následne sa rýchlejšie zriekne viery, čo je základom čarodejníctva.*“ Tamže, s. 123.

²⁸³ Že sú čarodejnice nepochybne ženy tvrdí aj Alonso de Espina, ktorý napísal, že démoni oklamali „prekliate staré ženy“, aby si mysleli, že sa v noci zúčastnili sabatu. Okrem De Espiny sa k tejto problematike vyjadril aj Johannes Nider, ktorý vo svojom diele nabádal na to, aby učenci dôsledne rozlišovali medzi mágiou mužských čarodejníkov a ženských čarodejníč. Píše, že s pomocou démonov iba ženy ubližujú deťom svojimi jedovatými pohľadmi, zatiaľ čo magické obrazy z vosku alebo olova mohol vyrobiť iba čarodejník muž. BROEDEL, *The Malleus Maleficarum*, s. 168-174.

²⁸⁴ Tamže, s. 175.

6. 6 Muži čarodejníci

Viera v existenciu čarodejníctva sa nevzťahovala iba na ženy, ale taktiež aj na mužov. Rovnakým znakom s čarodejnicami ženami bolo uzavretie zmluvy s diablom a božie dovoľenie,²⁸⁵ ale ich motivácia a dôvody, pre ktoré mágiu využívali, boli od žien odlišné.

Kladivo na čarodejnice mužským čarodejníkom nevenuje veľa pozornosti, s výnimkou I. otázky XVI. hlavy v druhej časti diela. Táto povrchná zmienka o mužoch čarodejníkoch sa javí skôr ako logická reflexia faktu, že čarodejníctvo je Kladivom koncipované v zmysle herézy, než preto, že by takíto muži boli jeho neoddeliteľnou súčasťou.²⁸⁶

Autori už nepovažujú mágiu za súbor praktík, z ktorých niektoré môžu byť charakteristické pre jedno alebo druhé pohlavie, a niektoré rovnakou mierou pre obe pohlavia. Naopak, za podstatné považujú až konečné účinky mágie a škodlivá mágia, ako sme už uviedli, patrila výlučne ženám. Muži mohli byť napr. čarodejníkmi lukostrelcami, ktorí ničili krucifix svojimi šípmi²⁸⁷, čarodejníkmi, ktorí na svoju ochranu mrzачili vyobrazenia Krista²⁸⁸, alebo čarodejníkmi, ktorí začarovali zbrane, aby s nimi mohli vykonávať hrdinské kúsky²⁸⁹. A ako autori ďalej uvádzajú, všetky tieto skupiny mali byť obvinené a súdené za herézu.²⁹⁰ Ako Kladivo na čarodejnice ukazuje, čarodejníctvo ako také bolo genderovo špecificky orientované na ženské pohlavie, nakoľko ženy boli spájané so škodlivou mágiou, a muži neboli obviňovaní primárne z čarodejníctva, ale skôr z heretických činov spojených s napadnutím kresťanských symbolov a podobných praktík.

---

²⁸⁵ „... aby získali túto moc, musí diabli zasľúbiť telo aj dušu.“ a „toto zlo je dovolené Bohom ...“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodejnice*, s. 357-359.

²⁸⁶ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 26.

²⁸⁷ „... na Veľký piatok, v priebehu omše, strieľajú šípy do najsvätejšieho obrazu krucifixu ako do terča.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodejnice*, s. 357.

²⁸⁸ „... mrzачia vyobrazenie ukrižovaného Krista. Napríklad, keď si prajú, aby ich hlava bola chránená pred zranením spôsobeným zbraňou alebo akýmkoľvek úderom, odstránia z krucifixu hlavu, keď si prajú, aby bol nezraniteľný krk, odstránia krk, keď paže, odstránia alebo aspoň skrátia paže, ...“ Tamže, s. 366.

²⁸⁹ „... začarovávali zbrane, takže je po nich možné prejsť holou nohou, a vykonávajú podobné hrdinské kúsky, ...“ Tamže, s. 367.

²⁹⁰ „Je tak jasné, že čarodejníci – lukostrelci a tí čarodejníci, ktorí začarovávali zbrane, majú byť považovaní za jasne vinných zrejým kacírstvom sprostredkovaným výslovnou zmluvou s diablom, ak je zjavné, že ich kúsky by nebolo možné vykonať bez diablovej pomoci.“ Tamže, s. 368.

6. 7 Obrana proti čarodejniciam a kliatbam

V druhej časti Kladiva na čarodejnice nájdeme rôzne spôsoby, akými je možné sa pred mocou čarodejníc chrániť, zároveň tiež metódy, ako sa z očarovania či iného účinku mágie vyliečiť. Okrem tých, ktoré sme už spomenuli – teda sviatosti, exorcizmus, pôst či modlitbu – autori opakovane spomínajú napr. používanie znamenia kríža. Verilo sa, že práve znamenie kríža chráni jeho nositeľa (alebo toho, kto sa prežehná) pred zlom a mocou čarodejníc, čoho dôkazom je v istých prípadoch aj výslovné varovanie čarodejníc pred jeho používaním.²⁹¹

Ako ďalší príklad si môžeme uviesť prípad dieťaťa, ktorého pred únosom čarodejnicou zachránili kroky vykonané jeho matkou na jeho ochranu.²⁹² V tomto prípade však bolo okrem znamenia kríža použitých aj niekoľko ďalších krokov, ktoré sú podľa Kladiva v boji proti čarodejniciam tiež účinné – a to napr. vhodné umiestnenie či zapálenie posvätených bylín, pokropenie svätenou vodou, či využitie svätenej soli.²⁹³

Pokiaľ zlyhala obrana, bolo následne možné účinky čarodejníctva vyliečiť. V tomto prípade je výslovne uvedené, že existuje viacero metód, ktorými sa z čarodejníctva možno vyliečiť, ale najčastejšie používaným je práve exorcizmus. Autori poznamenávajú, že v prípade chorôb spôsobených čarodejníctvom slúžil exorcizmus ako „všeobecný liek“, pretože tieto choroby sa dali liečiť svätými

---

²⁹¹ Ako to bolo napr. v tomto prípade: „Isté mladé dievča, zbožnú pannu, jedného sviatočného dňa vyzvala stará žena, aby s ňou šla hore do miestnosti, kde boli nejakí veľmi krásni mladí muži. A keď s tým dievča súhlasilo, tak ako šli hore a stará žena jej ukazovala cestu, varovala ju pritom, aby sa neprežehnala. A aj keď s tým dievča súhlasilo, tajne sa prežehnalo. Potom sa stalo to, že keď vyšli hore, dievča nikoho nevidelo, pretože démoni, ktorí tam boli, neboli schopní sa panne v prevzatých telách ukázať. A tá stará ženu ju prekliala ...“ Tamže, s. 279.

²⁹² „... stalo sa v meste Speyer, v tom istom roku, kedy bola napísaná táto kniha, že istá zbožná žena viedla rozhovor s podozrivou čarodejnicou a potom, na spôsob žien, tieto ženy voči sebe použili urážlivé slová. Avšak v noci chcela tá žena uložiť svoje malé dieťa, dojča, do kolísky, a spomenula si na ono stretnutie s tou podozrivou čarodejnicou z toho dňa. A tak, zo strachu o svoje dieťa, dala pod neho svätené byliny, pokropila ho svätenou vodou, na pery mu dala malé množstvo posvätenej soli, označila ho znamením kríža a poriadne ho v kolíske zabezpečila. Asi okolo polnoci počula, ako dieťa plače a tak, ako to ženy robia, chcela dieťa utešiť a položila kolísku na posteľ. Vzala aj sviečku, ale nemohla dieťa utešiť, pretože tam nebolo. Úbohá žena s hrôzou a plačom pre stratu svojho dieťaťa zapálila svetlo a našla svoje dieťa v rohu pod stoličkou, ako plače, nezranené.“ Tamže, s. 229-230.

²⁹³ Niektoré z týchto krokov autori demonštrujú aj na ďalšom prípade: „V meste Wiesenthal žil istý richtár, ktorý bol očarovaný tými najhoršími bolesťami ... a odhalil, ako naňho z jeho vlastnej skúsenosti čarodejníctvo zapôsobilo. Pretože povedal, že mal vo zvyku sa každú nedeľu posilňovať svätenou soľou a vodou, avšak jedného dňa tak neurobil ... a ešte v ten deň bol očarovaný.“ Tamže, s. 230.

slovami.²⁹⁴ Pri liečení pomocou exorcizmu bolo potrebné dodržiavať sedem pravidiel, v opačnom prípade sa exorcizmus stal nezákonným.²⁹⁵ Medzi ostatné liečebné prostriedky patrili napr. návštevy svätých, sväté prijímanie, alebo aj modlitby.

Praktické rady a metódy na ochranu pred čarodejníctvom poskytli dielu značnú hodnotu aj medzi obyčajnými ľuďmi (laikmi), ktorí sa napr. o konkrétne právne postupy v rámci samotných procesov nazujímali. Toto mohlo do určitej miery dopomôcť nielen kvantitatívnemu, ale aj geografickému rozšíreniu diela, aj napriek tomu, že väčšina laikov a obyčajných ľudí nebola vzdelaná.

---

²⁹⁴ Tamže, s. 418.

²⁹⁵ „Po prvé, spevy a frázy spojené s exorcizmom by nemali obsahovať nič, čo súvisí s výslovným alebo tichým vzývaním démonov. ... Po druhé, požehnania by nemali obsahovať žiadne neznáme slová. ... Po tretie, uvedené slová nesmú obsahovať žiadne klamstvo, pretože v takom prípade ich účinok nemôže pochádzať od Boha, ktorý nie je svedkom klamstva. ... Po štvrté, nesmú tam byť žiadne zbytočnosti alebo napísané písmená okrem znamenia kríža, ktorý je výnimkou. ... Po piate, nemalo by sa veriť v amulety alebo inú podobnú márnivosť, ktorá nemá nič spoločné s úctou k Bohu. ... Po šieste, pri čítaní a prenášaní božích slov musí byť pozornosť upriamená len na sväté slová a ich význam a na úctu k Bohu. ... Po siedme, očakávaný účinok musí byť zverený do rúk božích, pretože len Boh vie, či je pre daného človeka najlepšie to, aby sa uzdravil, aby zostal chorý, alebo aby zomrel.“ Tamže, s. 422-423.

7 Inkvizičný proces podľa Kladiva na čarodejnice

Je dôležité poznamenať, že existovalo viacero spôsobov, ako mohol byť proces s čarodejnicou zahájený. Autori v diele hovoria o troch možnostiach: prvá možnosť je, ak niekto pred súdom obviní danú osobu zo zločinu čarodejníctva alebo z ochrany vinníkov a ponúkne sa, že to pred súdom aj dosvedčí. Druhá možnosť je, ak niekto označí danú osobu, ale nebude proti nej chcieť svedčiť. Treťou možnosťou je vyšetrovanie zahájené na základe obecnej informácie, kedy sa vie, že sa v niektorom meste, alebo na nejakom mieste, vyskytujú čarodejnice – a to aj bez nutnosti prítomnosti žalobcu či informátora.²⁹⁶ Aby mohla byť žena obvinená z čarodejníctva, musela splniť päť podmienok.²⁹⁷ Ak boli prítomné všetky podmienky, osoba bola považovaná za čarodejnicu a podliehala autorite cirkvi a jej inkvizítorov.

Vyšetrovanie malo podľa autorov začať všeobecnou vyhláškou umiestnenou na múre kostola alebo mestskej radnice, ktorej navrhli aj formu a obsah, vrátane modifikácii pre prípad, že vyšetrovanie nepovedie cirkevný, ale svetský súd.²⁹⁸ Táto vyhláška bola žiadosťou miestneho duchovenstva (resp.

---

²⁹⁶ Tamže, s. 478.

²⁹⁷ „Po prvé, musí byť prítomný omyl v uvažovaní. Po druhé, tento omyl musí byť omylom týkajúcim sa viery, a to buď, že je v protiklade k učeniu Cirkvi vo veci pravej viery, alebo stojí proti zdravému správaniu a preto nevedie k dosiahnutiu večného života. Po tretie, daný omyl musí zastávať ten, kto vyznáva katolícku vieru, pretože inak by bol židom alebo pohanom, a nie kacírom. Po štvrté, daný omyl musí byť takej povahy, že ten, kto ho zastáva, musí vyznávať niektorú z Kristových právd týkajúcich sa jeho božstva či ľudskosti, alebo pokiaľ človek popiera vieru ako celok, potom je odpadlíkom. Po piate, musí sa tohoto omylu tvrdo a neúprosne držať a riadiť sa ním.“ Tamže, s. 461-462.

²⁹⁸ Obsah vyhlášky mal znieť nasledovne: „Pretože my, zástupcovia toho a toho ordinára (alebo sudcu toho a toho okresu) všetkou svojou mocou usilujeme a celým svojim srdcom sa snažíme chrániť nám zverený kresťanský ľud v jeho jednote a šťastí katolíckej viery a oddialiť ho od každej rany ohavného kacírstva, preto my, vyššie uvedený sudca, ktorého úradu to prináleží, k sláve a pocte ctihodného mena Ježiša Krista a pre pozdvihnutie svätej pravej viery a pre potlačenie ohavnosti kacírstva, najmä všetkých čarodejníc obecne a každej zvlášť bez ohľadu na ich stav či postavenie. Z úradu, ktorý v tejto oblasti vykonávame a moci svätého vyznania a pod trestom exkomunikácie nariaďujeme, prikazujeme, požadujeme a upozorňujeme, že v lehote dvanástich dní (svetský sudca tu rozkáže svojim vlastným spôsobom a uvedie tresty toho druhu, ktoré zodpovedajú jeho úradu) je najprv týmito štyrmi príkazmi dané varovanie, druhým druhé a tretím tretie, a že dávame toto trojité kanonické varovanie, že pokiaľ niekto vie, videl, alebo počul, že je nejaká osoba považovaná za kacíra alebo čarodejnicu, alebo že je niekto podozrivý obzvlášť z takých činov ako spôsobovanie škody ľuďom, dobytku a plodom, alebo strate postavenia. Avšak ak niekto neuposlúchne vyššie uvedené nariadenia a varovania odhaliť tieto veci v danej lehote, nech vie, že bude sťatý mečom exkomunikácie (čo uvedie cirkevný sudca a svetský sudca tu uvedie svetské tresty), ktorý uvaľujeme po uplynutí tu stanoveného času na všetkých dohromady a na každého zvlášť, ktorí tvrdohlavo ostávajú v pohrdaní nad našimi vyššie uvedenými kanonickými varovaniami a nad našimi požiadavkami poslušnosti, vyhradzuje si pre seba právo zrušiť tento trest. (Svetský sudca zakončí vyhlášku svojim spôsobom.)“ Tamže, s. 478-479.

svetskej autority) o pomoc pri prenasledovaní a stíhaní čarodejníc. Za najväznejší trest bola uvedená exkomunikácia pre tých, ktorí túto výzvu neuposlúchnu²⁹⁹ (v prípade vyhlášky vydanej svetskou mocou si trest mala zvoliť uvážene svetská moc sama), a nakoľko bola väčšina spoločenského života v tomto období sústredená práve okolo náboženského života, bol tento trest pre ľudí dostatočnou motiváciou. Zároveň sa k tejto vyhláške mal pripojiť aj dodatok, že nikto nebude potrestaný z titulu toho, že niekoho udal a nedokázal predložiť relevantné dôkazy o jeho či jej vine, pretože predstupuje nie ako žalobca, ale ako informátor.³⁰⁰

Na každom prípade mal sudca pracovať po boku notára a dvoch vážnych osôb (či už duchovných alebo laikov) a v prípade, že nebolo možné zabezpečiť prítomnosť notára, mali ho zastúpiť dvaja vhodní ľudia. A keďže sa predpokladalo, že sa obvinená dočká v rámci vypočúvania aj krutého trestu, a aby nedošlo vo vyšetrovaní k žiadnemu omylu, okrem už spomenutých ľudí mali byť navyše prítomní dvaja veriaci a rozvážny ľudia (tiež duchovní alebo laici). Sudcovi mali byť poskytnutí aj zapisovatelia pre prípad, že informátor či svedok nebude schopný svoje informácie poskytnúť v písomnej podobe, v takom prípade postačí aj ústna podoba vyslovená zreteľne.³⁰¹

Aj keď Kladio na čarodejnice zdôrazňuje určité záruky spravodlivosti, v praxi mohli tieto záruky byť (a často aj boli) porušované. Nedostatok dôkazov, subjektívne rozhodovanie sudcov alebo nedostatočná ochrana ľudí pred neoprávneným obvinením a mučením mohli viesť k nespravodlivým rozsudkom. V mnohých prípadoch boli procesy s čarodejnicami politicky motivované a často zneužívané na elimináciu nepohodlných osôb, odstránenie politických súperov alebo získanie majetku obvinených, a formalizované postupy v Kladive (príp. pred jeho vydaním v iných podobných textoch a výnosoch) boli použité ako prostriedok na legalizáciu takéhoto zneužitia moci. Môžeme teda konštatovať, že aj keď formálne a štrukturované postupy a pravidlá existovali, v mnohých prípadoch neboli dostatočné na zabezpečenie spravodlivých a nestranných procesov s týmito údajnými čarodejnicami.

---

²⁹⁹ O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 218.

³⁰⁰ LENKOVÁ, *Kladio na čarodějnice*, s. 480.

³⁰¹ Tamže.

7. 1 Svedkovia

Na začiatku vypočúvania museli svedkovia zložiť prísahu obvyklým spôsobom, teda na štyri božie evanjeliá alebo na kríž.³⁰² Keďže bol zločin čarodejníctva považovaný za mimoriadne závažný, muselo byť k dispozícii dostatok svedkov ochotných zložiť prísahu a dosvedčiť vinu obvinených.³⁰³ Sudca mal právomoc prinútiť ľudí svedčiť pod prísahou, a to najmä cirkevný sudca, ktorí mohol donútiť troch, či viacerých ľudí, alebo aj celé susedstvo, aby pod prísahou svedčili. V opačnom prípade, teda ak by svedčiť odmietli, mali byť považovaní za heretikov.³⁰⁴

Proti obvineným nemohli svedčiť ich smrteľní nepriatelia, nakoľko sa táto výpoveď považovala za neobjektívnu³⁰⁵. Kladio uvádza, že členovia rady majú sami rozhodnúť o otázke nepriateľstva medzi obvinenou a svedkom / svedkyňou, a ak si nie sú úplne istí, majú vybrať ľudí z dediny – jedného alebo dvoch farárov, podľa možnosti niekoho pod mníšskym sľubom a váženého laika, ktorý je horlivým zástancom pravdy.³⁰⁶ Proti obvineným ale na druhej strane mohli svedčiť iní obvinení (čarodejnice či heretici), pokiaľ sa nenašlo dostatok iných dôkazov.³⁰⁷

Autori ďalej poskytujú inkvizítorom niekoľko rôznych scenárov, ktorými sa môžu riadiť pri vypočúvaní svedkov. Väčšina otázok zahŕňala vysvetlenie obvinenia a údajných udalostí, ktorých boli svedkovia svedkami, ale tiež sa sudcovia pýtali na povest' obvinených či ich rodinu.³⁰⁸

---

³⁰² Tamže.

³⁰³ Svedčiť mali minimálne 3, v ideálnom prípade viac ako 3 svedkovia dobrej povesti: „Pretože sa nezdá byť správne odsúdiť človeka dobrého mena podľa tak závažného obvinenia na základe svedectva len dvoch svedkov ...“ Tamže, s. 485.

³⁰⁴ Tamže, s. 486.

³⁰⁵ V tomto prípade je však nutné definovať, čo znamená označenie „smrteľný nepriateľ“: „... nie je potrebné vylúčiť svedka z dôvodu každého druhu nepriateľstva. A smrteľný nepriateľ je definovaný nasledujúcimi podmienkami: pokiaľ sú medzi stranami smrteľné rozpory, alebo krvná pomsta, alebo keď v tomto prípade došlo k pokusu o vraždu alebo iné vážne zranenie alebo škoda, ktorá jednoznačne dokazuje, že na strane svedka je voči uväznenému smrteľná nenávisť.“ Tamže, s. 488.

³⁰⁶ MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 540.

³⁰⁷ V týchto prípadoch sa ale jednalo explicitne o svedectvo k obžalobe, nie k obhajobe. Svedčiť v prospech obvineného nemohli okrem iných obvinených ani ich rodinní príslušníci, pretože toto svedectvo malo väčšiu váhu pri dokazovaní viny, nie nevinu. LENKOVÁ, *Kladio na čarodějnice*, s. 487.

³⁰⁸ Najmä na to, či bol v minulosti niekto z ich rodiny odsúdený za herézu alebo čarodejníctvo. Tamže, s. 493.

Kladivo na čarodejnice poskytuje detailný popis postupov a pravidiel týkajúcich sa vypočúvania svedkov v rámci čarodejnických procesov. Tieto postupy zdôrazňujú dôležitosť svedectva a snažia sa zabezpečiť, aby boli svedectvá spoľahlivé a spravodlivé, ale ich implementácia a súdna interpretácia mohli v praxi viesť k zneužitiu a nespravodlivým rozsudkom. Aj keď je zloženie prísahy bežnou súčasťou mnohých súdnych procesov aj v dnešnej dobe, nátlak na ľudí, aby svedčili pod prísahou, a hrozba, že budú považovaní za heretikov v prípade odmietnutia, mohla viesť k neobjektívnym a nespôsobilým svedectvám, čo mohlo v konečnom dôsledku znamenať ohrozenie spravodlivosti a objektívnosti procesu. Svedectvá iných obvinených mohli byť tiež zaujaté alebo nepresné, čo mohlo taktiež viesť k neoprávneným obvineniam a nespravodlivým rozsudkom.

7. 2 Obvinené

Kladivo na čarodejnice poskytuje vzor výsluchu a tiež uvádza postupnosť otázok, ktoré mali byť obvineným pokladané. Táto postupnosť je vopred daná tak, aby obvinené, či už odpovedia akokoľvek, boli s najväčšou pravdepodobnosťou v konečnom dôsledku z čarodejníctva usvedčené.³⁰⁹

Obvinené nemali možnosť ani právo dozvedieť sa mená ľudí, ktorí ich udali, alebo proti nim svedčili, pretože by tak tieto osoby mohli byť vystavené nebezpečenstvu.³¹⁰ Toto nariadenie platilo pre všetkých, ktorí sa na procese a vyšetrovaní zúčastnili a bolo opatrené hrozbou exkomunikácie.³¹¹

---

³⁰⁹ Obsah otázok, ako po sebe nasledujú, uvádza aj konkrétny obsah toho, na čo presne sa vyšetrovatelia mali pýtať: „... obvinená má byť ďalej vypočúvaná ... či počula nejaké reči o čarodejniciach, ako napríklad o rozpútavaní búrok, očarovávaní dobytku, zbavovaní kráv mlieka alebo akejkolvek inej veci, z ktorej je obvinená, pokiaľ odpovie, že počula, musí byť vypočúvaná, čo počula a všetko, čo povie, musí byť zapísané. Avšak pokiaľ to poprie a povie, že nepočula nič, potom musí byť vypočúvaná, či verí, že existujú také veci ako čarodejnice a že sa môžu diať také veci, ktoré boli spomenuté, teda že je možné rozpútať búrky alebo očarovať ľudí alebo zvieratá. ... Pokiaľ to poprie, musí byť vypočúvaná nasledovne: Boli potom neprávom odsúdení tí, ktorí boli upálení? A on alebo ona musí odpovedať. ... nech je ďalej vypočúvaná, akú škodu jej tá osoba spôsobila, že požila také slová, aby sa jej vyhrážala ... nech je ďalej vypočúvaná, aké následky môžu mať tieto vyhrážky ... a ak všetko poprie, nech je vypočúvaná ohľadom iných očarovaní dobytku alebo detí, uvedených inými čarodejnicami.“ Tamže, s. 496-497.

³¹⁰ „Zdržme sa v prípade kacírstva zverejnenia mien žalobcov rovnako ako svedkov, pokiaľ sa biskupovi alebo inkvizítorovi zdá, že by tak boli uvedení do veľkého nebezpečenstva z dôvodu moci osôb, proti ktorým podali svoje výpovede ...“ Tamže, s. 505.

³¹¹ „A aby sa účinnejšie predchádzalo nebezpečeniu hroziacemu týmto žalobcom a svedkom a vyšetrovanie bolo vedené obozretnejšie, mocou tohto úradu dovoľujeme, aby biskup alebo inkvizítor zakázal všetkým tým, ktorí sa podieľajú na vyšetrovaní, poskytovať bez ich dovolenia akékoľvek tajomstvá, ktoré sa dozvedeli od biskupa alebo inkvizítora, a to pod trestom exkomunikácie, ktorý na nich môže byť za prezradenie týchto informácií uvalený.“ Tamže, s. 506.

Zároveň si tiež nemohli vybrať svojho advokáta, ale ten im mal byť po starostlivom zvážení sudcom pridelený.³¹² To mohlo v niektorých prípadoch znamenať, že obžalovanej bol pridelený taký advokát, ktorý v skutočnosti nebránil rýchlemu priebehu konania a tiež nespochybňoval spôsob, akým bol proces vedený.³¹³ Advokát bol následne sudcom varovaný, aby neobhajoval herézu (teda čarodejníctvo), pretože v takom prípade mohol byť exkomunikovaný.³¹⁴

Okrem vzoru výsluchu poskytuje Kladio aj ďalšie kroky, ktoré mali byť vykonané – medzi nimi tiež mučenie. Všetky priznania získané počas mučenia boli považované za dôveryhodné a presné, avšak priznanie muselo byť vyslovené ešte raz, a to o 24 hodín neskôr³¹⁵ a bez mučenia.³¹⁶ V diele sa výslovne uvádza, že „*čarodejnica by nemala byť odsúdená na smrť, pokiaľ nie je usvedčená svojím vlastným priznaním*“³¹⁷.

V prípade, že bola obvinená usvedčená, a to svojou zlou povest'ou, zároveň tiež dôkazmi a výpoveďami svedkov, ale sama sa nepriznala, mohol jej sudca sľúbiť život za podmienok, že bude doživotne uväznená o chlebe a vode³¹⁸, pokiaľ dodá dôkazy, ktoré povedú k uväzneniu ďalších čarodejníc. V takom prípade mohol sudca obvinenej sľúbiť život, zavrieť ju do väzenia a tento sľub istý čas dodržiavať za predpokladu, že bude po určitej dobe aj tak upálená. Ďalšou možnosťou bolo, aby sa sudca nestal krivoprišažníkom, mal obvinenej sľúbiť život, ale vzápätí sa mal zrieknuť povinnosti vyniesť rozsudok a mal na svoje miesto povolať iného sudcu, ktorý rozsudok vykoná.³¹⁹

---

³¹² „... advokát nemá byť ustanovený na pranie obžalovanej osoby, aby si táto osoba mohla vybrať, akého advokáta bude mať, ale sudca musí venovať veľkú pozornosť tomu, aby nebol ustanovený človek konfliktný alebo zlej mysli ani ten, ktorého je ľahké podplatiť, ale skôr úctyhodný človek, ku ktorému sa neviaže žiadny druh podozrenia.“ Tamže, s. 507-508.

³¹³ To pravdepodobne vychádza z Kramerovej nepríjemnej skúsenosti s procesom v Innsbrucku, kde obhajca obvineného Johann Merwai bránil inkvizíciu v jej činnosti. MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 531-532.

³¹⁴ LENKOVÁ, *Kladio na čarodějnice*, s. 509.

³¹⁵ LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 76.

³¹⁶ „... pokiaľ sa prizná pri mučení, mala by byť vzatá na iné miesto a opätovne vypočúvaná, aby sa nepriznala iba pod tlakom mučenia.“ LENKOVÁ, *Kladio na čarodějnice*, s. 527. Právnicki, ktorí vypracovali teóriu používania mučenia, sa domnievali, že ak niekto neskôr potvrdí svoje priznanie bez toho, aby bol mučený, dokazuje to pravdivosť jeho priznania aj napriek tomu, že obvinení dobre vedeli, že ak priznanie odvolajú, budú jednoducho opäť mučení. MACKAY, *The Hammer of Witches*, s. 547. O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 112.

³¹⁷ LENKOVÁ, *Kladio na čarodějnice*, s. 519-520.

³¹⁸ O tomto tiež HANSEN, *Zauberwahn*, s. 224.

³¹⁹ LENKOVÁ, *Kladio na čarodějnice*, s. 525-526.

Čarodejnice mali mať schopnosť v prípade mučenia odolať a zachovať mlčanlivosť.³²⁰ Mnohí, vrátane autorov, verili, že tieto čarodejnice znášali mučenie bez bolesti, a preto bolo obzvlášť brutálne mučenie využívané takmer výlučne iba v čarodejnických procesoch.³²¹ Z tohto dôvodu boli ženy vyzlečené, ich hlavy oholené a ich telá boli kontrolované, aby bolo zaistené, že na sebe nemajú žiaden čarodejnicky nástroj, ktorý by im umožnil vytrvať v mlčanlivosti.³²²

V prípade, že sudca videl, že sa obvinená nehodlá priznať, mohol využiť ďalší prostriedok – ordálie – teda boží súd.³²³ V takom prípade malo byť obvinenej navrhnuté, či je pripravená podstúpiť skúšku horúcim železom, aby tak dokázala svoju nevinu. Skúška horúcim železom znamenala, že obvinená mala niesť horúcu železnú tyč niekoľko krokov bez toho, aby tyč spadla na zem. Pokiaľ sa po uplynutí stanoveného počtu dní ruky obvinenej zahojili, bola nevinná. Pokiaľ sa ale rany infikovali alebo sa len nestihli zahojiť, nasledovalo potvrdenie viny. Ďalšou zo známych skúšok bola napr. aj skúška vodou.³²⁴

Ak žena nejakým spôsobom odolala predchádzajúcemu mučeniu a nepristúpila ani na ordálie, nasledovalo sudcom nariadené uvoľnenie, obvinená mala byť presunutá na iné miesto, mala dostať jedlo a pitie a mali ju navštevovať rôzni počestní ľudia, ktorí ju nabádali, aby prehovorila pravdu, teda aby sa priznala. A ak ani to nepomohlo, mala byť prevezená do nejakého hradu a tam vo väzbe držaná niekoľko dní, zatiaľ čo kastelán mal predstierať, že odchádza na dlhú cestu. Následne ju mal navštíviť niekto z jeho domácnosti, prípadne počestná žena, ktorá jej mala sľúbiť, že ju pustí na slobodu, ak jej obvinená ukáže, alebo ju naučí niečo z čarodejníckeho umenia.³²⁵

---

³²⁰ „... mlčanlivosť môže byť spôsobená nejakým nástrojom čarodejníctva noseným tou osobou pri sebe, buď v šatách alebo vo vlasoch či v ochlpení.“ Tamže, s. 533.

³²¹ LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 79.

³²² A ak aj vyšetrovatelia nič nenašli, verilo sa, že: „aj keď uväznení pri sebe žiadnu takúto vec neukrýva, sú občas touto schopnosťou nadaní mocou iných čarodejníč, akokoľvek ďaleko od nich môžu byť vzdialení.“ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 533.

³²³ Ordálie boli v rámci trestných procesov v období raného stredoveku veľmi rozšírené. V 13. storočí sa však ich využívanie značne znížilo a cirkevné a svetské súdy v západnej Európe prijali nové techniky vykonávania trestných procesov, ktoré vo väčšej miere uprednostňovali ľudský úsudok. Tieto nové postupy podporila aj cirkev, kedy formálne zakázala klerikom zúčastňovať sa na ordáliách na štvrtom lateránskom koncile v roku 1215. Návratu a zvýšenej popularite sa božie súdy tešili opäť v priebehu procesov s čarodejnicami, kedy ich počet výrazne stúpol. LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 70.

³²⁴ PAVLAC, *Which Hunts in the Western World*, s. 57.

³²⁵ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 537-539.

V momente, kedy bola obvinená pripravená priznať sa, autori sudcom radili, aby toto priznanie neodkladali a vypočuli ho hneď.³²⁶ Pretože by sa mohlo stať, že pri odložení vypočúvania sa obvinené vrátia k zapieraniu a neodhalia pravdu.³²⁷

V stredovekej inkvizičnej praxi boli postupy opísané v Kladeve na čarodejnice považované za legitímne a nevyhnutné na boj proti čarodejníctvu. V stredoveku sa mučenie považovalo za akceptovateľnú, niekedy až za nevyhnutnú metódu získavania informácií alebo priznaní.³²⁸ Psychologický nátlak bol často používaný na zlomenie odporu a získanie priznaní alebo spolupráce od obvinených. Tieto postupy sú dnes považované za neprijateľné, nehumánne a v rozpore so základnými ľudskými právami, a ich porovnanie s moderným výskumom a postojmi v súčasnej dobe nám môže poskytnúť vierohodnú perspektívu zmeny týchto spoločenských noriem v rámci historického vývoja.³²⁹

---

³²⁶ „... aby sudca z žiadneho dôvodu jej priznanie neodkladá, či už je poľnoč, ale nech pokračuje vo vyšetrovaní ako najlepšie vie. A pokiaľ je to cez deň, nech nedbá, že zmešká obed alebo večeru, ale vytrvá, kým [obvinená] nepovie celú pravdu, prinajmenšom to hlavné.“ Tamže, s. 538.

³²⁷ Tamže, s. 539.

³²⁸ K tomuto sa vyjadril aj Francisco Peña v 16. storočí, kedy napísal, že: "Pôvodne, keď bola inkvizícia prvýkrát ustanovená, sa zdá, že inkvizítorom nebolo dovolené mučiť zločincov pod hrozbou (ako sa domnievam), že sa dopustili nezákonnosti, a tak mučenie používali proti heretikom alebo osobám podozrivým z herézy laickí sudcovia; v konštitúcii Inocenta IV., ktorá začína [slovami] *Ad extirpanda*, sa však píše: ..." a citoval bulu *Ad extirpanda*, ktorej úryvok je uvedený na 30. strane tejto práce. LEA, Henry Charles. *Torture*. Pennsylvania 1973, s. 188. O tomto tiež PETERS, Edward. *Torture*. Pennsylvania 2018. V začiatkoch inkvizičnej praxe prebiehali procesy v miestnom kláštore rádu, ku ktorému inkvizítor patrili. Pri uvalení trestu smrti, a tiež neskôr, keď sa začalo používať mučenie, však bola nevyhnutná spolupráca so svetkými predstaviteľmi, ktorí tak získali značnú moc. Čoskoro bolo mučenie povolené pri vyšetrovaní celého radu zločincov, aj tých, ktoré nemali náboženský charakter. Pravidlá týkajúce sa používania mučenia inkvizíciou sa vyvíjali postupne a následne boli kodifikované Nicolasom Eymericom v jeho diele *Directorium Inquisitorum*. INNES, Brian. *The History of Torture*. Londýn 2019. Odvolanie sa na svetskú jurisdikciu bolo také úspešné, že v 16. storočí bola inkvizícia zapojená do čarodejníckych procesov iba v Španielsku a Taliansku. Vo Francúzsku, Nemecku a Švajčiarsku prevzali úlohu aj spolu s metódami inkvizície svetské sudy. MIDELFORT, *Witch Hunting*, s. 21.

³²⁹ Napr. mučenie je dnes považované za zločin proti ľudskosti a jeho použitie je zakázané medzinárodným právom, aj keď je v mnohých štátoch (najmä na blízkom východe) používané. Moderné štúdie (napr. ALLDEN, Kathleen. *The Psychological Consequences of Torture*. In: *The Medical Documentation of Torture*. Cambridge 2009.; PAKER, Murat a kol. *Psychological Effects of Torture: A Comparison of Tortured With Nontortured Political Activists in Turkey*. In: *American Journal of Psychiatry*, Vol. 155, 1994.) ukazujú, že informácie získané mučením sú často nepresné a neobjektívne z dôvodu psychického a fyzického stresu, ktorému sú jeho obeť vystavované.

7. 3 Rozsudok a trest smrti

Konečné rozhodnutie súdu o vine (či nevine) nemalo byť zbytočne odkladané, k tomuto sa mohlo pristúpiť len za zvláštnych okolností.³³⁰ Existovali dve možnosti, a to že je obvinená buď nevinná, v tom prípade mal byť vydaný rozsudok, ktorý tvrdí, že sa v tomto prípade nepreukázala vina obvinenej.³³¹ V druhom prípade bola vina obvinenej preukázaná a mohli nastať dve situácie: obvinená sa priznala, ale rozhodla sa obrátiť späť k viere a kajať sa³³², alebo sa obvinená priznala (resp. nepriznala, ale jej vina bola podľa uváženia sudcu zjavná), ale svoje skutky neľutuje a nechce sa kajať. V tomto prípade bol vydaný rozsudok, ktorý dotyčnú exkomunikoval a predal svetskému súdu.

Cirkevné súdy v týchto prípadoch síce vydávali rozsudky smrti, ale trest nevykonali, pretože obvinených predali do svetských rúk.³³³ Cirkevný sudca vo svojom rozsudku tiež uviedol: „*modlíme sa, aby spomenutý svetský súd zmiernil tvoj rozsudok smrti nad tebou*“³³⁴. Táto fráza bola ale povedaná s plným vedomím, že dotyčného vezme svetský súd na upálenie zaživa. Toto oddeľovanie rozsudkov od výkonov trestu umožňovalo Cirkvi zachovať si svoju „nevinnu a čistotu“ v očiach veriacich, zatiaľ čo svetské orgány vykonávali vynesené tresty, ktoré vo väčšine prípadov predstavovali trest smrti, najčastejšie upálením.

Súdny proces bol založený na rýchlych a efektívnych rozhodnutiach, ktoré sa nemali zbytočne odkladať. To viedlo nielen k nátlaku na obvinených, aby sa priznali, ale aj na súdne orgány, aby priznanie od obvinených za akýchkoľvek podmienok získali a rýchlo vyniesli rozsudok.

---

³³⁰ Napríklad pokiaľ bola obžalovaná tehotná, s vyhlásením konečného rozsudku museli authority počkať až kým neporodí. Taktiež v prípadoch, kedy sa daná osoba priznala, ale následne svoje priznanie odvolala. LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 548.

³³¹ Zároveň sa tu nachádza varovanie, aby sudcovia dbali na to: „*aby nikde v rozsudku nebolo uvedené, že je obžalovaná nevinná alebo má imunitu, ale len, že jej nebolo nič zákonne dokázané, pretože pokiaľ by proti nej po krátkom čase malo byť opäť vedené vyšetrovanie a bolo by zákonne dokázané to, z čoho bola obžalovaná, mohla byť potom usvedčená bez ohľadu na predchádzajúci oslobodzujúci rozsudok.*“ Tamže, s. 560.

³³² V tom prípade bol vydaný rozsudok, ktorý dotyčnej ukladal trest doživotného väzenia, kde bude: „*trestaná chlebom žiaľu a vodou strádania*“ a sudca si v rozsudku vyhradil právo ho zmeniť, či úplne zrušiť, kedykoľvek to bude potrebné. Tamže, s. 591-592.

³³³ LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 82.

³³⁴ LENKOVÁ, *Kladivo na čarodějnice*, s. 601.

8 Vývoj čarodejníctva po vydaní Kladiva na čarodejnice

Kladivo na čarodejnice poskytlo rámec na identifikáciu a potrestanie čarodejníc, ktorý bol široko prijatý cirkevnými aj svetskými autoritami na území celej Európy a aj napriek tomu, že nikdy nenadobudlo účinnosť zákona, jeho závery boli interpretované a zakomponované aj do trestných kódexov či zákonníkov.³³⁵ Okrem použitia mučenia prispelo Kladivo na čarodejnice aj k rozvoju ďalších príručiek pre inkvizítorov a iných textov a návodov, ktoré sa používali na identifikáciu a stíhanie čarodejníc. Tieto texty sa často opierali o stereotypy a povery o čarodejniciach – napríklad, že čarodejnice môžu lietať na metle, meniť svoju podobu alebo komunikovať s démonmi. Tieto presvedčenia neboli založené na žiadnych skutočných dôkazoch a často sa používali na ospravedlnenie prenasledovania nevinných ľudí.

Prenasledovanie čarodejníc sa po vydaní Kladiva na čarodejnice v mnohých častiach Európy zvyšovalo³³⁶, avšak o masovom prenasledovaní zatiaľ nie je možné hovoriť. Medzi vydaním tohto diela v roku 1486 a ďalšou vlnou procesov musela cirkev čeliť výzvam plynúcim z reformácie³³⁷, ktorá do značnej miery ovplyvnila jej pozornosť. Taktiež sa v tomto období nevydávali ďalšie pojednania o čarodejníctve, ktoré by mali na vývoj tohto fenoménu značný vplyv. Aj dielo *Malleus Maleficarum* sa výraznejšiemu počtu nových vydaní dočkalo až v rokoch 1576-1669, kedy ich počet stúpol na 16.

---

³³⁵ Skutková podstata zločinu spojeného s čarodejnicami – konkrétne zo spojenectva s diablom – sa objavila napr. v nemeckom zákonníku v Sasku v roku 1572, kde sa píše: „Ak niekto, zabudnúc na svoju kresťanskú vieru, nadviaže spojenectvo s Diablom, obcuje s ním alebo vyjednáva, takúto osobu, aj keby svojimi kúzľami nespôsobila nikomu škodu, treba odsúdiť a potrestať upálením zaživa. Ak však niekto okrem takéhoto spojenectva niekomu spôsobí škodu pomocou čarovania bez ohľadu na to, či je škoda veľká alebo malá, taký čarodejník – či je muž alebo žena – má byť potrestaný mečom.“ RAŠLA, *Inkvizícia nezomiera*, s. 85-86.

³³⁶ Množstvo procesov sa v Baskicku uskutočnilo rokoch 1507-1539. Tiež v Katalánsku v roku 1549, A v prvej polovici 16. storočia v diecéze Como a v iných častiach severného Talianska, v Luxemburgu, Namure, atď. Občas sa tieto procesy vyskytli aj na miestach ako Norimberg. Je však ťažké vyhnúť sa záveru, že začiatok 16. storočia bol, čo sa prenasledovania čarodejníc, obdobím relatívneho pokoja. LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 185.

³³⁷ Tento časový úsek bol poznačený rozširovaním renesančného humanizmu a hoci humanisti nedokázali zásadne ovplyvniť celkový pohľad na čarodejníctvo, ostro kritizovali jeho jednotlivé aspekty, ako aj scholastické myslenie, ktoré sa týmto názorom prikláňalo. Kritické postrehy k viere a prenasledovaniu čarodejníc, ktoré nachádzame v dielach mysliteľov ako Erasmus Rotterdamský, Andreas Alzaiatus, Pietro Pomponazzi a Heinrich Cornelius Agrippa, mohli dočasne oslabiť odhodlanie rôznych autorít pokračovať v rozsiahlom prenasledovaní čarodejníc. Tamže, s. 189.

Namiesto jedného nepretržitého obdobia prenasledovania čarodejníc tak v skutočnosti existovali dve vlny. Prvá časovo ohraničená 14. storočím až rokom 1486; a druhá, oveľa silnejšia, časovo ohraničená druhou polovicou 16. storočia až do roku 1630, kedy procesy s čarodejnicami strácajú na intenzite.

8. 1 Druhá vlna čarodejnícckych procesov

Za prvý z veľkých procesov s čarodejnicami a za začiatok druhej vlny európskeho prenasledovania čarodejníc môžeme považovať čarodejnicky proces vo Wiesensteigu v Nemecku, ktorý sa konal v rokoch 1562-1563. Jeho výsledkom bola poprava 67 žien za čarodejníctvo.³³⁸ Procesy s čarodejnicami prebiehali na území takmer celej Európy, kedy počas renesancie a reformácie dosiahli svoj vrchol. Do týchto storočí sa datujú známe procesy ako napríklad v 16. storočí procesy v nemeckom Trevíri (1580-1590), v Lortinsku (prelom 80. a 90. rokov 16. storočia), v 17. storočí procesy Lancashire, či Lindheime, v Ellwangene (1610), vo Würzburgu, v Bambergu (počas 20. rokov 17. storočia),³³⁹ a tak podobne.

V polovici 17. storočia sa však postoj k čarodejníctvu začal meniť. Rozvoj nových vedeckých a filozofických myšlienok spochybnil mnohé povery a presvedčenia, ktoré sa dovtedy používali na ospravedlnenie prenasledovania a stíhania čarodejníc. Okrem toho nárast náboženskej tolerancie a rastúci vplyv svetských autorít viedli k poklesu moci cirkvi a inkvizície. Najväčší počet procesov sa v druhej vlne odohral na území dnešného Nemecka, nakoľko približne polovica všetkých žien a mužov, ktorí boli kedy za čarodejníctvo popravení, boli Nemci.³⁴⁰

Druhú vlnu prenasledovania čarodejníc sprevádzalo tiež vydávanie nových pojednaní o čarodejníctve – medzi nimi sú diela ako *Demonomania* od Jeana Bodina,³⁴¹ *Demonolatry* (lat. *Daemonolatriae libri tres*) od Nicholasa Rémyho,

---

³³⁸ BEHRINGER, Wolfgang. *Witches and Witch Hunts: A Global History*. Cambridge 2004, s. 83. Middlefort udáva štatistiku 63 popravených v prípade prvého procesu vo Wiesensteigu (v roku 1563), v prípade druhého procesu v roku 1583 udáva minimum 25 popravených. MIDDLEFORT, *Witch Hunting*, s. 86-90.

³³⁹ LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 191. O tomto tiež DILLINGER, *The Routledge History of Witchcraft*, s. 115. O tomto tiež MIDDLEFORT, *Witch Hunting*, s. 90-112.

³⁴⁰ DILLINGER, *The Routledge History of Witchcraft*, s. 94.

³⁴¹ S Kladivom na čarodejnice išlo o jedno z najúspešnejších démonologických diel vôbec, ktoré sa dočkalo najmenej 23 ďalších vydání. Dielo bolo napísané vo francúzštine, následne bolo preložené do latinčiny, nemčiny a taliančiny. GOODARE, Julian. *The European Witch-Hunt*. Abingdon 2011, s. 162.

Daemonologie od kráľa Jakuba I., a ďalšie. Tieto práce, podporené rozvojom polygrafického priemyslu, sa stali dostupnými širšiemu, vzdelanejšiemu európskemu publiku. Využívali najmä súdne záznamy z konca 16. storočia na potvrdenie reality čarodejníctva, posilňovali obavy spoločnosti a poskytovali návody na efektívne stíhanie čarodejníč.

8. 2 Posledné čarodejnícke procesy v Európe

V roku 1630 sa stíhanie a popravovanie čarodejníč síce neskončilo, ale vstúpilo do novej fázy poznačenej všeobecným poklesom počtu týchto procesov. Mnohé súdy odrádzali od trestného stíhania čarodejníč koncom 17. a začiatkom 18. storočia, ale len niekoľko európskych krajín (medzi nimi napr. aj Francúzsko³⁴²) podniklo legislatívne kroky, ktoré buď vyhlásili, že čarodejníctvo už nie je trestným činom, alebo do značnej miery obmedzili rozsah predchádzajúcich zákonov o čarodejníctve.³⁴³

Poslednou osobou popravenou za čarodejníctvo v Európe bola žena menom Anna Göldiová. Zomrela vo švajčiarskom kantóne Glarus v roku 1782 vo veku 48 rokov. Anna sa narodila do chudobnej rodiny a mala nemanželské dieťa, ktoré zomrelo v útlom veku. Bola obvinená z jeho vraždy, a preto utiekla do iného kantónu. Tam si našla prácu v službách bohatej rodiny. O túto prácu však prišla po tom, ako ju dcéry jej zamestnávateľa obvinili z čarodejníctva. Anna sa pri mučení priznala a bola uznaná za vinnú a odsúdená na smrť sťatím.³⁴⁴ Posledným oficiálnym súdom za čarodejníctvo na území Európy bol súd s Helen Duncanovou v roku 1944, ktorá bola považovaná za veštkyňu a niekoľko rokov pred svojim súdom vedela o potopení lode, o ktorej nevedel mimo vysokopostavených ľudí nik iný. V roku 1944 si na túto veštkyňu spomenuli, pretože sa chystala operácia vylodenia v Normandii a lídri sa báli, že práve Helen Duncanová by mohla prezradiť dátum jeho konania. Horlivo tak zháňali dôvody, ktoré by jej činnosť zakázali a veru ich aj našli – v starom a zabudnutom zákone z roku 1735 namierenému proti čarodejníctvu. Rozsudok vyniesli v budove súdnictva Old

---

³⁴² Prenasledovanie čarodejníč oficiálne ukončil Ľudovít XIV v roku 1682. DILLINGER, *The Routledge History of Witchcraft*, s. 125. Niekoľko izolovaných procesov na však na francúzskom území vyskytovalo až do roku 1745. LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 191.

³⁴³ LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, s. 191.

³⁴⁴ Tamže.

Bailey v Londýne a Helen Duncanovú poslali do väzenia na deväť mesiacov nepodmienečne.

9 Záver

V tejto diplomovej práci sme sa pokúsili o preskúmanie vývoja a o predstavenie čarodejníctva v období neskorého stredoveku, pričom kľúčovými v tomto vývoji boli zmeny v jeho kvalitatívnej podobe. V 11.-12. storočí sa kresťanská viera stávala silnejšou, osobnejšou a zvnútornenou, čoho dôsledkom bol aj vznik rôznych heretických skupín a následne aj vznik inkvizície, teda inštitúcie určenej na ich potieranie. Východzí bod pre náš výskum predstavovala podoba čarodejníctva z 12. storočia, ktorá je už spájaná s herézou a uctievaním diabla či démonov, v tom čase však predovšetkým predstavovala hrozbu pre kresťanské učenie a sociálny poriadok.

Počiatky inkvizície boli charakterizované prechodom od pôvodne biskupskej (episkopálnej) inkvizície k systematickejšiemu a centralizovanejšiemu inkvizičnému systému podriadenému pápežskej autorite. Biskupská inkvizícia, založená bulou pápeža Luciusa III. *Ad abolendam diversam haeresium pravitatem*, bola reakciou na heretické hnutia, akými boli napr. Katari či Pataréni, a zdôrazňovala potrebu boja proti herézam, tiež s podporou svetskej moci. Pápežská inkvizícia, ktorá bola založená v roku 1231 pápežom Gregorom IX., umožnila inkvizítorom väčšiu mieru samostatnosti v rámci súdneho konania vedeného proti heretikom. Táto zmena odzrkadľuje potrebu centralizovať a zvýšiť efektivitu kontroly viery, ktorá by kládla dôraz na prevenciu a potrestanie všetkých heretických praktík v rámci kresťanskej spoločnosti.

V 13.-14. storočí boli inkvizičné procesy bežnou súčasťou európskej spoločnosti. Strach z diabla a z jeho moci, rovnako ako aj viera v existenciu čarodejníč, bola už hlboko zakorenená v mysliach ľudí a postupný pokles počtu heretikov, ktorých by inkvizícia mohla stíhať, spôsobil, že týchto heretikov nahradili práve čarodejnice. Kombinácia náboženskej ortodoxie, spoločenských obáv a politických mocenských štruktúr vytvorila nový naratív, ktorý definoval potenciálne hrozby pre zavedený cirkevný poriadok. Tento proces formoval vývoj stredovekých európskych dejín a položil základy pre fenomén honu na čarodejnice, ktorý poznačil nasledujúce storočia. Spojenie démonológie a praxe cirkevného prenasledovania umožnilo vznik komplikovanej koncepcie čarodejníctva. V tomto období sa čarodejníctvo ako zločin zahŕňajúci škodlivú mágiu a uctievanie diabla

ešte len formovalo, preto nemožno tieto procesy nazývať typickými čarodejníckymi procesmi, ktoré poznáme z obdobia na prelome stredoveku a novoveku.

Posun vo vnímaní čarodejníctva ako hrozby sa prejavil, keď sa čarodejníctvo dostalo aj do legislatívy, napríklad do nemeckých právnych spisov či mestských zákonov. Tým sa čarodejníctvo zaradilo na rovnakú úroveň ako iné herézy a malo byť rovnako tak aj trestané. Toto dokazuje narastajúce obavy z čarodejníctva a potrebu spoločnosti postaviť sa tejto hrozbe.

Prvá vlna čarodejníckych procesov vypukla v 14. storočí, kedy bula pápeža Jána XXII. *Super illius specula* uviedla, že čarodejníci vyvolávajú démonov, uctievať ich, prinášajú im obety, a uzatvárajú zmluvy s peklom, čo naozaj reflektovalo väčšinu obvinení v prípadoch s čarodejnicami v tomto období. Existujú aj ojedinelé prípady, akým bol napr. čarodejnícky proces z roku 1480 v Brescii, ktorý spojil čarodejníctvo s tzv. čiernou omšou, a síce tieto znaky nemuseli zapadať do štandardizovanej podoby čarodejníctva, ide o veľmi cenné zmienky, ktoré nám však pomáhajú fenomén čarodejníctva ešte bližšie vymedziť a definovať. V procesoch v prvej vlne sa už ako dôkazný prostriedok využívalo aj mučenie, ktoré ešte v roku 1252 oficiálne schválil pápež Inocent IV. bulou *Ad extirpanda*.

Obdobie neskorého stredoveku bolo pre územie Európy obdobím dynamických zmien a výziev, ktoré ovplyvnili nie len politickú a ekonomickú sféru života, ale taktiež sféru cirkvi a ľudskej spoločnosti. Okrem 100-ročnej vojny sa územie Európy muselo vysporiadať mimo iné aj s morovou epidémiou a z toho prameniaca hospodárska kríza, úpadkom pápežstva a rozkolom v cirkvi, ale takisto aj so vznikom a rastúcim vplyvom nových intelektuálnych hnutí, ktoré sa aj vďaka vynálezu kníhtlače postupne rozšírili do celej Európy. Neexistuje priama súvislosť medzi týmito udalosťami a zvýšeným počtom procesov s čarodejnicami, nakoľko čarodejnícke procesy nezahŕňali obvinenia, že ľudia tieto udalosti priamo spôsobili. Táto hospodárska a ekonomická neistota však v spoločnosti vytvorila atmosféru beznádeje, strachu a nedôvery, ktorá napokon viedla k hľadaniu vinníkov – a v konečnom dôsledku tak viedla aj k rozšíreniu a ospravedlneniu procesov s údajnými čarodejnicami. Cirkev zohrávala v období stredoveku kľúčovú úlohu v spoločnosti a jej autorita bola nepopierateľná. Koncom stredoveku však dochádzalo k jej značnému oslabeniu, keď mnohí začali

spochybňovať jej tradičnú autoritu. V snahe si svoju moc a autoritu udržať, využila cirkev potieranie heretikov, vrátane čarodejníc, ako jeden z prostriedkov k udržaniu sa pri moci. Myšlienky a atribúty spájané s čarodejníctvom, ktoré boli predtým nekohorentné a líšili sa prípad od prípadu, sa v tomto období začali spájať do jedného celku v rámci literárnych diel, ktoré vznikali. Medzi tieto diela radíme napr. dielo *Formicarius*, *Directorium Inquisitorum*, či napr. dielo *Fortalitium Fidei*.

Prvá vlna čarodejnických procesov vyvrcholila v roku 1486, kedy Henrich Kramer a Jakob Sprenger napísali dielo *Malleus Maleficarum* (Kladivo na čarodejnice), ktorého kritická analýza bola ďalším z cieľov tejto diplomovej práce. Od 9. storočia až do roku 1486 bolo vydaných viac ako 40 pojednaní a traktátov, ktoré sa problému čarodejníctva venovali, avšak žiadnemu z nich sa nedostalo takej popularity, ako práve Kladivu. Medzi hlavné dôvody, prečo bolo Kladivo na čarodejnice vo svojej dobe tak úspešné, bol aj vynález kníhtlače, ktorý už v období svojho vzniku ovplyvnil šírenie a počet procesov s čarodejnicami. Zatiaľ čo diela vydané predtým boli značne limitované počtom ich opisov, vynález kníhtlače pomohol (nie len) Kladivu v jeho kvantitatívnom a geografickom rozšírení. Ďalším z dôvodov bolo tiež vydanie pápežskej buly s názvom *Summis desiderantes affectibus*, ktorá predchádzala vydaniu samotného Kladiva, a ktorá bola následne začlenená do takmer všetkých jeho vydaní. Táto bula svojim obsahom na jednej strane poukázala na hrozbu čarodejníctva pre celú vtedajšiu spoločnosť, na strane druhej ustanovila osobu Henricha Kramera spolu s Jakobom Sprengerom za oficiálnych a cirkvou povolaných inkvizítorov, ktorí mali čarodejníctvo zo spoločnosti eradikovať.

Kladivo na čarodejnice je veľmi vplyvným pojednaním o čarodejníctve. Dielo tvrdí, že čarodejníctvo je skutočnou a vážnou hrozbou pre kresťanskú spoločnosť, a zároveň poskytuje podrobné pokyny na identifikáciu, stíhanie a trestanie čarodejníc. Kladivo na čarodejnice zohralo hlavnú úlohu pri formovaní populárnych postojov k čarodejníctvu počas raného novoveku a bolo veľmi často používané ako príručka pre sudcov a inkvizítorov. Autori Kramer a Sprenger, rovnako ako aj veľký počet ľudí tejto doby, boli presvedčení, že čarodejníctvo a moc diabla sú na vzostupe. Kladivo na čarodejnice nebolo počiatkom prenasledovania a potierania čarodejníctva. Početné európske procesy

s čarodejnicami predchádzali vydaniu tejto knihy o viac ako celé jedno storočie. Nemôžeme však vyvrátiť, že až do dnešného dňa, teda viac ako 500 rokov po vydaní Kladiwa na čarodejnice, nepritiahla žiadna iná stredoveká kniha pojednávajúca o tomto fenoméne väčšiu pozornosť a záujem spoločnosti.

Toto dielo je rozdelené do troch častí. Prvá časť je teologickou rozpravou, ktorá s pomocou citácii iných autorít, dokazuje, že čarodejnice existujú. Jej hlavnou úlohou bolo vyvrátiť tvrdenia kritikov, ktorí popierali realitu čarodejníctva, čím bránili jeho stíhaniu. Druhá časť je návodom pre členov episkopátu, ako rozpoznať čarodejníctvo. Podrobne skrze reálne príbehy procesov popisuje skutočné formy čarodejníctva, ako čarodejnice čarujú, a tiež nápravné prostriedky, ktoré možno použiť či už k zabráneniu vplyvov čarodejníctva, alebo na pomoc tým, ktorí boli očarovaní. Posledná – tretia časť – je právnym manuálom procesu s čarodejnicami, ako ich usvedčiť, obviňovať a odsúdiť. Táto časť ponúka podrobný návod na priebeh čarodejníckeho procesu, od spôsobu zahájenia procesu a vznesenia obvinenia až po výsluch svedkov, výsluch obvinených (vrátane mučenia), formálne obvinenie, a vynesenie rozsudku. Dedičstvo Kladiwa na čarodejnice dlhé roky formovalo ľudové postoje k čarodejníctvu ako takému. Kniha zostala v tlači aj naďalej a až do 18. storočia sa používala ako fundamentálny sprievodca pri prenasledovaní a trestaní čarodejníc.

Podoba čarodejníctva na konci neskorého stredoveku, ku ktorej sme v rámci tohto výskumu dospeli³⁴⁵, reflektuje vyjadrenie emeritného profesora histórie a náboženských štúdií na univerzite vo Virginii, H. C. Erika Midelforta, ktorý označil za štyri hlavné atribúty európskych čarodejníc *maleficium* – alebo aj ublíženie pomocou mágie; lietanie vzduchom v noci – pri odchode z a do miest určených na diablove účely – ako napríklad na sabat; zúčastňovanie sa stretnutí kultu alebo sekty

---

³⁴⁵ V priebehu 13.-14. storočia sa koncept čarodejníctva začal formovať a spájať so škodlivou mágiou. Bula pápeža Jána XXII. *Super illius specula* spomína atribúty čarodejníctva ako obetovanie démonom, vyrábanie rôznych odvarov či predmetov za pomoci démonov či diabla, a tiež zmluvu s diablom. V 14. storočí sa k týmto atribútom pridal aj sabat. Postupným nabaľovaním týchto atribútov sa v 14. storočí čarodejníctvo začalo od herézy typickej pre vrcholný stredovek odlišovať a formovať sa ako samostatný fenomén. Významnými procesmi, ako uvádza Kieckhefer, boli procesy vo švajčiarskom Valais v rokoch 1428 a 1447. Jednalo sa o prvé procesy, pri ktorých máme pevné dôkazy o plne rozvinutom stereotypu čarodejnice, a teda ide už o podobu čarodejníctva z obdobia na prelome stredoveku a novoveku. Lietanie ako atribút čarodejníctva v podobnom znení ako nájdeme v *Canon Episcopii* uvádza dielo *Fortalitium Fidei* od De Espiny (a teda, že existujú ženy, ktoré veria, že v noci jazdia spolu s pohanskou bohyňou Dianou). Zmienky o lietaní nachádzame tiež v diele *Malleus Maleficarum* z konca 15. storočia, konkrétne v III. hlave 2. časti.

na opakujúcich sa „sabatoch“ za účelom vyznávania diabla a účasti na orgiách; a uzatvorenie dohody s diablom.³⁴⁶ Diablovo znamenie³⁴⁷, teda jeden zo znakov čarodejníctva, ktorý bol vo veľkej miere využívaný ako priamy dôkazný prostriedok v procesoch v 16.-17. storočí (v niektorých prípadoch sa toto znamenie dokonca považovalo za absolútny dôkaz viny), sa tu zatiaľ vôbec neobjavuje. Populárnym sa stalo až neskôr, pravdepodobne pod vplyvom diela *Demonomania* od Jeana Bodina.

Druhá a dá sa povedať aj pomerne masovejšia vlna čarodejníckych procesov vyvrcholila až v období raného novoveku. Na území dnešného Nemecka sa v tomto období odohralo až 50% z celkového počtu európskych popráv za čarodejníctvo, a to aj napriek tomu, že na tomto území v tom čase žilo len 20% z celkového počtu obyvateľov ranonovovekej Európy.³⁴⁸ Táto skutočnosť je výborným námetom pre ďalší výskum, ktorý by mohol pomocou analýzy a porovania nemeckých a ostatných európskych čarodejníckych procesov objasniť a vymedziť dôvody, prečo tomu tak bolo.

---

³⁴⁶ HORSLEY, Richard A. Who Were the Witches? The Social Roles of the Accused in the European Witch Trials. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 9, No. 4, 1979, s. 690.

³⁴⁷ Diablovo znamenie bola malá jazva, materské znamienko alebo odlišné sfarbenie kože, o ktorom sa predpokladalo, že ho na tele čarodejník zanechal diabol pomocou jeho pazúrov. RUSSELL, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 218.

³⁴⁸ DILLINGER, *The Routledge History of Witchcraft*, s. 94. Podrobné štatistiky k procesom na území Nemecka poskytuje tiež dielo MIDELFORT, *Witch Hunting*.

10 Zoznam použitej literatúry

Pramene

DE SPINA, Alphonsus. *Fortalitium Fidei*. Strassburg 1471 [cit. 2023-09-29].
Dostupné na: <https://digital.library.cornell.edu/catalog/witchcraft007>.

EYMERICI, Nicolai. *Directorium inquisitorum R.P.F. Nicolai Eymerici ... cum scholiis ... Francisci Pegnae ... : Literae apostolicae diversorum romanorum pontificum pro officio sanctissimae Inquisitionis, ab Innoc. III ... usque ad haec tempora ... : Francisci Pegnae ... Disputatio de auctoritate seu robore, probatione et utilitate extravagantium seu literarum apostolicarum pro officio sanctissimae Inquisitionis contra haeticam pravitatem*. Romae 1578 [cit. 2023-05-19].
Dostupné na: <https://reader.library.cornell.edu/docviewer/digital?id=witchcraft045#mode/1up>.

Inocent IV. *Ad extirpanda*. Documenta Catholica Omnia, 1252 [cit. 2023-01-12].
Dostupné na: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1243-1254__SS_Innocentius_IV__Bulla_'Ad_Extirpanda'_%5BAD_1252-05-15%5D__LT.pdf.html.

Lucius III. *Ad abolendam diversam haeresium pravitatem*. Documenta Catholica Omnia, 1184 [cit. 2023-01-05]. Dostupné na: https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1184-11-04__SS_Lucius_III__Ad_Abolendam_Diversam_Haeresium_Pravitatem__LT.doc.html.

Regino z Prümu. *Reginonis abbatis Prumiensis Libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis: iussu Domini Reverendissimi Archiep. Trever. Ratbodi ex diversis Sanctorum Patrum conciliis atque decretis collecti*. Lipsko 1840 [cit. 2024-07-08], s. 355-356. Dostupné na: <https://archive.org/details/reginonisabbati00wassgoog/page/356/mode/2up>.

Literatúra

ALLDEN, Kathleen. The Psychological Consequences of Torture. In: *The Medical Documentation of Torture*. Cambridge 2009.

BAILEY, Michael D. *Battling Demons: Witchcraft, Heresy, and Reform in the Late Middle Ages (Magic in History)*. Pennsylvania 2002.

BAILEY, Michael D. Pope John XXII. In: *Encyclopedia of Witchcraft: The Western Tradition*, Vol. 3, 2006 [cit. 2023-04-08]. Dostupné na: <https://dr.lib.iastate.edu/server/api/core/bitstreams/db334b7d-0bef-40d4-b748-786a36099e81/content>.

BEHRINGER, Wolfgang. *Witchcraft Persecutions in Bavaria: Popular Magic, Religious Zealotry and Reason of State in Early Modern Europe*. Cambridge 2003.

BEHRINGER, Wolfgang. *Witches and Witch Hunts: A Global History*. Cambridge 2004.

BROEDEL, Hans. *The Malleus Maleficarum and the construction of witchcraft: Theology and popular belief*. Manchester 2003.

COHN, Norman. *Europe's Inner Demons: The Demonization of Christians in Medieval Christendom*. Chicago 2001.

DARST, David H. Witchcraft in Spain: The Testimony of Martín De Castañega's Treatise on Superstition and Witchcraft (1529). In: *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 123, No. 5, 1979.

DEFALQUE, Ray J, WRIGHT, A, J. In the Name of God: Why Agnes Sampson and Eufame McCalyean were burned at the stake. In: *Bulletin of Anesthesia History*, Vol. 22, No. 3, 2004.

DILLINGER, Johannes. *The Routledge History of Witchcraft*. Abingdon 2019.

DUBROVSKÝ, Peter a kol. *Genezis: Komentáre k Starému zákonu*. Trnava 2008.

FAHEY, David M. *Henricus Institoris and Jacobus Sprenger: Malleus maleficarum*. In: *Milestone Documents of World Religions*, 2017.

GOODARE, Julian. *The European Witch-Hunt*. Abingdon 2011.

GOODICH, Michael. *Other Middle Ages: Witnesses at the Margins of Medieval Society*. Philadelphia 1998.

GUILEY, Rosemary Ellen. *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*. Praha 1997.

HANSEN, Joseph. *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns und der Hexenverfolgung im Mittelalter*. 1901 [cit. 2024-07-11]. Dostupné na: <https://wellcomecollection.org/works/z6jyx9wf/items>.

HANSEN, Joseph. *Zauberwahn, Inquisition und Hexenprozeß im Mittelalter und die Entstehung der großen Hexenverfolgung*. Brémy 2019.

HASKINS, Charles H. Robert Le Bougre and the Beginnings of the Inquisition in Northern France. In: *The American Historical Review*, Vol. 7, No. 3, 1902 [cit. 2023-10-07]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/1833899>.

HERZIG, Tamar. The Demons and the Friars: Illicit Magic and Mendicant Rivalry in Renaissance Bologna. In: *Renaissance Quarterly*, Vol. 64, No. 4, 2011.

HOMZA, Lu Ann. *Spanish Inquisition, 1478-1614: An Anthology of Sources*. Indianapolis 2006.

HORSLEY, Richard A. Who Were the Witches? The Social Roles of the Accused in the European Witch Trials. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 9, No. 4, 1979.

INNES, Brian. *The History of Torture*. Londýn 2019.

KIECKHEFER, Richard. *European Witch Trials: Their Foundations in Popular and Learned Culture, 1300-1500*. California 2021.

- KIECKHEFER, Richard. *Magic in the Middle Ages*. Cambridge 2000.
- KIECKHEFER, Richard. *Magie ve středověku*. Praha 2005.
- KORS, Alan Charles, PETERS, Edward. *Witchcraft in Europe, 400-1700: a documentary history*. Philadelphia 2001.
- KOZÁK, Jan A. *Óðinn: mýtus, oběť, iniciace*. Praha 2017.
- LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha 2000.
- LEA, Henry Charles. *A History of the Inquisition of the Middle Ages*. Cambridge 2010.
- LEA, Henry Charles. *Torture*. Pennsylvania 1973.
- LENKOVÁ, Jitka. *Malleus maleficarum: Kladivo na čarodějnice*. Praha 2006.
- LEVACK, Brian P. *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*. Londýn 2015.
- MACKAY, Christopher S. *The Hammer of Witches: A Complete Translation of the Malleus Maleficarum*. Cambridge 2009.
- MACHIELSEN, Jan. *The Science of Demons: Early Modern Authors Facing Witchcraft and the Devil*. Londýn 2020.
- MIDELFORT, H. C. Erik. *Witch Hunting in Southwestern Germany 1562-1684: A Social and Intellectual Foundations*. California 1972.
- MOORE, R. I. *The war on heresy*. Cambridge 2012.
- OMONT, Henri. Mémorial de l'inquisiteur d'Aragon à la fin du xvrve siècle. In: *Bibliothèque de l'école des chartes*. 1905 [cit. 2023-9-21], s. 261-268.

PAKER, Murat a kol. Psychological Effects of Torture: A Comparison of Tortured With Nontortured Political Activists in Turkey. In: *American Journal of Psychiatry*, Vol. 155, 1994.

PAVLAC, Brian A. *Witch Hunts in the Western World: Persecution and Punishment from the Inquisition through the Salem Trials*. Nebraska 2010.

PETERS, Edward. *The Magician, the Witch, and the Law*. Pennsylvania 1982.

PETERS, Edward. *Torture*. Pennsylvania 2018.

RAŠLA, Anton. *Inkvizícia nezomiera*. Bratislava 1991.

ROTHMAN, David J. (ed.). *Medicine and Western Civilization*. New Jersey 1995.

RUISEL, Imrich. *Epizódy z histórie poznávania*. Bratislava 2013 [cit. 2023-01-05].
Dostupné na: <https://psychologia.sav.sk/upload/epizody.pdf>.

RUSSELL, Jeffrey Burton. *Witchcraft in the Middle Ages*. New York 1972.

RUSSEL, Jeffrey Burton, LEWIS, Ioan M. Witchcraft. In: *Encyclopædia Britannica*, 2016 [cit. 2023-10-16]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/witchcraft/The-witch-hunts#r>.

SENNER, Walter. How Henricus Institoris became inquisitor for Germany: The origin of "Summis desiderantis affectibus". In: *Praedicatores, inquisitores; 3: I Domenicani e l'Inquisizione romana*, 2004.

SULLIVAN, Karen. *The Inner Lives of Medieval Inquisitors*. Chicago 2011.

ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*. Praha 1986.

TREMP, Kathrin Utz. *Von der Häresie zur Hexerei: „Wirkliche“ und imaginäre Sekten im Spätmittelalter*. Wiesbaden 2008.

WILLIAMS, Bernadette. The Sorcery Trial of Alice Kyteler. In: *History Ireland*, Vol. 2, No. 4, 1994 [cit. 2024-04-17]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/27724208>.

WOLF, Gunther G. Die Peripetie in des Bonifatius Wirksamkeit und die Resignation Karlmanns d.Ä. 745/47. In: *Archiv für Diplomatik*, Vol. 45, 1999.